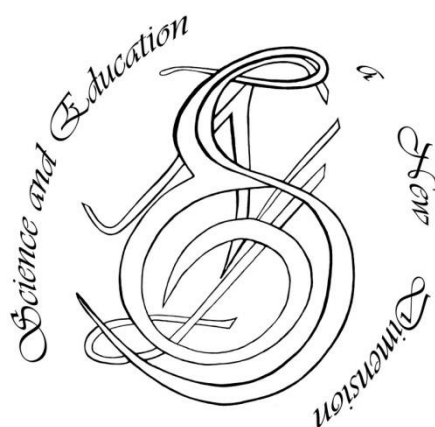

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

p-ISSN 2308-5258

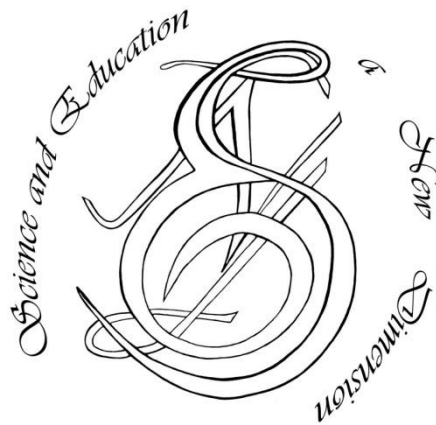
e-ISSN 2308-1996

VII(56), Issue 190, 2019 Feb.

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56>

Philology

Editorial board
Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. **Nina Tarasenkova, Dr. habil.**

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odessa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:
Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe
BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87; ICV 2016: 73.35

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

CONTENT

Трансформація ідеї гармонійного розвитку Правобережжя в «Мемуарах мого життя. Спогадах зрілого віку» Т. Бобровського <i>О. М. Бондарчук</i>	7
До питання про різновиди аберацій при поетичному перекладі <i>О. Ю. Дубенко</i>	11
Статус однорідних присудків у сучасній лінгвістиці <i>О. М. Дуброва</i>	15
Лінгвокреативний потенціал прикметника в межах поетичного дискурсу (на матеріалах творів Нью-Йоркської групи) <i>І. Б. Іванова, О. М. Геращенко</i>	18
Відображення гендерних стереотипів стосовно жінки у лексико-фразеологічному фонді перської мови <i>В. Г. Джораєва</i>	22
Фонетичні засоби у дитячій поезії як проблема перекладу <i>О. Л. Козачишина</i>	25
Music in construing cinematic emotions: intersemiotic aspect <i>T. Krysanova</i>	28
Дискурсивна специфіка «Севастопольських писем» Н. И. Пирогова <i>Е. К. Куварова</i>	32
Phonosemantics: Ongoing Issues and Modern Perspectives <i>Z. Nasikan</i>	36
Концептуальна площина образу непохитної жінки у романі Джойс Керол Оутс “We were the Mulvaneys” <i>В. Г. Романенко</i>	40
Communicative intentions and pragmatic objectives realizing in the interview by its collective authors <i>О. О. Salamatina, A. V. Markowska, O. V. Artyukhova, Zh. V. Ihnatenko</i>	44
Лінгвальні особливості засвоєння іспанських запозичень англійською мовою США <i>Ю. О. Шовкопляс</i>	48
Фразеологізми біблійного походження у Додатковому томі Словника української мови в 11 томах <i>М. М. Вергалюк</i>	53
Концепты экотекста в романе Т.К. Бойла «Занавес из тортильи» <i>Н. Ю. Жлуктенко</i>	56

Трансформація ідеї гармонійного розвитку Правобережжя в «Мемуарах мого життя. Спогадах зрілого віку» Т. Бобровського

О. М. Бондарчук

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
Corresponding author. E-mail: olesiabondar@ukr.net

Paper received 30.01.19; Accepted for publication 05.02.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-01>

Анотація. У статті досліджено проблематику «Мемуарів мого життя. Спогадів зрілого віку» Т. Бобровського, що відбиває позитивістські тенденції у творчості автора і об'єднує ряд питань, серед яких питання звільнення селян, Кримської війни та Січневого повстання. Проблематика другого тому мемуарів митця становить центр загального комплексу проблем літератури Правобережної України другої половини XIX ст.

Ключові слова: мемуаристика, позитивізм, проблематика, українсько-польське літературне пограниччя.

Вступ. Еволюція світоглядних орієнтирів Т. Бобровського простежується в двотомнику «Мемуари мого життя». Перший том «Про справи...» [6] містить численні рефлексії минулих та сучасних подій, які не приховують емоційну характеристику автора. Другий же том «Спогади...» має певні риси позитивізму. На думку Т. Бобровського, творчість мала нести практичне значення, тому в заповіті зазначає, що після його смерті родичі та інші уповноважені особи повинні «прочитати рукопис і прийняти спільне рішення, чи „Мемуари” будуть надруковані, чи повинні залишитися в рукописі» [5, с. 211]. Автор у «Мемуарах...» – особливо виразно це проявляється у «Мемуарах мого життя. Спогадах зрілого віку» – підкреслює основну функцію тексту, а саме нав'язування ідеї розвитку суспільства демократичними методами, що в подальшому мусить призвести до відновлення польської державності. Така інтенціональність безпосередньо простежується в проблематиці твору.

Огляд літератури. Теоретичну основу статті становлять праці Ю. Бахужа, Б. Голенбіовського, Я. Камьонкі-Страшакової, Є. Кольбушевської про проблематику літератури епохи романтизму; М. Брацкої, Ю. Булаховської, Г. Вервеса, В. Єршова, Р. Кирчів, Є. Нахліка, Л. Оляндера, Н. Петриченко, Н. Поплавської, Р. Радишевського, С. Сухаревої, О. Сухомлинова про літературу польсько-українського пограниччя; В. Білявської, Т. Довжок, Ю. Кацемби, Н. Колошук, В. Пустовіта, І. Руденко, О. Скаріна, Л. Сучкової про становлення української та польської мемуаристики.

Мета. Дослідження проблематики другого тому «Мемуарів мого життя» Т. Бобровського. Простежити еволюцію світоглядних орієнтирів митця.

Матеріали і методи. Комплекс використаних у статті методів представлено літературознавчими методами, які дозволяють виявити вплив біографії письменника на змістовну частину мемуарів (біографічний) та вплив світоглядних позицій автора, історичних умов доби, соціально-політичних передумов середовища на літературну творчість (культурно-історичний).

Результати та їх обговорення. Оповідь в першому тому мемуаристики Т. Бобровського «Про справи...» закінчується подіями 1851 р., тобто поверненням на батьківщину у зв'язку зі смертю батька. Автор мусив

взяти на себе всі сімейні проблеми. Другий том під назвою «Мемуари мого життя. Спогади зрілого віку» повністю пов'язані з соціально-політичним життям Правобережної України. Мемуарист, оминаючи подробиці особистого життя, навмисно створює сюжетні лакуни і тим самим приділяє більшу увагу суспільно-політичній діяльності. Така вибірковість подій, за задумом автора, повинна була скерувати розвиток прийдешнього покоління польської шляхти в правильному напрямку.

Оповідач «Спогадів...», на відміну від оповідача першого тому, має ширший кругозір та позитивістський тип мислення. Романтичні рефлексії юнака трансформуються в аналіз фундаментального характеру, здійснений поважним сивочолим шляхтичем. Зміна світоглядних орієнтирів, відображених у мемуаристиці Т. Бобровського, головним чином продиктована реаліями з життя. Після насиченого та інтелектуального життя в Санкт-Петербурзі мемуарист особливо гостро відчував провінційність та відсталість польської шляхти, більше того, з жалем констатує втрату єдності та братерства. Мемуарист, на основі життєвого досвіду та за допомогою широкомасштабних узагальнень, дійшов висновку, що Правобережжя, через ряд суспільно-історичних та політичних причин, довгий час перебувало в інтелектуальному та морально-етичному занепаді, тому молодь потребує нового вектора духовного розвитку. Г. Маркевич пише, що польський позитивізм «в порівнянні з романтизмом понизив ранг літератури, визначаючи її нижчою від науки, однак наділив її великим впливом. Одночасно поклав на неї, як і на інші сфери суспільної діяльності, обов'язок практичності» [11, с. 774]. Т. Бобровський свідомо жертвує певною образністю та художністю викладу, перетворюючи другий том в складноструктурований документ епохи з деякими рисами політичного трактату.

Проблематика «Мемуарів мого життя. Спогадів зрілого віку» сконцентрована на розкритті трьох глобальних для суспільно-політичного життя краю питань, а саме: селянське питання, Кримська війна та Січневе повстання.

Т. Бобровський у більш зрілих спогадах автор проводить ґрунтовний аналіз духовного, політичного та економічного стану Правобережжя. Одним з найбільш актуальних суспільних питань другої половини XIX ст. стало питання розкріпачення селян, яке у

«Спогадах ...» віднайшло розлоге відображення. В. Колесник, досліджуючи творчість мемуариста, зазначає, що на відміну від «першого том, у другому він (Т. Бобровський – О. Б.) часто звертається до селянської теми. Спочатку перед нами постає мало не ідеалістична картина селянського життя <...> Щоправда мемуарист визнає, що були поміщики, які утискали селян, і таких громадська думка засуджувала» [3, с. 216]. Т. Бобровський, який ще зі студентських часів відчував потребу в зміні ієрархічності суспільства, детально описує проблему звільнення селян. Ініціативність поляків співпала з реформаторськими ідеями самого імператора, який 1858 р. видає указ про створення в кожній губернії поміщицьких комітетів для підготовки селянської реформи. Автор, як один із членів таких комітетів, у «Спогадах ...» підкреслює виняткову роль поляків у піднятті цієї проблеми на державний рівень. Сучасник мемуариста В. Пшиборовський пише, що саме завдяки селянському питанню «Мемуари ...» мають «першорядне значення як історичний матеріал, і кожен, хто колись захоче ознайомитися із питанням звільнення селян на території земель, захоплених Росією, не зможе в жоден спосіб обійтися без роботи Бобровського» [12, с. 416].

Частина «Мемуарів мого життя. Спогадів зрілого віку» Т. Бобровського, присвячена проблематиці селянського питання, відзначається декількома ознаками, такими як сухість викладу матеріалу, навмисне позбавлення художньої образності, точність та скрупульозність у зображеннях деталей. Манера письма має велику кількість ознак, що нагадують швидше не художній твір, а судовий протокол. Мемуарист включає у зміст свого твору ретельно збережену документацію редакційних комісій і подає проекти та деякі нотатки, надані членами Волинського і Подільського комітетів А. Жищевським, В. Гурським та Ю. Ролле. Автор також подає в додатку «Петицію шляхти Київської губернії 1860 р.». В. Єршов, порівнюючи принцип організації мемуарів Т. Бобровського та Є. Івановського, зазначає, що саме у Т. Бобровського «найбільш ретельні й концептуальні свідчення епохи. <...> Рівним йому у відображенні регіональної проблематики був Є. Івановський, спогади якого про правобережний рух розсіпані в багатотомних конволютах» [2, с. 180]. У творчості останнього «читає не знайде описів інтер'єру чи природи, морально-етичних сумнівів іпохондричного змісту, виправдань чи особистих пояснень. Автор навмисно відводить читача від сенсуального сприйняття тексту» [1, с. 232]. Відтак, стиль та манера опису сюжету в «Спогадах ...», присвяченого проблематиці звільнення селян, особливо близький стилю Є. Івановського, що дозволяє говорити про конволютний принцип організації мемуарів Т. Бобровського, який використовується як засіб підвищення інтелектуалізації тексту. Такий прийом використовується автором для підкреслення важливості проблематики звільнення селян.

Т. Бобровський, згадуючи 1858 – 1861 р., надає питанню звільнення селян виняткового значення, називаючи його «кульмінаційним пунктом пробудженого життя нашої провінції, час активного заняття публічними справами і впливів, які мала польська шляхта з

часів поділу краю» [7, с. 62]. Безсумнівно, деякі польські поміщики насамперед підтримували свої інтереси та шукали вигоди в економічному та соціальному значенні майбутніх реформ, однак розуміли їхню неминучість. Т. Бобровський, за словами автора, знаходився у вузькому колі діячів, які намагалися об'єктивно дивитися на справу підготовки селянських реформ та враховувати інтереси всіх її учасників. З огляду на неоднозначність питання звільнення селян, Т. Бобровський, під час розкриття цієї проблеми, намагається наблизитися до лапідарного, точного та сухого стилю викладу матеріалу, знеособлює текст, ховає розповідача під маску беземоційного та безстороннього хронікера. Ці риси, на думку автора, мали б перетворити «Спогади ...» в об'єктивне джерело історичної правди епохи.

У розділі «Кримська війна» також зображено неоднозначне сприйняття польською шляхтою Правобережної України подій тих років. М. Чайковський писав, що «публічна думка, навіть поляків старшого покоління, сприймала цю війну за справедливую, логічну і обов'язкову, тому що вона ведеться за християнство і за слов'ян, які, будучи позбавлені волі турками, могли втратити і віру і національність» [8, с. 104]. Однак, симпатія певної групи поляків була направлена на антиросійську коаліцію, адже її перемога могла б посприяти відновленню польської державності. І хоч Т. Бобровський під час аналізу цієї проблеми намагається дотримуватися принципу об'єктивності та безсторонності, зазначаючи, що сам є «провінційним глядачем і маленьким спостерігачем великих подій і може тільки описати враження більш-менш близького оточення; розповіді як і в якій мірі відбивалося далеке ехо боротьби на різні верстви суспільства провінції» [7, с. 52], проте в контексті питання Кримської війни автор відкрито критикує як зовнішню, так і внутрішню політику царства.

Мемуарист не приймає офіційну версію оголошення війни для отримання «ключей від святих місць» [7, с. 51], за його ж словами цей конфлікт мав би показати перевагу та вищість Російської імперії у політиці на Сході. Т. Бобровський переконує читача в тому, що ця війна – прояв шовінізму Миколи I, який, прикриваючись релігійними питаннями, вів свою політичну гру. Довівши своїх підданих до фанатизму проблемою збереження «святих місць», правитель домагався не рівноправ'я, а статусу переможця, адже цар Микола I був «вірний привласнений, і протягом довгих років пешеній, місії Росії на Сході, покладеній від часів Петра Великого на плечі російському народу, який зрештою сам із здивуванням повірив у свій месіанізм і, засліплений своєю силою, був вірний персональній ролі охоронця легітимізації та порядку в Європі» [7, с. 50–51], – пише автор. Таку характеристику політики імперіалістичної влади зустрічаємо не лише у мемуаристиці Т. Бобровського. Так, А. Коженювський у мемуарах «Польща і Москва», під час роздумів про російський царат, також згадує мотив месіанізму. Для швагра Т. Бобровського Петро Великий постає в образі загарбника та гнобителя європейських народів, який залишив після себе певний заповіт. «Зрозумілим було те, що основою Петрового заповіту було поглинання Польщі. <...> для другої руки *Государства* у

заповіті вказав місця – Туреччина і Константинополь. <...> Потомки та наступники Петра, цариця Катерина Велика й інші – всі великі – усаджували після нього місію знищення» [9, с. 151–152]. Як політично нейтральний Т. Бобровський, так і А. Коженювський «безкомпромісний, у своїх судженнях часто однозначний, інколи навіть різкий» [4, с. 324], не могли схвалити офіційної політики Москви. Т. Кронський, досліджуючи концепт месіанізму в польській літературі XIX ст., зауважує, що «польські месіонери доводили, що справа Польщі є святою» [10, с. 14], а тому в тадеушо-бобровській свідомості образ месії асоціювався лише з польським народом, оборонителем Європи від російської тиранії.

Т. Бобровський у «Спогадах ...» підкреслює, що для самолюбства царя Миколи I крах фальшивої ідеї месіанізму та поразка у війні стали причиною загибелі. Мемуарист згадує, що по всій території імперії «та смерть викликала велике та глибоке почуття визволення та свободи» [7, с. 59]. Однак, всі надії, що виникли від початку конфлікту, про відродження Польщі як незалежної держави, зникли після Паризького трактату (1856 р.). Крах сподівань призвів до морального пригнічення та розчарування в колі польської шляхти Правобережжя, а відтак всі сподівання тепер пов'язувалися з очікуванням реформ, які б мали вирішити згадану раніше проблему селянства та зміцнити позиції національної меншості в Російській імперії.

Проблематика Кримської війни розкривається Т. Бобровським за допомогою засобів, що притаманні першому тому «Про справи ...». Розповідь ведеться емоційно зацікавленим розповідачем, стрижневий сюжет переривається вставними сюжетами гавендарного характеру, наявні авторські рефлексії подій. Зазначені ознаки вирізняють проблематику Кримської війни серед інших, розглянутих у другому томі. Для мемуариста події 1853 – 1856 рр. хоч і були просторо-во віддалені, проте стали причиною великого розчарування, адже завершення конфлікту не сповнили надію польського народу на відновлення державності.

Для розділу «Січневе повстання» Т. Бобровський підбирає епіграф, що є нетиповим для стилю творчості мемуариста. В оригіналі цитата звучить як «Infandum regina jubes renovare dolorem...» [7, с. 441], а в перекладі українською мовою – «Біль невимовний мені роз'ятрити велиш ти, царице» (переклад з лат. М. Білика). Автор навмисне підбирає слова, від яких герой «Енеїди» починає розповідати про занепад Трої, адже для польської національної ідеї та державності січнева інсурекція закінчується катастрофічними наслідками.

Т. Бобровський, як скрупульозний дослідник епохи, поетапно подає розвиток подій не лише під час повстання, але й аналіз причин виникнення підґрунтя для національно-визвольного руху. До зовнішніх причин мемуарист зараховує віяння з Європи, зокрема вплив успіху Італії на шляху до національного об'єднання держави. Внутрішніх чинників автор перераховує набагато більше, мемуарист відзначає і запальний темперамент свого народу, і тридцятирічне пригноблення поляків під час панування царя Миколи I, і позбавлена критичного осмислення надія на

лібералізм нового правителя та, навіть, комунікація з Європою, що за останні часи стала набагато доступнішою. Т. Бобровський виступає в ролі старанного літописця і подієво описує перебіг Січневого повстання. В. Колесник пише, що перед нами постають події кадр за кадром: розгром маніфестацій у Варшаві, діяльність комітетів «білих» та «червоних», хід повстання в 1863 р., його учасників та очільників [3, с. 229]. Автор подає факти з повстання безсторонньо, він виступає об'єктивним літописцем подій. Т. Бобровський, який не приймав ідею збройної боротьби, виступає лише спостерігачем епохи. Зовсім іншою тональністю відзначаються спогади про діяльність брата Стефана та швагра А. Коженювського. Наратор не просто констатує факти, а наводить розлогі роздуми про мотиви суспільно-політичної діяльності близьких, внаслідок чого констатує факт, що Січневе повстання забрало кращих представників польської шляхти Правобережжя.

Мемуарист, проводячи аналіз причин та наслідків повстання, використовує емоційно забарвлене слово «фальш» для характеристики інсурекції: «Можна без перебільшення ствердити, що рух 1861 – 1863 р. започаткований з фальшу – бо ним є кожна, навіть найшляхетніша ілюзія, став фальшем, поширювався за допомогою фальшу та загинув у фальші, викликавши на поверхню мрійників, авантюристів і амбітних молодиків, які після поразки, в якій загинули найшляхетніші, втекли з краю» [7, с. 443]. Автор послуговується стилістичною фігурою тавтологія у вигляді градації, що надає емоційно-експресивного значення змісту, адже питання, які підіймає мемуарист, є не лише національними, а й суто особистісними. В «найшляхетніших», які поклали голову за національну ідею, Т. Бобровський вбачає передусім свого молодшого брата Стефана, людини «надзвичайних здібностей і непересічної на свій вік освіти <...> найблагородніших та найглибших почуттів, людини старанної, з солодким характером, вільної від найменшої крихти егоїзму» [7, с. 463]. Зауважимо, що політично нейтральний Т. Бобровський часто наділяє учасників повстання лицарськими рисами, що є показником функціонування романтичних тенденцій у творчості мемуариста.

Для Т. Бобровського, зрілого польського шляхтича, стало неприйнятне те, що «старші та досвідченіші люди зі світлими головами, поважні та шановані, дозволили собі піддатися безумству часу і підтримали ілюзію та повірили у цей фальш» [7, с. 443]. Ані навчені історією шляхтичі, ані патріотично налаштовані молодики-мрійники не подумали про наслідки своїх дій для життя губерній Правобережної України, які перейменувалися з «присоединенных», від часів поділів Речі Посполитої, у «возвращенные», ця земля була названа як «край исконно русский», на території якого проживає тільки російський народ, отже інших національностей бути на цій території не може. Т. Бобровський зауважує, що «ці всі думки повторювалися кожного дня, нищили і заривали в землю що хвилини, що кроку сліди та пам'ятки нашої цивілізації» [7, с. 504]. Розлогі роздуми про долю краю спрямовують мемуариста до створення унікального твору, який став би застереженням майбутнім поколінням.

Висновки. «Мемуари мого життя. Спогади зрілого віку» відображають позитивістські орієнтири автора. Т. Бобровський, часто жертвуючи образністю та художністю викладу, перетворює «Спогади...» в складноструктурований документ епохи з певними рисами політичного трактату, де розглянуто три основні проблеми: селянське питання, Кримська війна та Січневе повстання. У зв'язку з контроверсійністю селянського питання, Т. Бобровський намагається наблизитися до лапідарного, точного та сухого стилю викладу матеріалу, знеособлює текст, ховає розповідача під маску беземоційного та безстороннього хронікера. Проблематика Кримської війни розкривається емоційно зацікавленим розповідачем, адже завершення конфлікту

не сповнили надію польського народу на відновлення державності. Під час опису подій Січневого повстання Т. Бобровський подає факти безсторонньо, а наратор виступає об'єктивним літописцем подій. Дещо інша тональністю простежується у спогадах про діяльність сім'ї автора, наратор не просто наводить факти, а подає розлогі роздуми про мотиви суспільно-політичної діяльності близьких, внаслідок чого констатує факт, що Січневе повстання забрало кращих представників польської шляхти Правобережжя. Глибокий аналіз епохи наштовхує автора на висновок про необхідність функціонування твору, який би став своєрідним порадищем гармонійного поступу суспільно-політичного життя Правобережжя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єршов В. Герменевтична актуалізація конволютного принципу мемуаризації. «Спогади минулих літ» Євстахія Івановського. *Українська полоністика. Філологічні дослідження* Випуск 2. Житомир, 2007. С. 225–234.
2. Єршов В. Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму. Житомир: Полісся, 2010. 454 с.
3. Колесник В. Мемуари Тадеуша Бобровського (1829 – 1894) як джерело з історії Правобережної України. *Подільська старовина: Наук. зб. Вип. IV. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. С. 206–242.*
4. Радишевський Р. Політичні інтенції творчості А. Н. Коженьовського. *Київські полоністичні студії. Т. XXVI. К.: ВПЦ «Київський університет», 2015. С. 426–434.*
5. Bobrowski T. Listy do Konrada / opracowała Róża Jabłkowska. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981. 351 s.
6. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia. O sprawach i ludziach mego czasu / opracował, wstępem i przypisami opatrzył

REFERENCES

1. Kolesnyk V. Memoirs by Tadeusz Bobrowski (1829 - 1894) as a source for the history of the Right-Bank Ukraine. *Podillya antiquity: Nauk. zb. Vy`p. IV. Vinny`cya: DP «Derzhavna kartografichna fabry`ka», 2008. S. 206–242.*
2. Yershov V. Hermeneutic actualization of the convolitional principle of memorialization. "Memories of the Past Years" by Evstahii Ivanovsky. *Ukrainian Polonistic. Philological studies. Vy`pusk 2. Zhy`tomy`r, 2007. S. 225–234.*
3. Yershov V. Polish memoir literature of the Right-Bank Ukraine in the era of romanticism. *Zhy`tomy`r: Polissya, 2010. 454 s.*
4. Rady`shevs`ky`j R. The political intentions of A. N. Kozhenovsky's creativity. *Kiev Polonistic Studios. T. XXVI. K.: VPCz «Ky`yivs`ky`j univ`ersy`tet», 2015. S. 426–434.*
5. Bobrowski T. Listy do Konrada / opracowała Róża Jabłkowska. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981. 351 s.
6. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia. O sprawach i ludziach mego czasu / opracował, wstępem i przypisami opatrzył

Transformation of the idea of harmonious development of the Right Bank in «Memoirs of my life. Recollections of the mature age» by T. Bobrovsky

O. M. Bondarchuk

Abstract. The article is a researcher in the topic of «Memoirs of my life. Recollections of the mature age» by T. Bobrovsky reflects positive tendencies in the author's work and unites a number of issues, including issues of the liberation of the peasants, the Crimean War and the January uprising. The problem of the fact that the artist's memoirs have the center of the general complex of literary problems right-bank Ukraine in the second half of the nineteenth century.

Keywords: memoirs, positivism, problems, Ukrainian-Polish borderland literature

До питання про різновиди аберацій при поетичному перекладі

О. Ю. Дубенко

Кафедра теорії та практики перекладу, Інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Paper received 16.01.19; Accepted for publication 22.01.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-02>

Анотація. У статті проаналізовано ті перекладацькі відхилення від вихідного поетичного тексту, що зумовлюються етнокультурними та художньо-естетичними особливостями сприйняття автора цільового тексту. Перекладацькі аберації представлено у річизі герменевтичного підходу до художнього перекладу. Перекладацькі рішення, що суттєво змінюють певні смислові акценти першотвору, розглядаються з позицій когнітивної наукової парадигми, як наслідки тих світоглядних відмінностей, котрі спостерігаються у концептуальній та поетичній картині світу вихідної й цільової культур і стають причиною лише відносної перекладності оригінального поетичного тексту.

Ключові слова: перекладацька герменевтика, перекладацька аберація, концептуальна картина світу, поетична картина світу, геітальт-структура поетичного знака.

Текст будь-якого поетичного перекладу є продуктом перекладацької герменевтики, тобто наслідком інтерпретаційної діяльності творця цільового тексту, чия особистість сформувалася під впливом матриць концептуальної та поетичної картин світу цільової культури. Тому подібно до того, як оригінальний поетичний текст створюється під впливом не лише суто індивідуального бачення автора, але й певних констант вихідної культури або тієї картини світу, що визначає світобачення людини [2, с.7; 5, с. 6], в тексті перекладу відбувається певне зміщення акцентів у системі «індивідуальне :: загальнонаціональне». Саме тут особистість перекладача, за класичними канонами теорії художнього перекладу, має стати невидимою, підкоряючись завданням адекватної передачі художнього змісту першотвору. Таким чином, відмовляючись від власних, індивідуальних ідейно-естетичних вподобань перекладач виступає насамперед носієм певного загальнонаціонального світогляду, транслятором специфічних рис концептуальної та поетичної картин світу культури реципієнта. Відповідно, у перекладацькій стилістиці первинний (пізнавальний) концепт [1, с. 39], що являє собою частину національної концептосфери [4, с. 281], цілком правомірно є більш вагомим чинником смислотворення при генезі цільового тексту, ніж вторинний (індивідуальний) концепт.

При цьому потрібно зауважити, що, з одного боку, певне адаптування тексту переклада до очікувань цільової аудиторії, зумовлених специфікою концептуального простору культури реципієнта, становить базове професійне завдання перекладача художньої літератури. Адже провідна перекладацька мета при інтерпретації вихідного поетичного тексту полягає у передбаченні та усуненні тих труднощів розуміння першотвору, що можуть виникнути в носіїв цільової культури при сприйнятті оригінального тексту. З іншого боку, цілком очевидно, що далеко не в усіх випадках перекладач виступає у ролі стороннього спостерігача, який фахово декодує смислову структуру вихідного тексту задля її адекватного відтворення засобами цільової мови. Будучи представником іншого концептуального простору, а, отже, й іншої герменевтичної установки, перекладач доволі часто робить свій вибір підсвідомо, мимоволі інтерпретуючи смислові акценти першотвору у річизі рідної йому мовної та культурної традиції. Саме такі світоглядні,

свідомі або несвідомі відхилення від оригінального поетичного тексту, до яких вдається перекладач, передаючи художній зміст першотвору, й отримали назву перекладацьких аберацій [3, с. 278; 6, с. 213]. У цій статті розглянуто перекладацькі аберації, пов'язані з інерційним слідуванням тим приписам концептуальної та поетичної картин світу, що склалися у межах культурної традиції, до якої належить перекладач поетичного тексту.

Досить рельєфним прикладом інерційного слідування перекладача приписам концептуальної картини світу цільової культури може слугувати аберація у тексті англomовного перекладу поезії Лесі Українки «*Забута тінь*», виконаного Гледіс Еванс. Вірш Лесі Українки присвячено дружині Данте, Джеммі, чий образ й винесено у заголовок твору – «*Забута тінь*». Його художній зміст вибудовується навколо драматичної колізії, що належить до скрізних тем світової літератури: приреченість великого митця на непоборний внутрішній конфлікт між необхідністю жити земним життям та імперативом власної творчості. Безоглядна відданість і самопожертва, які виявляє дружина Данте по відношенню до свого чоловіка, підтримуючи його у численних негодах та у найчорніші дні заслання, не знаходять належного відгуку з боку поета, оскільки для Данте протягом усього життя існувала лише одна жінка. Це його муза, прекрасна Беатріче Портінарі, яку він бачив тільки тричі: у перший раз вона усміхнулась до нього, у другий – пройшла повз, навіть не звернувши уваги на поета, а в третій раз, за словами Лесі Українки «*на неї він дивився, // Коли вона в труні лежала нерухома*».

Саме її ім'я залишилося у вічності завдяки генію Данте, в той час, як спогад про Дантову дружину, не уславлену жодним митцем, лежить, за виразом авторки твору, глибоко «на дні історії». В окресленому контексті увесь вірш сприймається як протест Лесі Українки проти болісної несправедливості по відношенню до забутої нащадками вірної земної тіні Данте. Ця авторська позиція здобуває потужного висвітлення, насамперед, у двох стилістично сильних позиціях поетичного тексту – у заголовку та в останніх рядках вірша, де йдеться про сльози Дантової дружини, проліті нею під час безсонних ночей та у «турботному чеканні»: *По тих сльозах, мов по росі перлистій, Пройшла в країну слави – Беатріче!*

З цього погляду надзвичайно важливим видається також той фрагмент вірша, в якому авторка надає розгорнуту характеристику ставлення Данте до Беатріче:

*Вона була для нього наче сонце,
Що світло, радість і життя дає,
Не знаючи, кому дає ті дари.
І хоч зайшло те сонце променисте,
Він не забув його ні в темряві понурій,
Ані при хатньому багатті привітному,
Ні на землі, ні в печлі, ні в раю
Він не забув своєї Беатріче.
Вона одна в піснях його панує,
Бо в тій країні, де він жив душею,
Він іншої **дружини** не знайшов.
Він завітчав її вінцем такої слави,
Якою ні одна з жінок ще не пишалась.*

*Безсмертна пара Данте й Беатріче,
Потужна смерть не розлучила їх. (виділення жирним шрифтом – О.Д.) [UL, p. 78]*

Власне тут Леся Українка іменує Беатріче дружиною Данте і описує їх як «безсмертну пару», тобто подружжя. Безумовно, таке авторське рішення має надзвичайно вагоме художнє підґрунтя, проте саме воно й стає об'єктом, так би мовити, демонстративного ігнорування з боку перекладачки твору:

*For Dante, she was like the sun that shines
And gives forth light and joy and life,
All unaware of who received its gifts;
And though that radiant sun had set,
He never could forget the orb in gloomy darkness
Nor by the warm hearth-fire of an inviting house.
O not on earth, in hades, nor in heaven
Could he forget his lovely Beatrice!
He never found another love like this,
Not even in that land where dwelt his soul,
For she alone reigned in his every song.
He crowned her with a coronet of glory
That not one other woman could ever boast of.
For Dante and his Beatrice are immortal,*

*And death, all-powerful, could never part them.
(виділення жирним шрифтом – О.Д.) [UL, p. 79]*

Як свідчить вищенаведений уривок друготвору, Гледіс Еванс повністю вилучає фігуру «**сімейні зв'язки**» зі складу гештальт-структури другого ключового жіночого образу – Беатріче. Це перекладацьке рішення є тим більш показовим, що не існує жодних обмежень з боку синтактико-метричної побудови вірша, які могли б стати на заваді буквальному відтворенню семантики оригінального поетичного тексту. Адже з позицій віршової ритміки односкладове слово *love* є абсолютним еквівалентом односкладового ж слова *wife*. Між тим, ця заміна спричиняє помітний смисловий зсув у тексті друготвору, оскільки потрактування Беатріче як Дантового «кохання» означає суттєве відхилення від художньої семантики оригіналу. Воно залишає дружину Данте у ролі єдиної насправді законної супутниці його життя, в той час як Беатріче постає лише як особа, що викликала почуття захоплення й обожнення у вразливій душі великого митця. Таким чином не висловлюється жодного сумніву з приводу статусу дружини Данте, при чому Беатріче відведено місце платонічного кохання поета.

Ці внесені перекладачкою концептуальні корективи ,

безперечно, якщо не нівелюють, то значно спрощують колізію, майстерно вписану в текст першотвору Лесею Українкою, яка пропонує більш гостре і жорстке формулювання. Драма усього життя Джемми полягала у тому, що вона, його вірна, а потім назавжди забута земна тінь, не могла конкурувати у боротьбі за серце Данте з Беатріче Портінарі, яку поет обрав своєю дружиною у тій площині існування, до котрої належала його душа. Очевидно, що саме вона і була справжньою, єдиною дружиною великого поета.

Проте, попри усі вищеописані смислові акценти, що є цілком природними для будь-якого представника вихідної культури, Гледіс Еванс вирішує відмовитися від образів, які містять сугестії сімейності («дружина», «пара»), на користь поняття «кохання». Це перекладацьке рішення зумовлене слідуванням приписам концептуальної норми власної (цільової) культури, в якій сімейний статус людини не наділений такою беззастережною значущістю, як в українській історико-культурній традиції, і тому не є прототипічним об'єктом поетизації у численних літературних контекстах [1, с. 128-147].

Другий різновид перекладацьких аберацій полягає у вмотивованій поетичною нормою цільової культури перебудові гештальт-структури вихідного поетичного знака з подальшим розгортанням образу. Його буде розглянуто на прикладі заміни матричного персоніфікованого образу жіночого роду маскуліною персоніфікацією з подальшим розгортанням маскуліного образу згідно з прототипною гештальт-формулою, що ствердилася при гендерному формативанні гештальту у поетичній картині світу цільової культури.

Яскравий приклад такої трансформації містить одна зі строф англомовного перекладу вірша Лесі Українки «*Хто вам сказав, що я слабка...*», виконаного Гледіс Еванс [UL, с.130-131]. В оригіналі цей фрагмент надає опис дій Зими, яка, згідно до україномовної граматичної матриці, постає у вигляді персоніфікованої сутності жіночого роду: *Коли ж суворая зима // покриє барви й квіти – // на гробі їх вона сама // розсипле самоцвіти*. Таким чином, у вихідному тексті єдиною актуалізованою фігурою гештальту поетичного знака Зима є «**суворість**». Натомість англомовний варіант перекладу пропонує суттєво відмінний від оригіналу гештальт відповідного поетичного знака: *But when the flowers and vivid hues // are buried and the winter rules // upon this grave the Northking strews // with icy fingers precious jewels*. Завдяки застосуванню метафоричного виразу «крижані пальці» (*icy fingers*) переклад не лише опосередковано зберігає провідну фігуру вихідного гештальта Зима, але й надає значний розвиток образу Зими, піддаючи висвітленню основні фігури у структурі прототипічного гештальту Winter в англо-американській поетичній традиції. Це, насамперед, подвійна актуалізація фігури «владність, домінантність», яка у першій раз здобуває семантичного висунення через дієслово «rule» (*the winter rules*) у контексті, що в очевидний спосіб не виявляє прототипічної маскуліності англомовної персоніфікації. У другій раз фігура «**владність, домінантність**» актуалізується вже одночасно з фігурою «**маскуліність**» шляхом використання перекладачкою образного перифраза Northking.

Ще один достатньо показовий приклад перебудови гештальт-структури вихідного поетичного знака з подальшим розгортанням образу, зумовленої нормами поетичної картини світу культури реципієнта, можна спостерігати в англomовному перекладі поезії Івана Франка «Дивувалась зима...», виконаного Персивалем Канді. Оскільки аналізована персоніфікація є наскрізним образом усього вірша, доречно на початку навести повний текст оригінальної поезії:

«Дивувалась зима...»

Дивувалась зима
 Чом се тають сніги,
 Чом леди присли всі
 На широкій ріці?
 Дивувалась зима:
 Чом так слабне вона,
 Де той легіт бересь,
 Що теплом пронима?
 Дивувалась зима:
 Як се скріпла земля
 Наливаєсь теплом,
 Оживає щодня?
 Дивувалась зима:
 Як посміли над сніг
 Проклюнутись квітки
 Запахуці, дрібні?
 І дунула на них
 Вітром з уст ледяних,
 І пластом почала
 Сніг метати на них.
 Похилились квітки,
 Посумніли, замклись;
 Шура-бура пройшла –
 Вони знов піднялись.
 І найдужче над тим
 Дивувалась зима,
 Що на цвіт той дрібний
 В неї сили нема. [ІФ]

Автор першотвору зображує Зиму у вигляді сутності жіночого роду, яка лише нещодавно була потужною силою, але тепер з кожним днем стає все слабкішою, поступаючись весняній стихії оновлення землі. Показово що важливою фігурою цього жіночого гештальту виступає не категоричність: Зима дивується тому, що поступово втрачає свою колишню силу, неодноразово ставлячи з цього приводу дещо розгублені запитання, які, власне, і складають чотири з семи строф вірша. Заміна жіночого персоніфікованого образу чоловічим, що має місце в англomовному перекладі, тягне за собою досить істотні зміни у самому потрактуванні образу Зимы, рекурентно вписані у текст друготвору: *Old Winter wondered why // He felt no more so stout, // From whence the breezes came // Which spread a warmth about... // Old Winter fiercely blew, // Sent forth an icy blast, // And with a pall of snow // He tried to hold them fast... // Old Winter marveled much // That he could not prevail, // E'en over tiny flowerets // To make his strength avail* [1, p.107-108].

У цьому сенсі найбільш очевидною розбіжністю між оригіналом та перекладом є гендерна ознака ключового образу, чотири рази експлікована у цільовому тексті займенниками **he** та **his**. У повній узгодженості з іншим гендерним форматуванням персоніфікованого образу

Зими перебуває й послідовне нівелювання запитальної інтонаційної доміанти вихідного поетичного тексту. Адже, з одного боку, перекладач пропонує новий заголовок вірша, позбавлений жодної згадки про подив Зимы (він звучить як «*Spring Song*», тобто «*Веснянка*»), з іншого боку, крок за кроком скасовує елемент невизначеності, альтернативності, нерішучості, що міститься у численних питальних інтонаціях оригіналу, замінюючи усі запитальні структури перших чотирьох строф першотвору стверджувальними реченнями.

Зміна гендерної ознаки головного образу вихідного тексту супроводжується акцентуванням прототипічних фігур маскулінного гештальту Winter, що характеризують його в англomовній поетичній картині світу [1, с. 173]. Це, насамперед, фігура «владність, домінантність», яка актуалізується у тексті перекладу через додавання відсутнього в оригіналі дієслова «prevail» (*Old Winter marveled much // That he could not prevail ...*). Аналогічним чином, одна з головних фігур англomовних гештальтів персоніфікованих сутностей чоловічого роду «агресивність, грізність» здобуває висвітлення у цільовому тексті завдяки додаванню лексеми «fiercely» (*Old Winter fiercely blew, // Sent forth an icy blast...*).

Розгорнутого акцентування надано у перекладі центральній фігурі англomовних гештальтів персоніфікованих сутностей чоловічого роду «сила, потужність». У першотворі про колишню силу Зимы мовиться побіжно, без особливої експлікації: вперше вона опосередковано згадується у другій строфі вірша через лексему, що виражає значення антонімічне поняттю «сила» (*Дивувалась зима: // Чом так слабне вона...*), тобто наголошується, власне, на слабкості Зимы. Слово ж «сила» з'являється лише в останньому рядку поезії, але одразу за ним слідує негативне слово «нема», яке, завдяки своїй фінальній позиції й ставить крапку в усьому вірші, констатуючи повне безсилля Зимы: *І найдужче над тим // Дивувалась зима, // Що на цвіт той дрібний // В неї сили нема*. Достатньо показовим видається той факт, що останні слова вірша «сили нема» римуються у цьому контексті з лексемою «зима», оскільки, як відомо, за законами поетичного мовлення, тотожність поетичних форм вказує на тотожність їх семантики. Натомість у тексті перекладу спостерігається антонімічна заміна «слабнути» на «stout» («*сильний, міцний*»), а останні рядки поезії не лише позбавлені очевидного акценту на відсутність сили, що його пропонує оригінал, але ще й підсилені введенням фігури «владність, домінантність» через додавання дієслова «prevail»: *Old Winter marveled much // That he could not prevail, // E'en over tiny flowerets // To make his strength avail*.

На завершення потрібно зазначити, що проаналізовані у статті види трансформацій гештальт-формули вихідного поетичного знака не є єдиною можливими перекладацькими абераціями, які трапляються під час іншомовного перекодування вихідних концептів, наділених специфічним етнокультурним та художньо-естетичним змістом. Список подібних перетворень, безумовно, залишається відкритим. Проте навіть два розглянуті різновиди перекладацьких аберацій, що полягають у заміні вихідного поетичного знака на той поетичний знак, що перебуває в узгодженні з приписами концептуальної картини світу цільової культури, а також

у перебудові гештальт-структури вихідного поетичного знака з подальшим розгортанням образу згідно до поетичної норми цільової культури, являють собою

достатньо переконливу ілюстрацію тяжіння авторів цільових поетичних текстів до лекал власної історико-культурної традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубенко О.Ю. Порівняльна поетика: типологічний та перекладознавчий аспекти: Монографія / О.Ю. Дубенко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 532 с.
2. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О.А. Корнилов. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
3. Лановик М. Перекладознавчі проблеми компаративістики крізь призму літературознавчих теорій / Навч. посібник / Ред. Р.Т. Гром'як / Мар'яна Лановик // Літературознавча компаративістика. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. – С.272-309.
4. Лихачёв Д.С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачёв // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: антология / под общ. ред. В.П. Нерознака. – М.: Academia, 1997. – С. 280-287.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Язык и национальная картина мира / Изд-е 4-е, стереотипное / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Directmedia, Москва- Берлин, 2015. – 101с.
6. Пригодій С.М. Фронтірний неоромантизм у літературі США. Різноманітність; Монографія. / С. М. Пригодій – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, видавництво Європейського університету, 2010. – 231 с.
7. Тарасова И.А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте: монография / И.А. Тарасова. – 2-е изд., перераб. – М.: ФЛИНТА, 2012. – 196 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. FI = Franko Ivan. Selected poems. Translated with a biographical introduction by Percival Cundy. Edited by Clarence A. Manning. – New York: Philosophical Library, Inc., 1948. – 286 p.
2. UL = Ukrainka Lesya. Hope. Selected Poetry. Translated from Ukrainian by Gladys Evans. – Kiev: Dnipro Publishers, 1981. – 137 p.
3. ІФ = Іван Франко. Дивувалась Зима // Енциклопедія життя і творчості Івана Франка. <https://www.i-franko.name/uk/Verses/2VershynlNyzyn/Vesnjanjky/DyvuvalasZyma.html>

REFERENCES

1. Dubenko O.YU. Porivnyal'na poetyka: typolohichnyy ta perekladoznavchyy aspekty: Monohrafiya / O.YU. Dubenko. – K.: Vydavnychyy dim Dmytra Buraho, 2015. – 532 s.
2. Korniylov O.A. Yazykovye kartyny myra kak proyzvodnyye natsional'nykh mentalyitetov / O.A. Korniylov. – M.: CheRo, 2003. – 349 s.
3. Lanovyk M. Perekladoznavchi problemy komparatyvistyky kriz' pryizmu literaturoznachykh teoriy / Navch. posibnyk / Red. R.T. Hrom'yak / Mar'yana Lanovyk // Literaturoznachcha komparatyvistyka. – Ternopil': Redaktsiyno-vydavnychyy viddil TDPU, 2002. – S.272-309.
4. Lykhachëv D.S. Kontseptosfera russkoho yazyka / D. S. Lykhachëv // Russkaya slovesnost'. Ot teoryy slovesnosti k strukture teksta: antolohyya / pod obshch. red. V.P. Neroznaka. – M.: Academia, 1997. – S. 280-287.
5. Popova Z.D., Sternyn Y.A. Yazyk y natsional'naya kartyna myra / Yzd-e 4-e, stereotypnoe / Z.D. Popova, Y.A. Sternyn. – Directmedia, Moskva- Berlyn, 2015. – 101s.
6. Pryhodyy S.M. Frontyrnyy neoromantyzm u literaturi SSHA. Riznochyttannya; Monohrafiya. / S. M. Pryhodyy – K.: KNU imeni Tarasa Shevchenka, vydavnytstvo Yevropeys'koho universytetu, 2010. – 231 s.
7. Tarasova Y.A. Poëtycheskyy ydyostyl' v kohnytyvnom aspekte: monohrafiya / Y.A. Tarasova. – 2-e yzd., pererab. – M.: FLYNTA, 2012. – 196 s.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

3. IF = Ivan Franko. Dyvuvalas' Zyma // Entsyklopediya zhyttya i tvorhosti Ivana Franka. <https://www.i-franko.name/uk/Verses/2VershynlNyzyn/Vesnjanjky/DyvuvalasZyma.html>

Remarks on different types of translator's aberrations

E. Yu. Doubenko

Abstract. The paper deals with those deviations from the source poetic text which take place in poetic translation owing to some specific ethnocultural and aesthetic features of the translator's world view. Translator's aberrations are described within the framework of hermeneutic approach to literary translation. The translator's decisions that lead to certain tangible shifts in the conceptual content of the source text are presented from the cognitive standpoint. They are treated as an immediate consequence of those discrepancies in the source and target ethnocultural and aesthetic codes that condition only relative translatability of the original poetic text.

Keywords: translator's hermeneutics, translator's aberration, conceptual world view, poetic world view, gestalt-structure of the poetic sign.

Статус однорідних присудків у сучасній лінгвістиці

О. М. Дуброва

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: dubrova73@ukr.net

Paper received 29.01.19; Accepted for publication 03.02.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-03>

Анотація. Статтю присвячено багатоаспектному описові однорідних присудків у сучасній лінгвістиці. Установлено максимально повну парадигму засобів вираження однорідних присудків, схарактеризовано особливості еволюції поглядів на однорідність у сучасній лінгвістиці, проаналізовано формування його теоретичних і концептуально-засадничих принципів та простежено співвідношення формально-граматичного, семантичного та функційного аспектів. Деталізовано критерії розмежування простого ускладненого та складного речень. Запропоновано типологію однорідних присудків за морфологічним вираженням та структурно-семантичними виявами. Значна увага приділена закономірності реалізації однорідних присудків у творах С. Жадана.

Ключові слова: речення, член речення, однорідні члени речення, присудок, однорідні присудки, синтаксичний зв'язок.

Вступ. Проблема системного опису речень із кількома присудка не втрачає наукової актуальності в сучасній лінгвістиці. Започаткований свого часу О. М. Пешковським [16] підхід про сурядні конструкції, що перебувають на межі між простим і складним реченням, набув поглиблення в сучасних мовознавчих студіях. Пошуки типологічних виявів та статусу речень з однорідними присудками ведуть у різних напрямках: структурно-семантичному, функційному, комунікативно-прагматичному й когнітивному. Утрадиційним став погляд, згідно з яким однорідними можуть бути всі (головні й другорядні) члени речення. В. А. Белошапкова [1], І. Р. Вихованець [5], М. О. Вінтонів [6], Н. Ю. Шведова [22] та ін. заперечують однорідність присудків, мотивуючи це визначальною функцією присудка, який є носієм базових предикативних категорій речення (модальності та часу), а наявність при ньому підмета є факультативна.

Огляд публікацій за темою. На сьогодні можна виділити два основні напрями в опрацюванні питання статусу однорідних присудків – формально-логічний і синтаксичний. Опертям для першого є філософсько-логічні граматики Ф. І. Буслаєва [2], М. І. Греча [8], О. О. Шахматова [20], Т. П. Ломтева [12], М. Осадци [15], П. Дячана [9], Г. Шашкевича [21], О. Огоновського [14], С. Смаль-Стоцького [19] та ін. Другий напрям ураховує функційну тотожність сурядних членів, характер їхнього зв'язку та особливості структури словесних рядів. Це праці В. В. Виноградова [4], І. Р. Вихованця [5], О. С. Мельничука [13], Н. Ю. Шведової [22] та ін.

Мета. Мета статті – комплексно проаналізувати структурні й семантичні вияви однорідних присудків у сучасній лінгвістиці.

Матеріали і методи. Матеріалом для дослідження послугували дібрані методом наскрізного виписування речення з однорідними присудками, зафіксовані в творах С. Жадана. Специфікою теми зумовлений комплексний підхід до вибору **методів і прийомів дослідження**, серед яких *описовий* із прийомами *наскрізного виписування*, *зіставлення й систематизації* – для відбору й інтерпретації фактичного матеріалу; *структурний* – для аналізу специфіки речень із присудками; *дистрибутивний*, за допомогою якого виявлено приховану інформацію в тексті з урахуванням парадигматичних і синтагматичних процесів; прийом

заміщення в поєднанні з методом компонентного аналізу дав змогу визначити синтагматично зумовлені функції однорідних присудків і потрактувати зміст присудків у різних синтаксичних одиницях.

Результати та їхнє обговорення.

У лінгвоукраїністиці питання як однорідних членів речення загалом, так і однорідних присудків зокрема почали активно опрацьовувати з другої половини ХІХ ст. У роботах М. Осадци речення з кількома присудками названо *стягненими* [15, с. 202]. Цей термін також починають уживати П. Дячан [9, с. 117], О. Огоновський [14, с. 172], Г. Шашкевич [21, с. 178] та ін. Проте на початку ХХ ст. на позначення простого ускладненого речення, зокрема в працях М. П. Левицького, використано поняття *зложене речення* [11, с. 116]. У 30-х – 40-х роках ХХ ст. переважає термін речення з однорядними членами. Із середини ХХ ст. у лінгвоукраїністиці загальноприйнятим постає термін однорідні члени речення [10, с. 16]. Проте вперше цей термін ужито О. М. Пешковським [16, с. 406], який сутність однорідних членів бачив у сполучниках, що використовуються або можуть бути використаними для об'єднання однорідних членів речення. Однак поза увагою залишилися особливі семантико-синтаксичні функції однорідних членів речення.

Однорідність членів речення розглядаємо як граматичне явище, тому до однорідних зараховуємо члени речення, що перебувають у функційно рівнозначних синтаксичних відношеннях з одним із членів речення, які займають у реченні тотожну синтаксичну позицію і поєднанні між собою сполучниками сурядності чи за допомогою інтонації. Проте треба мати на увазі, що однорідність – це синтаксична, а не морфологічна категорія, тому однорідні члени речення не обов'язково мають відповідати на одне й теж питання, напр.: *Боря виглядав мажористо, був худий і підстрижений, носив контактні лінзи й навіть, здається, робив манікюр* (С. Жадан).

Дискусійним є статус речень із кількома присудками. Переконливим, на нашу думку, є твердження Н. С. Валгіної [3], яка поділяє такі речення на три основні різновиди: прості речення з однорідними присудками (Робота в нас була дивна й непередбачувана (С. Жадан); прості речення з більш самостійними присудками (які мають свої поширювачі): **Носив не-**

дорогий офісний одяг, **стригся** рідко (С. Жадан); складні речення (неповні — присудки мають обставинні поширювачі, тому їх кваліфікують як предикативні основи різних частин складного речення): *Уважно оглянув мене з голови до ніг, обережно взяв під лікоть і, вивівши з гаража, потягнув убік від здивованих Кочі з Травмованим* (С. Жадан). В україністиці окремі мовознавці однорідні члени речення називають однорідними на тій підставі, що вони пов'язані сурядним зв'язком і становлять елементи одного семантичного ряду [18, с. 310]. О. С. Мельничук вважає однорідність фактом синтагматичного членування мовлення й тому запроваджує поняття про „однорідні синтагми” [13, с. 223].

У „Грамматика современного русского литературного языка” [6] термін „однорідні члени речення” замінені поняттям ряду. Зв'язок словоформ, що утворюють ряд, називають сурядним зв'язком. Проте в „Русской грамматики 1980” відзначено, що словоформи, які становлять ряд, звичайно займають у реченні ту саму синтаксичну позицію... Такі словоформи, об'єднані сурядним зв'язком, є однорідними членами речення [17, с. 166].

Присудки аналізують за різними принципами: за морфологічними засобами вираження, за будовою, за кількістю компонентів, за типом структурної схеми (моделі), за способом реалізації. При умілому використанні ці принципи поділу присудків не заперечують, а доповнюють один одного. Однією з ознак синтаксичного макросвіту твору С. Жадана постає формальне ускладнення простого речення однорідними присудками, з-поміж яких найчастотнішими є прості власнедієслівні присудки, що можуть інколи утворювати цілісні ряди, напр.: *Боря підійшов до крайнього столика, взяв пластиковий стілець, протер його серветкою, обережно сів* (С. Жадан); *Я теж сховався за кавою, поговорив з охоронцями, погодував псів чіпсами* (С. Жадан); *Боря, сидячи позаду, послабив вузол краватки й напружено розглядав спальні райони* (С. Жадан); *Я виліз з-під ковдри, скинув картонну коробку, взяв телефон, вийшов на балкон* (С. Жадан); *Бізнес Марат не вів, із владою не перетинався, ворогів у нього не було, щоправда, деяких друзів він не впізнавав в обличчя, але хіба це привід влаштовувати стрілянину?* (С. Жадан); *Я не хотів іти, навіть вирішив передзвонити, вибачитися, відмовитися. йшов із дому, оминув свою школу, зупинився коло кіосків, довго вибирав сигарети, так і не вибрав, подумав, може, все-таки повернутися, і рушив далі* (С. Жадан).

Речення може ускладнюватися однорідними складеними іменними присудками, напр.: *Зелені пагорби тяглися по обидва боки траси, травень був теплий і*

вітряний, птахи перелітали з одного поля на інше, пірнаючи галасливими зграями в повітряні потоки (С. Жадан); *Робота в нас була дивна й непередбачувана, Але ми з ним уже кілька років жили в сусідніх кімнатах, так що стосунки наші були рівними і навіть довірливими* (С. Жадан). В окремих випадках трапляються однорідні складені дієслівні присудки, напр.: *Я не хотів іти, навіть вирішив передзвонити, вибачитися, відмовитися* (С. Жадан);

Сегментування – винесення певного складника речення за його межі – трапляється в романі тільки в окремих випадках і поширене на парцельовані другорядні члени речення, пор.: *Я спав в одязі. В джінсах і розтягнутій футболці* (С. Жадан).

У безособових реченнях головні члени однорідні, якщо вони мають спільний компонент (зв'язку, спільний додаток чи обставину): *Було тихо й гаряче...* (С. Жадан); *Було темно і порожньо* (С. Жадан). Дієслівні односкладні речення здебільшого становлять перехідний тип від простого до складного речення. Наявність спільного другорядного члена дає підставу визначати такі речення як прості з однорідними головними членами, напр.: *А виходить так, що їх по одному відстрілюють, видавлюють звідси і скоро видавлять усіх* (С. Жадан).

Висновки

Моносуб'єктним конструкціям, у яких відсутній другий підмет, не притаманна поліпредикативність, тому що вони позбавлені найважливішої ознаки поліпредикативних висловлень – обов'язкової співвіднесеності кожного предиката зі своїм суб'єктом-підметом. Проте їм властива (за термінологією В. А. Белошапокової) ознака поліпредикатності, оскільки в таких реченнях дві дії співвіднесені з реальною дійсністю, але із суб'єктом ці дії корелюють тільки у своїй сукупності, у своїй неподільній цілісності. Поліпредикативні ж моносуб'єктні конструкції з можливим дублюванням підмета виокремлюються предикатами, кожен із яких співвіднесений із суб'єктом окремо [1, с. 81].

На нашу думку, поділ моносуб'єктних конструкцій на поліпредикативні й поліпредикатні цілком виправданий і відповідає відображенню в мові певного позамовного змісту: їх мовна диференціація впливає з їх відмінностей в аспекті лексичних, морфологічних та синтаксичних ознак. Тільки комплексний підхід до аналізу однорідних присудків дозволить окреслити їхній статус у структурі речення. Перспективною постає типологізація засобів вираження однорідних членів речення в текстах різних типів і жанрів, дослідження їхнього статусу в різносистемних мов у зіставному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белошапкова В. А. Современный русский язык. Синтаксис. Москва : Высш. шк., 1977. 248 с.
2. Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. Москва : Учпедгиз, 1959. 623 с.
3. Валгина Н. С. Трудные вопросы пунктуации Москва : Высш. шк., 1983. 156 с.
4. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. Москва : Высш. шк., 1986. 640 с.
5. Вихованець І. Р. Грамматика української мови. Синтаксис : підручник Київ : Либідь, 1993. 368 с.
6. Вінтонів М. О. Актуальне членування речення і тексту: формальні та функційні вияви: монографія. Донецьк : ДонНУ, 2013. 328 с.
7. Грамматика современного русского литературного языка. Москва : Наука, 1970. 710 с.
8. Греч Н. И. Практическая грамматика русского языка. Санкт-Петербург, 1827. 146 с.

9. Дячан П. Методична грамати́ка языка малорусского. Львѳвъ, 1865. 143 с.
10. Курс сучасної української літературної мови: Синтаксис / за ред. Л. А. Булаховського. Т. II. Київ : Рад. шк., 1951. 408 с.
11. Левицький М. П. Українська грамати́ка для самонавчання. Ромни : Молодик, 1918. 159 с.
12. Ломтев Т. П. Основы синтаксиса современного русского языка. Москва : Учпедгиз, 1958. 116 с.
13. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення. Київ : Наук. думка, 1966. 324 с.
14. Огоновський О. Грамати́ка русского языка для школь середнихъ. Львѳвъ, 1889. 288 с.
15. Осадца М. Грамати́ка руського языка. Львѳвъ : Ставропіг. ін.-т., 1876. 238 с.
16. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва : Учпедгиз, 1935. 452 с.
17. Русская грамати́ка: в 2-х т. / под ред. Н. Ю. Шведовой. Т. II. Москва : Наука, 1980. 710 с.
18. Синявський О. Норми української літературної мови. Львѳвъ, 1941. 363 с.
19. Смал-Стоцький С. Й. Руска грамати́ка. Львѳвъ : З друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1893. 182 с.
20. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. Москва : Учпедгиз, 1941. 620 с.
21. Шашкевич Г. Мала грамати́ка языка руского. Відень, 1865. 235 с.
22. Шведова Н. Ю. Входит ли лицо в круг синтаксических категорий, формирующих предикативность? *Русский язык за рубежом*. 1971. № 4. С. 48–56.

REFERENCES

1. Beloshapkova V. A. *Sovremenniy russkiy yazyk. Syntaksis*. Moskva : Vyssh. shk., 1977. 248 s.
2. Buslaev F. Y. *Ystoricheskaya grammatika russkogo yazyka*. Moskva : Uchpedgiz, 1959. 623 s.
3. Valgina N. S. *Trudnye voprosy punktuacii*. Moskva: Vyssh. shk., 1983. 156 s.
4. Vinogradov V. V. *Russkiy yazyk. Grammaticheskoe uchenie o slove*. Moskva : Vyssh. shk., 1986. 640 s.
5. Vyhovanez I. R. *Gramatyka ukrajinskoyi movy. Syntaksys.: pidruchnyk* Kyiv : Lybid, 1993. 368 s.
6. Vintoniv M. O. *Aktualne chlenuvannya rechennya i tekstu: formalni ta funkcijni vyavy: monografiya*. Doneczk : Don-NU, 2013. 328 s.
7. *Grammatyka sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka*. Moskva : Nauka, 1970. 710 s.
8. Grech N. Y. *Prakticheskaya grammatika russkogo yazyka*. Sankt-Peterburg, 1827. 146 s.
9. Dyachan P. *Metodychna gramatyka yazyka maloruskogo*. Lvovъ, 1865. 143 s.
10. *Kurs suchasnoyi ukrajinskoyi literaturnoyi movy: Syntaksys / za red. L. A. Bulaxovskogo. T. II*. Kyiv : Rad. shk., 1951. 408 s.
11. Levyczkyj M. P. *Ukrayinska gramatyka dlya samonavchannya*. Romny : Molodyk, 1918. 159 s.
12. Lomtev T. P. *Osnovy syntaksysa sovremennogo russkogo yazyka*. Moskva : Uchpedgiz, 1958. 116 s.
13. Melynychuk O. S. *Rozvytok struktury slovyanskogo rechennya*. Kyiv : Nauk. dumka, 1966. 324 s.
14. Ogonovskiy O. *Gramatyka russkogo yazyka dlya shkolъ srednykhъ*. Lviv, 1889. 288 s.
15. Osadcza M. *Gramatyka russkogo yazyka*. Lviv : Stavropig. in.-t., 1876. 238 s.
16. Peshkovskiy A. M. *Russkiy syntaksis v nauchnom osveshhenii*. Moskva : Uchpedgiz, 1935. 452 s.
17. *Russkaya grammatika: v 2-x t. / pod red. N. Yu. Shvedovoj. T. II*. Moskva : Nauka, 1980. 710 s.
18. Sinyavskiy O. *Normy ukrajinskoyi literaturnoyi movy*. Lviv, 1941. 363 s.
19. Smal-Stoczkij S. J. *Ruska gramatyka*. Lviv : Z druk. Naук. t-va im. Shevchenka, 1893. 182 s.
20. Shaxmatov A. A. *Sintaksis russkogo yazyka*. Moskva : Uchpedgiz, 1941. 620 s.
21. Shashkevych G. *Mala gramatyka yazyka russkogo*. Viden, 1865. 235 s.
22. Shvedova N. Yu. *Vxodit li liczo v krug sintaksicheskix kategorij, formiruyushhix predikativnost?* *Russkij yazyk za rubezhom*. 1971. № 4. S. 48–56.

The status homogeneous predicates in modern linguistics

O. M. Dubrova

Abstract. The article is devoted to multi aspect description of homogeneous predicates in modern linguistics. The most complete paradigm of homogeneous predicates expression means is determined; the peculiarities of ideas evolution as to homogeneity in modern linguistics are characterized; the formation of theoretical and conceptual homogeneity basic principles is analyzed; and the correlation of its formal grammar, semantic and functional aspects is considered. The criteria for distinction of simple complicated and composite sentences are given in details. The typology of homogeneous predicates based on morphological and structural and semantic expressions are suggested. The regularity of homogeneous predicates realization in Serhii Zhadan idiostyle is regarded.

Keywords: sentence, a part of a sentence, homogeneous parts of a sentence, predicate, homogeneous predicates, syntactic relations.

Лінгвокреативний потенціал прикметника в межах поетичного дискурсу (на матеріалах творів Нью-Йоркської групи)

І. Б. Іванова, О. М. Геращенко

Харківська державна академія культури, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: vlad-7@ukr.net

Paper received 27.01.19; Accepted for publication 03.02.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-04>

Анотація. Представлена стаття присвячена дослідженню лінгвокреативного потенціалу прикметника, матеріалом розвідки слугує модерністичний поетичний текст. Розглянуто окремі теоретичні положення лінгвістичних досліджень поетичного дискурсу; установлено корпус кольорописних епітетів; з'ясовано особливості функціонування в модерністичному поетичному тексті прикметників-кольороназв та прикметників, у складі котрих є назви на позначення кольору; визначено роль кольорописного епітета як засобу художньої виразності в поезії авторів Нью-Йоркської групи.

Ключові слова: кольорописний епітет, прикметник, кольороназва, поетичний дискурс, Нью-Йоркська група.

Епітет як художньо-стилістичний засіб є креатором доволі широкого діапазону поетичних образів, що, власне, і надають оригінального, емоційно-виразного звучання поетичним творам Нью-Йоркської групи.

Поетичний дискурс та його реалізації розглянуто в сучасному мовознавстві в роботах Н. Арутюнової [1], А. Мойсієнка [5], Г. Сюті [8], Л. Мацько [4] та ін. Проблему визначення поняття «дискурс», «поетичний дискурс» вивчали багато дослідників, тому ми тут не маємо змоги подати докладний аналіз усіх сучасних поглядів, версій, теорій. Варто, як нам здається, розглянути лише ті, що стосуються дослідження дискурсивних практик сучасної поетичної творчості, лінгвістичних вимірів поетичного тексту.

І. Штерн [9, с. 206] відзначає, що дискурс – це прагматично й ситуативно оформлений текст, який слід розглядати в безпосередній взаємодії з «формами життя», тими, які визначають і передбачають його; отже, це може бути також поезія.

Дискурс, як вважає Ю. Степанов [7, с. 175], – спеціальне ситуативно марковане використання мови для висловлення особливої ментальності й певної ідеології. Особлива ментальність модернізму й формує основи поетичного кредо авторів Нью-Йоркської групи.

За образним висловом Н. Арутюнової, дискурс – це «мова, занурена в життя» [1, с. 12], авторка зосереджує увагу на комунікативній та когнітивній природі дискурсу, яка може бути актуалізована в сукупності текстів і екстралінгвальних чинників (культурних, психологічних, суспільних тощо). Саме в такому визначенні мовлення представлено як когнітивна й комунікативна соціально та культурно детермінована дія, котрою, власне, і є поетична творчість.

Слід зазначити, що дискурс використовує величезний мовний потенціал, у дискурсивних межах формуються ціннісні характеристики тексту, які впливають на людину, культуру, соціум водночас. При цьому кожна мовленнєва ситуація корелює із соціальною реальністю, змінює її, створює нове у відносинах і ситуаціях, породжуючи нові мовні установки. Тобто поетичний дискурс є породженням новаторської думки, творчого первня, що шукає нових форм і образів, нових потенціалів, котрі можуть бути реалізованими в мові завдяки актуалізації її потенціальних можливостей.

Отже, поетичний дискурс – це особлива форма тек-

сту, що «прочитується» в сукупності з екстралінгвальними, прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками; поетичний текст, узятий у дієвому аспекті; мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як феномен, що бере участь в естетико-емоційній взаємодії людей і причетний до механізмів їхньої свідомості (когнітивних процесів).

Мета поданої розвідки – проаналізувати засоби художньої виразності (кольорописні епітети), котрі є елементами формування поетичного дискурсу та створюють оригінальну систему поетичних образів у текстах авторів Нью-Йоркської групи. Кольорописними ми називаємо такі епітети, у яких наявна сама кольору (єдина чи в комплексі з іншими семами). Вони можуть як означати колір, так і містити кольороназву у своєму складі. Усі приклади, наведені в роботі, цитовано за публікацією [2].

У дослідженні поетичного дискурсу варто зосередити увагу на комунікативній і творчій функціях одиниць поетичного тексту. Важливим є те, що механізми комунікації в дискурсивних практиках виявляються особливим способом відображення світу, це відіграє значну роль у створенні та трансформації мовнокультурної картини світу, її соціальних, суспільних і міжособистісних зв'язків, а отже, і власне індивідуального сприйняття.

Мета, задекларована у статті, передбачає використання описового методу на етапі спостереження, інтерпретації та класифікації мовного матеріалу для адекватного опису мовних одиниць, що мають лінгвокреативний потенціал. Цей метод доповнено елементами порівняльного аналізу для визначення спільних і відмінних ознак у мовних засобах вираження семантики категорії якості в синхронії.

Поетичний дискурс є дискурсом особливого типу, що представляє момент зародження, еволюціонування й використання нових форм культурно-мовленнєвої діяльності – поетичного тексту. Це виявляється у специфічних рисах поетичної творчості авторів досліджуваної групи. Кожен поетичний дискурс представлений мовними одиницями, організованими за певним принципом. У статті розглянемо способи моделювання поетичного тексту за допомогою такої фігури мови, як епітет.

Особливе місце в межах поетичного дискурсу поси-

дають витвори ідіостилю – індивідуальні, авторські номінації, словесні винаходи, що не тільки збільшують кількість художньо-стилістичних засобів у тексті, але й створюють неповторну мовну картину світу: *при бруку немічного дерева упертість чорновіта* (Б. Рубчак).

Серед кольорописних епітетів варто звернути увагу на цікаві назви із затемненою на позір мотивацією при творенні переносного значення. Це метафоричні епітети, наприклад: *фонтан прозорих андалюзьких співів* (Б. Бойчук); *І мозок електронний вміть так мило б / Числив олій розжевий, чорний епос; і в твоїм серці ховають чорний мед; У зелених костях богів; «Рожеві міста»* (П. Килина). Трапляються серед них і похідні від чужомовних слів: *ще в зірці найдальшій блищить діамантове тіло смерти* (Б. Рубчак), *інфрачервона хвилина напроти моїх вій* (П. Килина). Буває, що внутрішня форма зрозуміла, а метафорою є (або навіть не є!) означуваний іменник: *неонового хмизу* (Е. Андієвська), *Над містом розлилась неоніва роса-да* (Е. Андієвська), *Юнаки з фарбованими губами* (Е. Андієвська).

Нерідко сполучуваність у таких прикметників обмежена, що допомагає поетичному тексту ставати більш оригінальним, образи робить яскравими, гротескними, значення певної колірної семантики залежить від контексту та усвідомлюється як запозичення. Скажімо, прикметник *інфрачервона* в поезії П. Килини сприймається саме як самобутня кольороназва – зважаючи на синтаксичну структуру речення та поетичний контекст. Нагадаємо, що первісно це слово є не класичним запозиченням, а напівкалькою – з калькуваною другою частиною.

Я – інфрачервона.

Речовина – біла, а я інфрачервона.

*Червона спрага, помаранчовий жах,
жовта уява, зелена розпач, та
синя пам'ять, і може фіолетна смерть.*

А я – інфрачервона.

(П. Килина)

Як бачимо, мотивація творення всіх метафоричних кольорописних епітетів (чужомовних і нечужомовних) у наведеній цитаті потребує окремого вивчення.

У корпусі кольорописних епітетів назви кольорів іншомовного походження звичайно адаптовані фонетично й морфологічно в українській мові. Не дивно, що адаптація може відбуватися згідно з нормами діаспорного варіанта літературної мови, в основі котрих лежить «скрипниківський» правопис. Так, прикметник *фіялковий* походить від форми саме *фіялка*, а не *фіалка* (запозичено з німецької мови, можливо, через польське посередництво, пор. середньовісньонімецьке *vīol(e)* [3, VI, с. 93]) – «кольору фіалки; фіолетовий» [6, X, с. 582]: *де можна плакати приємними слізьми, які течуть, як роса, із фіялкових очей; стоятиме стрункий обеліск, з граніту, схожого на фіялковий витар* (Ю. Тарнавський), *з очей фіялкових* (Р. Бабовал).

Використано також епітет *фіолетовий* (запозичення з польської – *fiolotowy* [3, VI, с. 102]) – «синій з червонуватим відтінком, темно-бузковий, фіялковий» [6, X, с. 600]: *Кожної весни ми приходимо з цвітами: фіолетовим бузком, білими гвоздиками* (П. Килина), у

тієї ж авторки трапляється варіант *фіолетний* (див. вище).

Можна продовжити ряд прикметників іншомовного походження, ужитих у поетичних рядках авторів Нью-Йоркської групи: *блакитний* (утворено від іменника *блакить* «голубий колір», що запозичений з польської мови; пор. пол. *blekit* [3, I, с. 205]): *Блакитними крихтами кришиться небо між хмарами птиць* (Ж. Васильківська); *оранжовий* (пол. *orangeowy* «жовтогарячий, колір апельсина»): *під матовим шалем дня розчесані хмари в оранжові коси* (Ю. Коломиєць); *помаранчовий* (пол. *pomarańczowy*): *вмира між помаранчовим цвітом вибухів; помаранчовий жах* (П. Килина); *карий* (запозичення з тюркських мов, можливо болгарської; пор. булг. **каг* «чорний, темний» [3, II, с. 391]) – «темно-брунатний (про очі) // гнідий (про масть коней)», *каштановий* [6, IV, с. 105]: *лякала мурашки на карих дисках* (П. Килина); *буланний* (запозичено, можливо, через російське посередництво з тюркських мов [3, I, с. 289]) – «світло-рудий (про масть коня), кінь такої масті або взагалі кінь» [6, I, с. 253]: *як буланний вітер в дощі вечірнім гриву прав* (Ю. Коломиєць); *охровий* (утворено від іменника *охра* «мінеральна фарба червоно-брунатного або жовтого кольору», що через польське посередництво запозичений з латини; пор. лат. *ochra* [3, IV, с. 241]): *охровий вихор* (Е. Андієвська).

Можна помітити, що часто кольорописні епітети мають складну внутрішню форму й відповідно складну семантичну структуру. Така семантико-структурна складність зумовлюється наявністю принаймні двох сем, одна чи дві з яких з'являються через метафоричне переосмислення значення первинної семи: «колір/блиск – матеріал» чи «матеріал – колір/блиск» (залежно від головної семи), «випромінювання – колір», «колір – флористичний об'єкт» тощо. Це прояви семантики метафоричного характеру «подібний, схожий на щось»: *коли моє золоте гаптування стає моїми нервами і жилами; тебе минають тополі, і їхні золоті листки падають поволі; про твою фантастичну золоту фігуру серед арени* (П. Килина); *немов квіт із золотої бляхи; ще в зірці найдальшій блищить діамантове тіло смерти* (Б. Рубчак); *душа на срібнім волоську тремтить* (Р. Бабовал); *Речовина – біла, а я інфрачервона* (П. Килина); *сливковою тінню я падаю на картки доріг (о, як синію я!)* (Ю. Тарнавський). Нерідко унаслідок метафоричного перенесення похідна сема стає головною, а первісна відходить на периферію семантичної структури: *і звуки поцілунків, які роблять золоті риби* (П. Килина); *вливає в мене трохи срібної роси* (М. Ревакович); *щогодини, очі – малахітові твої* (Б. Рубчак); *помаранчовий жах* (П. Килина); *із фіялкових очей* (Ю. Тарнавський);

Особливо рафінований поетичний образ виникає тоді, коли в одному реченні двічі вживається той самий багатозначний метафоричний епітет складної внутрішньої форми, але в одному випадку метафора створює поєднання сем «колір – матеріал», а в другому – «звук – матеріал»: *А хитра річка – / іскриста риба – / срібною лускою / ніч покорила, / і світить вербам, / що витчуть листям / з срібного плюскоту / прядиво тиші* (Ж. Васильківська). Очевидно, що словосполучення *срібною лускою* містить епітет, котрий слід

кваліфікувати як кольорописний, а з *срібного плюскоту* – як звукописний. Надзвичайно місткий образ постає тоді, коли епітет одночасно є і кольорописним, і звукописним (семи ‘блиск/колір – звук – матеріал’: *і дзвонять твої сльози: золоті суди* (Р. Бабовал).

Поетичний модерністичний дискурс автори Нью-Йоркської групи створюють, використовуючи й засоби, що передають кількісні характеристики колірної палітри. Ідеться про епітети, котрі виражають послаблену міру вияву колірної ознаки. Вони можуть являти собою синтетичні чи аналітичні форми.

Як синтетичні можна кваліфікувати прикметникові лексичні одиниці, утворені за допомогою суфіксів:

а) -аст (-яст): *день випав сірий, попелястий* (Б. Рубчак); *ти – червонястий перелесник поміж стеблинок* (М. Ревакович);

б) -ав (-яв): *чорний морок сіяв іскри золоті, де синяві пристрасті розквітали у провулках* (М. Царинник); *пера топляться на жовтавому папері* (М. Царинник); *з твого волохатого зеленого тулуба* (М. Ревакович);

в) -ист: *цю сріблисту тканин поткав павук з ниток душі* (М. Ревакович).

Як аналітичні форми можна подати лексичні одиниці прикметникового значення, котрі складаються за моделлю «прислівник + прикметник». Перша частина – це лексеми зовсім, місцями тощо, до них додається власне прикметник, що й номінує потрібну ознаку: *зовсім безколірні* (Р. Бабовал); *місцями чорна, але не знищена* (П. Килина).

Епітетом-кольороназвою можуть також бути прикметникові форми із семантикою великої міри вияву ознаки. Головний принцип у формуванні моделей великої міри ознаки – зіставлення (експліцитне чи імпліцитне), коли описуваний колір є інтенсивнішим у створюваного поетичного образу. Велика міра вияву колірної якості виражається в українській мові спеціальними морфологічними формами, які можуть бути представлені кількома моделями. Одна з них – ступенювання прикметників: *плямою – щораз сірішою* (Р. Бабовал); *земля взялася домагатися темніших барв* (Р. Бабовал); *Одяг матадора червоніший від свіжо-вирізаного серця; труна з рогами, чорніша від бика; кладовище, безжалісніше від голоти* (П. Килина); *Давай підемо у найбільшу ніч* (Ю. Коломиєць); *стає лицем до найчорнішої частини ночі* (Ю. Тарнавський). Як епітет автори можуть використовувати прикметник вищого або найвищого ступеня порівняння в комплексі з прикметником нульового ступеня на позначення того самого кольору: *із найчорніших чорне молоко* (Ю. Коломиєць); *чорніші чорної землі* (М. Царинник, що, очевидно, йде тут за Т. Шевченком).

Ефект інтенсивності, оцінності кольору, вираженого прикметниковою лексемою, також досягається в моделі «якісний прикметник + якісний прикметник»: *в неймовірну блакитну пустелю* (О. Коверко), а також «відносний прикметник + якісний прикметник»: *із твого дешевого чорного гаптування прядеться жалобна вуаль твоєї жінки* (П. Килина). Інколи перший компонент моделі, на наш погляд, може містити в собі ознаки і якісного, і відносного прикметника: *Як співати, про твою фантастичну золоту фігуру серед*

арени? (П. Килина) – тут ідеться про матадора під час кориди, що вдягнутий у розкішно гаптований золотою ниткою костюм.

Серед численної когорти кольорописних епітетів-комполітів, що формують поетичні образи з використанням кольоронайменувань, слід виокремити основні структурно-семантичні комплекси:

а) складні прикметники – назви поєднання кольорів: *Входиш в березу й сняться тобі чорно-білі сни* (М. Ревакович); *хробачливі крила янгола в червоно-синьо-жовті смужки* (Ю. Тарнавський);

б) ад’єктиви, що позначають складні кольори: *я ще піду в призначення синьовинового ранку* (Б. Рубчак);

в) назви відтінків кольору: *чернь твого тіла обведена червоно-золотистою коронкою затемненого сонця* (М. Ревакович); *ясноблакитний дим, що кльомбу котить* (Е. Андієвська); *крізь дим, потік амебно-білих вудлиць* (Е. Андієвська);

г) номінації, що пов’язані з часовими характеристиками кольору: *напинають тятюву вічнозеленої весни* (О. Коверко);

г) найменування за «строкатістю»: *з зелених шарудінь різнобарвних відображень* (О. Коверко); *різноколірові миті квітня в золоті старих мозаїк стигнуть* (Б. Рубчак);

д) номінації за наявністю світла або/і тіні, темряви: *язик твій тьмочисленний* (М. Царинник); *базар підошви погубив від світлоносної ходи* (Е. Андієвська); *В усепроценну, світлоносну суть* (М. Ревакович); *ні мухомора, що мружиться на світлотінні грані* (Б. Рубчак);

е) складні прикметники, що передають наявність / відсутність кольору, його інтенсивність, конкретну якість в певній частині означуваної реалії: *переїздить з обличчям убогим темношкірий Христос на ослі* (Б. Бойчук); *яркоокими яцірками стрибають хвилини* (П. Килина); *як мутний непогляд сіроокого трупа* (Б. Рубчак); *світанок чорнобровий* (Р. Бабовал), *горять огні високі жовтокрилі* (Р. Бабовал), *Казав, що місяць – чарівний бляхар, коваль монет, буддист золотоблий* (Б. Рубчак); *читаємо нагально спомини дідів сивоголових* (Р. Бабовал); *не коні, біжать хвилі білогриві* (Ю. Коломиєць). *при бруку німечного дерева упертість чорновіта* (Б. Рубчак).

Унікальними є складні прикметники, які характеризують реалію за результатом дії та його кольором: *чорно-гаптованим одягом* (П. Килина); а також за віком і пов’язаного з ним зникненням ознаки кольору: *Закам’яніє в далечі облудній, як випрозореностарі статуї* (Б. Рубчак). Можна також спостерігати цікаве семантичне явище, коли в кольорописному епітеті складної семантичної структури («час існування – колір») через метафоризацію сема кольору відходить на периферію, а часова сема стає домінантною: *залишилися вічнозеленими моцями* (О. Коверко).

В аналізованих поезіях кольорописні епітети часто утворюються поєднанням основ різної семантики. Як бачимо, це не завжди основи тільки прикметникових лексем-кольоронайменувань. У досліджуваних текстах часто основа прикметника-кольороназви є однією частиною епітета-комполіта, а друга частина має іменникове походження. Епітети-комполіти нерідко є авторськими неологізмами, що відображають індиві-

дуально-авторське сприйняття світу: *синьовинового ранку* (Б. Рубчак); *чорно-гаптованим одягом* (П. Килина); *випрозореностарі статуї* (Б. Рубчак); *упертість чорновіта* (Б. Рубчак). Зазначмо, що множина складних прикметників, утворених від кольоро-назв, у сучасній українській мові становить відкриту систему і постійно доповнюється новими номінаціями.

Отже, спираючись на зазначене вище, можна зробити такі висновки. У художніх творах Нью-Йоркської групи широко вжито кольорописні епітети засоби, що створюють багату колірну палітру поетичного тексту. Це епітети використовують різні прикметникові форми, котрі можуть номінувати не просто колір, а й сполучення відтінків і кольорів, їх змішування, переходи, навіть контрастність, часто позначають особливості колірної якості й інтенсивності у предметах, явищах природи та інших реаліях. Над-

звичайно важливими епітети є тоді, коли в поетичному тексті представлено нюанси освітлення, якості та інтенсивності кольору, матеріалу, часу. Зазвичай кольорописні епітети можуть набувати стилістичного забарвлення завдяки емоційній позитивній або ж негативній складовій. Модерністична естетика представників Нью-Йоркської групи диктує використання як давно відомих, так і нових епітетних сполук, груп епітетів, у яких суб'єктивна оцінка виражена й кольором. Серед аналізованих епітетів важливе місце посідають метафоричні утворення, семантична структура яких представлена принаймні двома семами, коли одна чи дві з них є наслідком метафоризації первісної семи. Найбільш вишуканими, на нашу думку, є група кольорописних епітетів-комполітів, для яких характерна підвищена складність внутрішньої форми та семантичної структури й посилена здатність передавати тонке чуттєве світосприйняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры / Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной (ред.). — Москва, 1990. — С. 5–32.
2. Віртуальна антологія поезії Нью-Йоркської групи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://users.belgacom.net/babowal/indexnyg.htm> (дата звернення 9.06.2018). — Назва з екрану.
3. Етимологічний словник української мови : в 6 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук [та ін.]. — Київ : Наук. думка, 1982–/2012. — 6 т.
4. Мацько Л. І. Стилістика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. — Київ : Вища шк., 2003. — 462 с.
5. Мойсієнко А. К. Експресивні відприкметникові назви / А. К. Мойсієнко // Мовознавство. — 1985. — № 1. — С. 34–38.
6. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол.: І. К. Білодід [та ін.]. — Київ : Наук. думка, 1970/1980. — 11 т.
7. Степанов Ю. С. Лексико-семантическая система в освещении неформальной лингвистики / Ю. С. Степанов // Вопросы описания лексико-семантической системы языка : тез. докл. науч. конф. — Москва, 1971. — Ч. 2. — С. 145–145.
8. Сюта Г. М. Мовні інновації в українській поезії шістдесятників та членів Нью-Йоркської групи : Дис...канд. філол. наук: 10.02.02 / НАН України. — Київ, 1995. — 182 л.
9. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики / І. Б. Штерн. — Київ : АртЕк, 1998. — 336 с.

REFERENCES

1. Arutyunova N. D. Metafora y dyskurs / N. D. Arutyunova // Teoryya metafory / N. D. Arutyunovoy, M. A. Zhurynskoj (red.). — Moskva, 1990. — S. 5–32.
2. Virtual'na antolohiya poeziyi N'yu-Yorks'koyi hrupy [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <http://users.belgacom.net/babowal/indexnyg.htm> (data zvernennya 9.06.2018). — Nazva z ekranu.
3. Etymolohichnyy slovnyk ukraiyins'koyi movy : v 6 t. / red. kol.: O. S. Mel'nychuk [ta in.]. — Kyiv : Nauk. dumka, 1982–/2012. — 6 t.
4. Mats'ko L. I. Stylistyka ukraiyins'koyi movy : pidruchnyk / L. I. Mats'ko, O. M. Sydorenko, O. M. Mats'ko ; za red. L. I. Mats'ko. — Kyiv : Vyshcha shk., 2003. — 462 s.
5. Moysiienko A. K. Ekspresyivni vidpryketnykovy nazvy / A. K. Moysiienko // Movoznavstvo. — 1985. — № 1. — S. 34–38.
6. Slovnyk ukraiyins'koyi movy : v 11 t. / red. kol.: I. K. Bilodid [ta in.]. — Kyiv : Nauk. dumka, 1970–/1980. — 11 t.
7. Stepanov YU. S. Leksyko-semanticheskaya sistema v osveshcheny nedyskretnoy linyhvistyky / YU. S. Stepanov // Voprosy opysannya lekxyko-semanticheskoy systemy yazyka : tez. dokl. nauch. konf. — Moskva, 1971. — CH. 2. — S. 145–145.
8. Syuta H. M. Movni innovatsiyi v ukraiyins'kiy poeziyi shistdesyatnykiv ta chleniv N'yu-Yorks'koyi hrupy : Dys...kand. filol. nauk: 10.02.02 / NAN Ukrayiny. — Kyiv, 1995. — 182 l.
9. Shtern I. B. Vybrani topiky ta lekxykon suchasnoyi linyhvistyky / I. B. Shtern. — Kyiv : ArtEk, 1998. — 336 s.

Linguistic potential of the adjective within the limits of poetic discourse (on the materials of the works of the New York group)

O. M. Gerashchenko, I. B. Ivanova

Abstract. The article is dedicated to the study of linguistic-creative potential of adjective, where the material for research is a modern poetic text. Some theoretical positions of the modern direction of linguistic research were developed; the internal organization of the groups epithets was established designation of the color palette of poetic text was found out; the features of the functioning of adjectives on the designation of colors in modern Ukrainian literary language were researched; the means of expressing in the poetic texts of the authors of the New York group were determined; the linguistic-creative potential of adjective was discovered.

Keywords: *epithet, linguistic-creative potential, adjective, color name, poetic discourse, linguistic style.*

Відображення гендерних стереотипів стосовно жінки у лексико-фразеологічному фонді перської мови

В. Г. Джораєва

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: viktorija.bryzh@gmail.com

Paper received 27.01.19; Accepted for publication 31.01.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-05>

Анотація. У статті досліджується лексико-фразеологічний фонд перської мови на предмет наявності в ньому гендерних стереотипів, які репрезентують образ жінки. Ілюстративним матеріалом для аналізу виступають такі джерела: Г.С. Голева «Фарси – руский фразеологический словарь», Х. Корогли «Персидские пословицы и поговорки», А. Наджафі «Словник розмовної перської мови» («فرهنگ فارسی عامیانه»). Автором запропонована власна класифікація вибраних фразеологічних одиниць та зроблено спробу змодельовати портрет іранської жінки за даними перської фразеології.

Ключові слова: гендерний стереотип, образ жінки, фразеологія, перські приказки та прислів'я.

Вступ. Гендерні дослідження є одним із найактуальніших напрямів сучасної гуманітаристики, що наразі активно розвивається. Не минула увагою цю сферу і лінгвістика. Поштовхом до розвитку гендерної лінгвістики стала зміна підходу до мови як предмету вивчення. У наш час мова розглядається як засіб отримання інформації про людину та її навколишнє середовище.

Гендер не відноситься до лінгвістичних категорій, але його сутність може бути розкрита за допомогою дослідження структур мови. Одне з провідних місць в гендерних лінгвістичних дослідженнях займає вивчення фразеології.

Фразеологізми, на відміну від інших засобів вираження мови, дають найбільш яскраве уявлення про особливості гендерних пластів суспільства. Гендерні дослідження на матеріалі фразеологічних одиниць дозволяють простежити еволюцію уявлень щодо опозиції «чоловік-жінка» в певному лінгвокультурному соціумі, з'ясувати специфіку репрезентації категорій маскуліності і фемінності у фразеологічному фонді.

Варто зауважити, що вітчизняні дослідники, на відміну від західних, зацікавилися проблемою гендерних стереотипів лише в останні десятиліття. Але з розвитком антропоцентричної парадигми у мовознавстві категорія гендеру міцно увійшла до кола інтересів багатьох лінгвістів (А. Кириліна [3], Н. Миронова [5], Р. Лакофф [7]), оскільки стаття є центральною характеристикою особистості, багато в чому визначає її соціальну, культурну і когнітивну орієнтацію в суспільстві. Виходячи з цього, вважаємо, що дослідження лінгвосоціокультурного аспекту гендерних відносин на матеріалі перської фразеології є актуальним.

Короткий огляд публікацій за темою статті. Образ жінки в перськомовному філологічному просторі вже досліджено у деяких працях українських та перських науковців. Так, вчені Ф. Нагавалі та Ш. Шаріфі дослідили гендерне питання на матеріалі перської фразеології у своїй роботі «Про сексуальну дискримінацію в перських прислів'ях» («On Sex Discrimination in Persian Proverb»)[8]. На думку Н. Шамлу [12], дослідження саме фразеології є одним із засобів, який може пролити світло на становище чоловіків і жінок у суспільстві. Перськомовна праця З. Яздані «Жінка у перських віршах. Вчора – сьогодні» («زنان در شعر فارسی. دیروز – امروز»)[11] була спробою визначити специфіку репрезентації образу жінки в перській літературі, починаючи від стародавнього періоду і до сучасності. Дослідження А. Імані та К. Загеді «Жінка в перських прислів'ях та приказках» («زن در ضرب المثل ها و اصطلاحات فارسی»)[9] має на меті вивчення

когезії та когерентності, а також типу дискурсу, що реалізується у фразеології про жінок. Серед українських дослідників питання функціонування стереотипу жінки в перській фразеології вивчали О.В. Забуранна та Я.Я. Янів [2].

Оскільки поняття гендеру містить в собі культурні, психологічні, а також соціальні аспекти, то розглядати його, як і гендерні стереотипи, потрібно в тісному зв'язку мови із культурою.

Відтак, **метою** статті є встановлення специфіки стереотипних уявлень стосовно жінок на матеріалі фразеологічного фонду перської мови.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: методом суцільної вибірки зі словників виявити фразеологічні одиниці з гендерним компонентом, запропонувати класифікацію вибраних фразеологічних одиниць, змодельовати портрет іранської жінки за даними перської фразеології.

Об'єктом даного дослідження є стереотипні уявлення стосовно жінок у перськомовно-культурному просторі. **Предметом** дослідження є сукупний образ іранської жінки, що встановлюється на матеріалі перського фразеологічного фонду.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українській лінгвоіраністиці розглянуто і класифіковано стереотипні уявлення стосовно жінок на матеріалі перського фразеологічного фонду. Результати дослідження доповнюють і уточнюють поширені уявлення про жінку в перськомовній лінгвокультурній спільноті.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути застосовані в лекційних курсах лексикології, лінгвокраїнознавства Ірану та практичному курсі перської мови. Відібраний та класифікований матеріал може бути використаний при подальшому комплексному дослідженні гендерних стереотипів, що функціонують у перськомовному культурному просторі, а також при укладанні відповідних лексикографічних довідників.

Для досягнення поставленої мети були застосовані такі **методи**: суцільної вибірки, лінгвістичного спостереження, компонентного та дистрибутивного аналізу, метод словникових дефініцій, метод лінгвокультурологічної інтерпретації мовного матеріалу, кількісні методи обробки інформації. Методом суцільної вибірки аналізується **матеріал** таких джерел: Г.С. Голева «Фарси – руский фразеологический словарь» [3], Х. Корогли «Персидские пословицы и поговорки» [5], А. Наджафі «Словник розмовної перської мови» («فرهنگ فارسی عامیانه»)[7].

Результати статті та їх обговорення. Методом суцільної вибірки з перських лексико-фразеологічних джерел було відібрано 84 фразеологічні одиниці, які експлікують гендерні стереотипи відносно жінки або містять характеристики жінок.

За якістю оцінки (позитивна, негативна, нейтральна) матеріал дослідження поділяється наступним чином:

• Позитивна оцінка (14 одиниць / 17%):

- молода дівчина,
- красива зовнішність і привабливість,
- наречена,
- жіноча мудрість,
- материнство.
- "корисність" і незамінність жінки як дружини і господині.

• Негативна оцінка (59 одиниць / 70%):

- жіноча нещирість, хитрість,
- жіноча балакучість,
- низький рівень жіночого інтелекту,
- жіноча сварливість,
- суперництво жінок,
- соціальний статус жінки,
- жіноча краса як небезпека для чоловіків,
- невміння жінки справлятися з хатніми справами,
- фінансове положення нареченої,
- жінка як дружина.

• Нейтральна оцінка (11 одиниць / 13%):

- одиниці, що відображають стандартне уявлення про жіночність.

Впадає в очі той факт, що перші дві групи (в яких оцінка присутня) є більш чисельними порівняно з третьою. При цьому найбільшою кількісно є група, що відображає негативні характеристики жінок.

Цей факт підтверджує сформульоване В.Н. Телією для лінгвокультурологічного аналізу правило: «Емотивність, або емотивна конотація, – це не тільки реакція на образ, що лежить в основі значення, який сам по собі також викликає психологічну напругу, але ще й результат інтерпретації образних основ в категоріальному просторі установок культури та її «ідеалів»: гармонія з цими установками виражається в спектрі позитивних почуттів-відносин у діапазоні схвалення, а дисгармонія – в діапазоні несхвалення (презирства, засудження, зневаги, приниження тощо). <...> У цих почуттях-відносинах завжди присутня емпатія суб'єкта певної ментальності, який усвідомлює, яким личить або не личить бути об'єкту відношення з точки зору «вразків» буття»[3, с. 232].

Отже, загалом у фразеологізмах можна спостерігати в основному негативне конотування образу жінки, що дозволяє говорити про гендерні асиметрії. Проте є певна кількість нейтрально та позитивно забарвлених фразем, пов'язаних з жінкою. Взагалі питання про переважно негативні конотації в номінаціях з жіночими референтами видається дещо суперечливим. Поодинокі приклади в цьому відношенні не показові. Тому слід розглядати великі масиви даних, причому розглядати не ізольовано, а у зіставленні з чоловічими номінаціями.

Однак, на нашу думку, той факт, що негативно забарвлених фразем приблизно в чотири рази більше за позитивно забарвленні, слід співвідносити не зі статтю референта, а із загальною закономірністю фразеології: негативно конотованих одиниць в цілому більше по всьому фразеологічному полю. У фразеологічній опозиції «позитивне / негативне» маркований останній член опозиції, тобто наявність чого-небудь позитивного розглядається

як норма, і тому згадується значно рідше [3].

Тому, висловлюючись певною мірою умовно, можна зробити висновок, що протиставляються не «погані жінки» «хорошим чоловікам», а «погане» «хорошому» в рамках загальнолюдського розуміння. Проте, щоб з'ясувати це остаточно, потрібно долучити до аналізу фраземи про чоловіків, що є однією з перспектив нашого дослідження.

Відібраний із лексико-фразеологічного фонду корпус фразеологізмів було класифіковано за такими групами:

- зовнішні характеристики жінки;
- характеристики внутрішнього світу жінки:
 - морально-психологічні характеристики жінки,
 - інтелектуальні характеристики жінки;
- соціальний статус жінки у суспільстві:
 - роль жінки в родині,
 - взаємовідносини жінки з чоловіком.

Розглянемо деякі приклади із груп вищенаведеної класифікації.

Зовнішність відіграє важливу роль для жінок, і уявлення про те, що жінки повинні ретельно доглядати за собою, зберігати свою молодість, піклуватися про свій зовнішній вигляд і манери, знайшли відображення у фразеологічному фонді. Так, у деяких фразеологізмах наречена, кохана постають як символ чогось прекрасного, наприклад:

- مثل عروس Mesl-e 'arus («Як наречена»);
- معشوق خوبوی چه محتاج زیور است Ma'aşuq-e xubruy çe mohtāj-e zivār ast («Гарна кохана не потребує прикрас»).

Якщо жінці притаманні граціозність і тендітність, то її порівнюють з гірською куріпкою, наприклад:

- مثل کبک دری Mesl-e kabk-e darī («Як гірська куріпка (про граціозну ходу жінку)»).

Що стосується морально-психологічних характеристик, то жінка у репрезентації деяких перських прислів'їв і приказок, за своєю природою боягузлива; вона боїться всього і здатна впасти духом з будь-якого приводу. Приказка مثل زن ترسو است Mesl-e zan tarsu ast («Боягузливий, як жінка») увійшла до лексики перса як стійке порівняння, а прислів'я بار ندارد اشکانش بند و بار ندارد Aškān-aš band-o bār nadārad («І слізний мішок без зав'язки») і اشک زن در آستینش است Ašk-e zan dar āstin-aš ast («Жіночі сльози в її рукаві») підкреслюють її безвольність, м'якість характеру, відсутність уміння володіти собою. Через це жінка постійно жаліється: گله گزاری کار زنان است Gelegozāri kar-e zanān ast («Жаліться – жіноче діло») – так кажуть чоловікові, що скаржитися.

Щодо інтелектуального портрету жінки, то у деяких прислів'ях відзначається її гострий розум. Нерідко жінка зображується хитрою та спритною, наприклад:

- هفت دختر داشته باشد در یک روز شوهر می دهد Haft doxtar dāšte bāšad dar yek ruz šouhar midahad («Мала б вона сім дочок, за один день видала б їх заміж»);

- صد تا مثل ترا لب رودخانه می برد و تشنه بر می گرداند Sad tā mesl-e to rā lab-e rudxāne mibarad va tešne bar migardānad («Сто таких, як ти, підведе до води і не дасть напитись»);

Однак в частині паремій жінка постає в зовсім в іншому світлі: вона зображується неповноцінною в розумовому відношенні, як-от:

- زن ناقص العقل است Zan nāqes ol-'aql ast («У жінки короткий розум»).

Перські прислів'я і приказки яскраво відбили ставлення членів сім'ї до матері, але в цьому випадку відзначена лише її ніжна любов і турбота про дітей:

• *Mādar-rā del suzad dāye-rā dāman* («У матері серце горить, а у няньки пола її одягу»);

Варто зауважити, що суттєву роль у перській фразеології відіграє образ тітки (сестри матері) – *xāle*, з яким пов'язана низка негативних стереотипних уявлень щодо жінки. Цей образ використовується на позначення різноманітних негативних характеристик жінок, наприклад, номінація *xālezanak* («тітка-бабище») має значення «неосвічена, неграмотна, некультурна жінка».

Аналізуючи взаємовідносини жінки з чоловіком за пареміологічним фондом перської мови, переконаємося в тому, що для жінки шлюб постає як необхідність задля набуття хоча б мінімальної захищеності, відсутньої у жінок поза шлюбом. Тому вона має у всьому підкорятися чоловікові: *šowhar xodā-ye kuček ast* («Чоловік – маленький Бог»).

Проте у фраземі *Zan-o šouhar jang konand ablahān bāvar konand* («Чоловік із жінкою сваряться – дурні вірять»), що є еквівалентом українських прислів'їв «Муж та жона – одна сатана» та «Чоловік та жінка – одна спілка», можна зауважити позиціонування жінки на одному рівні з чоловіком.

Тож, згідно з гендерними стереотипами, експлікова-

ними у зібраному матеріалі і у тому числі у розглянутих вище перських фразеологізмах, можна змодельовати такий стереотипний портрет іранської жінки: це слабка, беззахисна, безвідповідальна, трохи інфантильна особа, емоції якої переважають над інтелектом. Для неї характерний низький інтелектуальний рівень, обмежені розумові здібності, надмірна балакучість, крикливість і зайва метушливість, викликана неможливістю жінки контролювати свої емоційні стани. Усе це лякає чоловіків. Традиційно, як і в інших культурах, жінка – об'єкт кохання, берегиня сімейного вогнища, мати. Однак, незважаючи на чільну роль чоловіка, жінка сприймається й як потенційна небезпека для чоловіка, оскільки вважається хитрою та підступнішою за нього.

Повертаючись до проблеми переважання негативних конотацій у номінаціях із жіночими референтами, варто зауважити, що питання залишається дещо суперечливим. А отже, для формування точніших уявлень щодо гендерної картини іранського суспільства, великі масиви фразеологічних даних стосовно жінок слід розглядати не окремо, а у порівнянні з чоловічими номінаціями. Відтак, перспективи дослідження вбачаємо у виявленні гендерних стереотипів стосовно чоловіків у лексико-фразеологічному фонді перської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голева Г.С. Фарси – русский фразеологический словарь / Г.С. Голева. – М.: Грааль, 2000. – 626 с.
2. Забуранна О.В. Функціонування стереотипу жінки в сучасній перській фразеології / О.В. Забуранна, Я.Я. Янів. // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2005. – №36. – С. 155–161.
3. Кирилина А. В. Современное состояние гендерных исследований в российской лингвистике / А. В. Кирилина // Beitrage des Gender-Blocks zum XIII. Internationalen Slavistenkongress in Ljubljana 15–21 August 2003. – München: Verlag Otto Sagner. – P. 113–134.
4. Короглы Х. Персидские пословицы и поговорки / Х. Короглы. – М.: Наука, 1973. – 614 с.
5. Миронова Н. Гендер у лінгвістиці. Чоловіча і жіноча мова / Н. Миронова // Актуальні проблеми слов'янської філології: [міжвуз. зб. наук. ст. / редкол.: В. О. Соболь та ін.]. – К.: Знання України, 2004. – Вип. 9: Лінгвістика і літературознавство. – 2004. – 521 с.
6. Телия В. Н. Русская фразеология / В. Н. Телия. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
7. Lakoff R. Language and women's Place / R. Lakoff // Language in Society. – 1973. – № 2. – P. 45–79.
8. Nakhavaly Fekhteh. On Sex Discrimination in Persian Proverbs [Electronic resource] / Fekhteh Nakhavaly, Shahla Sharifi. // Theory and Practice in Language Studies. – ACADEMY PUBLISHER, 2013. – Vol. 3. – №1. – pp. 195-200. – Режим доступу до журн.: <http://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol03/01/28.pdf>
9. از دیدگاه تحلیل گفتمان/ آسیه ایمانی، زن در ضرب المثل ها و اصطلاحات فارسی: کیوان زاهدی. // زیباشناخت، ایمانی آسیه بررسی پیکره بنیاد عامل انسجام پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. – ۱۳۹۳. – ش. ۱. – ص. ۳۵-۵۳
10. نجفی فرهنگ فارسی عامیانه/ ابوالحسن نجفی. – تهران، ۱۳۷۸. – ۱۵۲۳ ص. ابوالحسن.
11. زینب. زن در شعر فارسی / زینب یزدانی. – تهران: فردوس، ۱۳۷۸. – ۳۰۴ ص. یزدانی
12. بررسی و مقایسه سیمای زن و مرد در امثال و حکم شاملو ناهید. // پژوهشنامه / شاملو ناهید. دهخدا فرهنگ و ادب. – ۱۳۸۷. – ش. ۴. – ص. ۱۴۵-۱۷۶.

REFERENCES

1. Goleva G.S. Farsi - Russian phraseological dictionary / G.S. Goleva. - Moscow: Graal, 2000. - 626 p.
2. Zaburanna O.V. Functioning of stereotype of a woman in modern Persian phraseology/ O.V. Zaburanna, Y.Y. Yaniv. // Visnyk L'vivskoho universytetu. Seriya filolohichna. – 2005. – №36. – P. 155–161.
3. Kirilina A.V. The current state of gender studies in Russian linguistics / A.V. Kirilina // Beitrage des Gender – Blocks zum XIII. Internationalen Slavistenkongress in Ljubljana 15–21 August 2003. – München: Verlag Otto Sagner. – P. 113–134.
4. Korogly H. Persian Proverbs and Sayings / H. Korogly. – Moscow: Nauka, 1973. – 614 p.
5. Myronova N. Gender in linguistics. Male and female language / N. Myronova // Aktual'ni problemy slov'yans'koyi filolohiyi. – Kyiv: Znannya Ukrainy, 2004. – № 9: Linhvistyka i literaturoznavstvo. – 2004. – 521 p.
6. Teliya V. N. Russian Phraseology / V. N. Teliya. – Moscow: Shkola «Yazyki russkoy kultury», 1996. – 288 p.
9. Imani A. Woman in Persian Proverbs and Expressions: A Study of the Fundamentals of Coherence from the Perspective of Discourse Analysis. Asieh Imani, Keivan Zahedi. // Linguistics, Research Institute for Human Sciences and Cultural Studies. – 1393. – №1 – p. 35–53.
10. Najafi A. Dictionary of Colloquial Persian / A. Najafi. – Tehran, 1378. – 1523 pp.
11. Yazdani Z. Woman in Persian Poetry / Z. Yazdani. – Tehran: Ferdows, 1378. – 304 p.
12. Shamlou N. An investigation and comparison of the images of men and women In Dehkhoda's Amsal-o-Hekan / N. Shamlou // Study of Culture and Literature. – 1387 – № 4 – pp. 145–176.

Reflection of Gender Stereotypes Regarding Women in Persian Phraseology and Lexicon

V. G. Jorayeva

Abstract. The article deals with Persian phraseology and lexicon for the presence of gender stereotypes in it that represent the image of women. Illustrative material for analysis are the following sources: G.S. Goleva "Farsi - Russian phraseological dictionary", H. Korogly "Persian Proverbs and Sayings", A. Najafi "Dictionary of Colloquial Persian" («فرهنگ فارسی عامیانه»). The author proposed his own classification of selected phraseological units and to model a portrait of an Iranian woman according to Persian phraseology.

Keywords: gender stereotype, female image, phraseology, Persian proverbs and proverbs.

Фонетичні засоби у дитячій поезії як проблема перекладу

О. Л. Козачишина

Вінницький державний педагогічний університет імені М.Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
Corresponding author. E-mail: kozachyshyna@ukr.net

Paper received 24.01.19; Accepted for publication 30.01.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-06>

Анотація. У статті аналізуються особливості перекладу англійської дитячої поезії українською мовою. Розглянуто фонетичні засоби у поетичних творах для дітей у ракурсі психофізіологічної специфіки цільової аудиторії. Проілюстровано психологічну, лінгвістичну та культурологічну зумовленість еквівалентних замінів як необхідного засобу досягнення адекватності перекладу дитячих віршів.

Ключові слова: художній переклад, прагматика тексту, дитяча поезія, фонетичні засоби, адекватність перекладу.

Традиційні дитячі вірші є цікавим об'єктом дослідження, адже вони є специфічною цариною народної творчості, яка об'єднує світ дітей і світ дорослих. Дитяча література має свої унікальні риси, що виділяють її з-поміж інших літературних підсистем, вона виступає цінним та ефективним інструментом виховання та навчання дитини, сприяє засвоєнню мови, прищеплює літературний смак та розвиває мовне відчуття, дарує естетичне задоволення. Отож, дитячий фольклор становить величезну художню цінність, сприяючи інтелектуальному та духовному розвитку дитини. Усе це зумовлює необхідність особливо дбайливого ставлення до перекладу творів, призначених для дітей.

Окрім досконалого володіння мовами перекладач літератури для дітей має вміння дивитися на текст очима дитини, він повинен бути гарним психологом та знавцем дитячої душі. При перекладі дитячих книжок нерідко виникає необхідність у різноманітних змінах лексичного, граматичного та стилістичного характеру, викликаних специфікою дитячої цільової аудиторії. Потрібно вміння знайти, а можливо, й вигадати засоби передачі ідей та образів тексту оригіналу. Ці образи повинні бути не лише доступними та зрозумілими для дитини, але й близькими їй [5, с. 57]. Комунікативна цінність перекладу дитячої книжки визначається вмінням перекладача не тільки відтворити ідіостиль автора, а й зробити це у відповідності до норм, встановлених приймаючим суспільством / культурою / літературою відносно дітей [7, с. 90]. Окрім усього, перекладач мусить пам'ятати, що переклад дитячої книги повинен виконувати як розважальні, так і дидактичні функції, а також доносити до свого читача відчуття чужоземної культури та її реалій [див 4; 5].

Вивчення мови дитячої літератури та її перекладу неодноразово ставало центром уваги мовознавців. Варто згадати значний внесок у вивчення цієї проблеми таких видатних постатей радянської доби як К.Чуковський, С.Маршак, Н.Демурова, Б.Заходер. Деякі аспекти дитячих художніх творів та особливостей їх перекладу різними мовами виступають об'єктом дослідження сучасних українських філологів (Г.І. Атрошенко, Т.Кібальнікова, О.В. Крисало, А.А. Полякова, О.В. Ребрій та ін.). Разом з тим, перекладознавчий вимір власне дитячої поезії все ще залишається до кінця непізнаним феноменом в силу багатогранності досліджуваного явища.

Мета даної статті полягає у висвітленні фонетично-

го аспекту англійської поезії для дітей, аналізі основних фонографічних явищ та тенденцій їх відтворення засобами української мови, а також перекладацьких трансформацій, що використовуються задля максимального збереження прагматики вихідного твору.

Орієнтація на дитячу аудиторію накладає відбиток на усі мовно-сміслові виміри тексту: синтаксичну будову, особливості використання лексики та граматичних конструкцій, специфіку добору образних засобів, а також звукову організацію віршів.

Значну роль у створенні виразності дитячого вірша на фонетичному рівні відіграє прийом звуконаслідування, імітація засобами мовлення звуків навколишнього середовища. Частотне використання звукообразної лексики та фоностилістичних прийомів у дитячих поетичних текстах можна пояснити поширеністю звукообразності в дитячому мовленні [2., с. 11].

У наведеному нижче прикладі спостерігаємо цілком традиційний прийом звуконаслідування для передачі мекання вівці:

Baa baa black sheep, have you any wool?

Yes sir, yes sir, three bags full! [10].

Відтворення подібних явищ, особливо загальнозживаних комбінацій звуків на позначення знайомих фонетичних феноменів, зазвичай не викликає труднощів при перекладі, найчастіше перекладач вдається до використання аналога відповідного звуку цільової мови:

Бе-е, бе-е, чорна овечко, чи не дасиш ти нам вовни?

Так, сер, так, сер, цілих три торби повні. [6]

Досить традиційний, хоча й дещо відмінний підхід спостерігаємо в наступному прикладі:

Clap, clap handies,

Mammie's wee, wee ain;

Clap, clap handies,

Daddie's comin' hame,

Hame till his bonny wee bit laddie;

Clap, clap handies,

My wee, wee ain. [11]

Перекладач вдався до досить вільного відтворення оригіналу в тому числі і його фонографічних явищ:

Хлоп-хлоп, ручка,–

Я в бабусі внучка;

Хлоп-хлоп, долонька,–

Я у мами донька;

Топ-топ, п'ятка,–

Я одна у татка;

Топ-топ, ніжка,–

Дідуся дасть горішка. [11]

Лейтмотивне звуконаслідувальне слово першотвору (*Clap, clap*), що передає звук плескання у долоні (*handies* в оригінальному тексті), відтворено звичним аналогом української мови (*Хлоп-хлоп*) у поєднанні з лексемами «ручка» та «долонька» у першій частині перекладу. У подальшому зазначена ономотопея зазнає заміни на “*Топ-топ*”, при цьому спостерігається і логічна заміна повторюваної в оригіналі лексеми *handies* (*ручки*) на «п’ятка» та «ніжка». У цілому весь текст зазнає комплексної трансформації на референційному та лексичному рівнях. У результаті маємо гарну гру-забавлянку для українських малюків, яка повністю позбавлена національно-культурних елементів першотвору (лексеми “*wee, ain, hame, laddie, bonny*” тощо не знайшли адекватного втілення у перекладі). Перекладач, очевидно, керувався міркуваннями необхідності збереження ритміко-мелодійної специфіки забавлянки, орієнтованої на дітей молодшого віку, для яких національно-специфічний вимір не є настільки важливим.

Деякі складнішими є випадки використання довільного поєднання фонем, звукової нісенітничі, або ж так званих «звукозаповнювачів» чи «римозаповнювачів», функцією яких є підтримання рими та розміру вірша. Такі звукові поєднання виконують також своєрідну дидактичну роль, сприяючи запам’ятовуванню вірша та розвитку пам’яті дитини шляхом підсилення експресивності тексту [2, с. 17]. Їхню частотність можна пояснити і прихильністю дітей до всього, що відрізняється від правильного світу дорослих, захопленням вгадувати щось своє, незвичне, свідомо перекручувати відомі факти, прагненням до гри та жартів.

Fiddle-de-dee, fiddle-de-dee,

The fly shall marry the humble bee. [8, с. 9]

Враховуючи аналогічність психофізіології цільової аудиторії оригінального та перекладного текстів, перекладачі, як правило, намагаються зберегти це явище у перекладі, обігруючи певні склади чи поєднання звуків цільової мови, або ж використовуючи більш звичні для українських дітей фонетичні комбінації. Ось як звучить наведений вище уривок в українському перекладі:

Тру-лю-лю! Тру-ля-ля!

Муха піде за джмеля! [8, с. 9]

Як бачимо, перекладач досить вдало відтворив фонетичну гру, використання позбавлених сенсу, однак, аналогічно досить традиційних комбінацій звуків, та їх включеність у специфіку рими вірша (*dee – bee; ля – джмеля*).

Подекуди однак спостерігаються випадки заміни подібної звукової нісенітничі повнозначними словами, або ж навіть повного опущення фрази із зазначеним явищем.

Rub-a-dub-dub,

Three men in a tub,

And how do you think they got there? [9, с. 31]

Так, перекладач цього вірша замінює комбінацію звуків «*Rub-a-dub-dub*» на фразу: «*Повірте чи ні*»:

Повірте чи ні –

Троє людей в казані! –

І звідки ж взялись вони там? [6]

Подібна трансформація призводить до втрати смислової та звукової гри, зміни прагматики вихідного тексту при збереженні римотворчої функції фрази (*dub – tub; ні – казані*).

Непросто зберегти у перекладі і такі поширені у поезії фонетичні явища, як алітерація та асонанс, які не лише створюють фонетичний малюнок, а й нерідко несуть смислову навантаженість, увиразнюючи звучання тексту та викликаючи певні асоціації і почуття [3, с. 336]. Так, у наступному прикладі перекладач спробував по можливості відтворити повторення приголосного звуку [l] першотвору за допомогою українського відповідника [л], хоча у результаті алітерація є не настільки очевидною, як в оригіналі:

There was a little boy and a little girl,

Lived in an alley;

Says the little boy to the little girl,

"Shall I, oh, shall I?"

Says the little girl to the little boy,

"What shall we do?"

Says the little boy to the little girl,

"I will kiss you!" [11]

Жили-були хлопчик і дівчинка

Біля перехрестя доріг,

І сказав хлопчик дівчинці:

"О, якби я лиш міг!"

Ї спитала в хлопчика дівчинка:

"Що на увазі ти мав?"

І відповів хлопчик дівчинці:

"Я б тебе поцілував." [11]

В іншому віршованому уривку регулярне повторення дифтонга [ai] зовсім втрачене у перекладі:

Twinkle, twinkle, little star,

How I wonder what you are!

Up above the world so high,

Like a diamond in the sky! [10]

Блимай, блимай, моя зірко,

Без тебе мені так гірко!

Підморгни мені згори,

Серцю ніжно говори. [11]

Це пояснюється об’єктивними чинниками, зокрема відсутністю дифтонгів в українській мові. Вагомим фактором є також складність підбору слів з аналогічним звуковим наповненням у мові перекладу та з дотриманням при цьому смислу і ритму віршованого оригіналу. Цікаво, що в тексті перекладу спостерігаємо своєрідну компенсацію, а саме: появу алітерації (повтору приголосного [p]), невластивого мові першотвору. Однак, смислові асоціації, що пов’язуються з актуалізованими звуками у двох варіантах тексту, значно різняться.

Специфіка віршованої форми тексту нерідко спонукає перекладачів до компромісів та різного роду трансформацій заради створення особливого фонетичного малюнку, збереження рими чи/ та ритму тексту. Наприклад, у поданому нижче вірші ім’я персонажа зазнає змін:

Little Jack Horner sat in the corner

Eating his Christmas pie,

He put in his thumb and pulled out a plum

And said "What a good boy am I!" [1]

Якщо в оригіналі вжито ім’я Джек Хорнер (*Jack Horner*), то в перекладі бачимо інше ім’я – Джек Ма-

хоні.

Малий Джек Махоні

Сидів на ослоні

І в різдвяний піріжок.

Як пальця встромив

І добрався до слив,

Сказав: "Молодчина, дружок!" [1]

Трансформація у даному випадку є цілком виправданою, оскільки ім'я персонажа в оригінальному тексті є довільним англійським іменем, що не несе смислового навантаження, але римується з іншим словом рядка (*Hornet – corner*). Автор перекладу використав інше ім'я, що має англійське звучання, яке теж виконує римотворчу функцію (*Махоні – ослоні*). Таким чином, компромісний варіант перекладу дав змогу зберегти основну думку тексту, його національну специфіку і навіть деякі особливості фонетичного малюнку.

Як бачимо, у перекладі дитячої поезії прослідковуються закономірності, притаманні художньому перекладу у цілому та віршованому перекладу зокрема, а саме збереження істотного та рівноцінну заміну елементів оригіналу з метою створення аналогічної оригіналу єдності форми та змісту. Однак характер та обсяг умовних змін у перекладі в даному випадку значною мірою залежить як від орієнтації саме на дитячу цільову аудиторію, так і від специфіки вихідного поетичного тексту, що характеризуються доступністю і динамізмом, сюжетністю і цікавістю, експліцитною чи імпліцитною повчальністю. Не останню роль відіграє і особливе ритміко-мелодійне оформлення поетичного твору для дітей, яке інколи може виходити на перший план, змушуючи перекладача вдаватись до різного роду комплексних трансформацій, що подекуди навіть торкаються змістовних та національно-специфічних характеристик тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англомовні загадки Матінки Гусині, з українським перекладом Віктора Марача. URL : <http://petryk.com.ua>
2. Егорова А. А. Звукоизобразительность в традиционной английской детской поэзии (на материале Nursery Rhymes) : автореферат дис. ... кандидата филологических наук : 10.02.04. Москва, 2008. 24 с.
3. Кібальнікова Т. Особливості звукової та метрико-ритмічної організації дитячої поезії (на матеріалі Nursery Rhymes). *Наукові записки КДПУ. Серія Філологічні науки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2015. Вип. 138. С. 335-338.
4. Козачишина О.Л. Лінгвокультурологічна специфіка перекладу англійської дитячої поезії. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2015. Вип. 8. С.72-75
5. Крисало О.В. Лінгвокультурні особливості перекладу збірки англомовного дитячого фольклору "Nursery Rhymes" російською та українською мовами . *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2013. №14 (273). Ч.3. С. 57-63.
6. Марач В. Із «Матінки Гусині». URL : <http://maysterni.com/user>.
7. Ребрій О. В. Творчі виміри перекладу дитячої літератури. *Філологічні трактати*. 2012. Т.4. № 2. С. 89-94.
8. Чарлі-Варлі. Англійські народні пісеньки / Укл. О. Мокровольський. Київ, 1998. 20 с.
9. English with Mother Goose / Укл. О. Рудь. Київ, 2008. 48 с.
10. Nursery Rhymes. Lyrics, Origin and History. URL : <http://m.rhymes.org.uk>
11. Mother Goose Nursery Rhyme Lyrics / Ліричні дитячі вірші зі збірки англійської народної поезії "Матінки Гусині". URL : <https://mala.storinka.org/ліричні-дитячі-вірші-зі-збірки-англійської-народної-поезії-англійською-та-українською-мовами.html>

REFERENCES

1. English Mother Goose Riddles with the Ukrainian Translation by Viktor Marach. URL : <http://petryk.com.ua>
2. Yegorova A.A. Sound Imitation in Traditional English Children's Poetry (Based on Nursery Rhymes) : Synopsis of a Thesis of the Candidate of Philology: 10.02.04. Москва, 2008. 24 с.
3. Kibalnikova T. Specificity of Sound and Metrical-Rhythmic Organization of Children's Poetry (based on Nursery Rhymes). *Scientific Journal of KSPU. Philological Studies*. Kirovohrad, 2015. Issue 138. P. 335-338.
4. Kozachyshyna O.L. Linguistic and Cultural Peculiarities of English Children's Poetry Translation. *Topical Issues of Philology and Translatology*. 2015. Issue 8. P.72-75.
5. Krysal O. V. Linguocultural Peculiarities of Translating the Book of Traditional English Poems for Young Children «Nursery Rhymes» into Ukrainian and Russian. *Scientific Bulletin of Taras Shevchenko LNU*. 2013. #14 (273). Part.3. P. 57-63.
6. Marach V. From "Mother Goose". URL : <http://maysterni.com/user>.
7. Rebrii O.V. Creative Dimensions of Translating Children's Literature . *Philological Treatise*. – 2012. – Vol.4. #2. P. 89-94.
8. Charley Warlie. English Folk Songs / Comp. by. O. Mokrovolskyi. Kyiv, 1998. 20 p.
9. English with Mother Goose / Comp. by O. Rud'. Kyiv, 2008. 48 p.
10. Nursery Rhymes. Lyrics, Origin and History. URL : <http://m.rhymes.org.uk>
11. Mother Goose Nursery Rhyme Lyrics / Lyrical Children's Poems from the Collection of English Folk Poetry "Mother Goose". URL : <https://mala.storinka.org/ліричні-дитячі-вірші-зі-збірки-англійської-народної-поезії-англійською-та-українською-мовами.html>

Phonetic means in children's poetry as a translation problem

O. L. Kozachyshyna

Abstract. The article deals with the Ukrainian translations of the English nursery rhymes. It focuses on the phonetic properties of children's poetry from the standpoint of the psycho-physiological features of the intended audience. It has been illustrated that the translation of children's poetry is psychologically, linguistically and culturally predetermined which leads to the inevitable transformations as a means of achieving faithfulness.

Keywords: literary translation, text pragmatics, children's poetry, phonetic means, faithfulness of translation.

Music in construing cinematic emotions: intersemiotic aspect

T. Krysanova

Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine
Corresponding author. E-mail: tetianakrysanova@gmail.com

Paper received 01.02.19; Accepted for publication 06.02.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-07>

Abstract. The paper deals with the the role of music in construing negative emotions in English cinematic discourse in terms of its intersemiotic relationship with lingual and non-lingual semiotic systems. It is proved that the film music is characterized by the non-autonomous nature and is combined with means of other semiotic systems in order to construe negative emotions. Different types of film music – diegetic and non-diegetic, on-screen and off-screen that interact with other semiotic systems in the congruent or non-congruent way have been distinguished. The film music is capable of intensifying, specificating and contrasting the actualized film emotion.

Keywords: *cinematic discourse, construing, emotion, film music, semiotic system.*

Introduction. The study of the intersemiosis of emotions, which we interpret as a simultaneous multimodal construct of emotive meanings in polycoded discourses, requires the analysis of the peculiarities of construing emotions not only through the means of the cinematic lingual semiotic system, but also by means of non-lingual nature. The research of the negative emotions reveals their specific feature in the cinematic discourse – the strengthening of pragmatic influence through the aesthetization of communication, which is peculiar to multimodal and polycoded types of discourse. The polycoded character of the cinematic discourse consists in the use of lingual (verbal language), non-lingual (gestures, facial expression, prosody) and extralingual (the signs of the cinematographic nature – music, sound, lighting, camera movement etc) semiotic systems for the construing of emotive meaning, whereas the the multimodal nature of the cinematic discourse emphasizes its dynamic nature and reflects the orientation of the addressee through visual and audio modes.

Meaning-making in the cinematic discourse is the mental process of construing and ascribing emotion meaning to the cinematic sign based on the collective author's and recipient's inferential activity. The construing of meaning occurs at the intersection of semiotic systems, which determines the relevance of the study of the intersemiotic features of the cinematic discourse. Emotion is a complex psychological state, a mental event the experience of which "is entailed or instantiated by physical processes in the brain or body and thus can be explained by events in the physical world" [1]. Cinematic emotion is construed in the cinematic discourse through the interaction of lingual, non-lingual and extralingual means. Researchers [5; 10] refer music to a cinematographic code, noting that music as a code or semiotic resource is a system of signs and rules of their combinations with each other, "a language of moods and emotions" [3, p. 93]. Music is one of the important sources of communication in cinema and a means of construing emotive meaning. Cinematic emotive meaning is created by a unique combination of music, images, verbal and non-verbal speech. With the help of "information" channels – visual and audio, the film translates meanings construed by combining semiotically heterogeneous codes.

A brief review of publications on the subject. The problem of the correlation of the music and emotions has

been the subject of scientific discussions and research [2; 4; 5; 9; 11; 12]. To some researches this correlation "appears to mean that the emotional character of music is a subjective commotion within the listener. To others the emotional character is an objective property of the music itself" [3, p. 93] The function of music in the film has changed its ontological structure in comparison with the forms of the existence of autonomous music. Music as "meaning" in film exists on three different levels: 1) as a pure musical code, referring to a certain type of music; 2) as a cultural musical code that elicits enculturated reactions; the music that plays while film's credits unroll and reveals the style and subject of the narrative; 3) as a cinematic musical code that refers to the film and bears specific formal relationships to coexistent elements in the film [5, p.185].

The film music is capable of construing film characters' emotions and causing viewers' emotions. "Music is codified by the filmic context itself, and assumes meaning by virtue of its placement in the film" [4, p.3]. Emotions caused by music arise as a result of a complex interaction between music, viewer and the situation. [11, p. 7]. A. Cohen highlights the main aspects of the corelation of music and emotions, which is construed in a certain film episode: music controls the emotional response; emotions cause interest and music guides the viewers' interest to the necessary focus (event or hero); certain music stimulates the emergence of certain emotions; music makes a certain contribution to the sense of reality of the narrative, highlights important events; music creates emotional support of the situation; emotions generated by music are based on the experience of viewers [2, p. 264]. So, the music serves as a significant element in the process of construing emotions in the film due to its inherent expressiveness and ability to unite film events and viewers' experience.

Functionally, music is associated with the development of film events and the creation of a sense of reality. It provides formal and rhythmic integrity and continuity between shots; transmits narrative signals; establishes a specific mood and adds the expressive character, draws attention to on-screen events through structural and associative coherence; music integrates with the film and enables the symbolization of past and future events with the help of association in the human memory [2, p.258; 4, p.73]. Although music performs different functions in the

film, giving referential and narrative cues and providing rhythmic continuity, but “first and foremost, it is a signifier of emotion itself” [4, p. 73]. The ability of music to construe emotions has been proved experimentally [3; 12], for instance, music is considered to be sad if it is minor in mode, slow in tempo, low in pitch and complex in harmony [3,94]. Music is strong in the representation of emotions and the screen is strong in the representing the object to which the emotion is directed [2, p.267].

The goal. The goal of the paper is to determine the role of music in construing negative emotions in English cinematic discourse in terms of its intersemiotic relationships with lingual and non-lingual semiotic systems. The goal of the article involves the following tasks: to highlight the types of music in the cinematic discourse; to analyze the nature of music in the cinematic discourse; to determine the types of intersemiotic connection of music with other semiotic systems in the process of construing negative emotions in the cinematic discourse.

Materials and methods. The material of the analysis in the article are episodes of actualizing the negative emotions of anger, disgust and sadness in films *Music of the Heart* and *Groundhog Day*. *Music of the Heart*, an American musical drama film (directed by Wes Craven), tells the story about violinist Roberta Guaspari who, having been deserted by her husband and feeling devastated, attempts to rebuild her life and reaches a great success in music teaching. Film music is represented by soundtracks “Music of My Heart”, “Turn the Page”, “One Night with You”, “Nothing Else” and is characterized with lyric melody, minor mode and smooth rhythm. *Groundhog Day* is an American comedy fantasy film (directed by Harold Ramis) that tells about Phil Connors, a TV weatherman, who, caught in a time loop, repeatedly relives the same day. The film music is characterized with high pitch, major mode and flowing rhythm. Anger, sadness and disgust belong to fundamental emotions [7], the universal basic property of humans, which is characterized by a combination of biological and social nature. Negative emotions play a mobilizing role, provide the rapid satisfaction of needs, serve as “emergency signals”, indicating the disturbance of the balance [13, p. 155]. Basic emotions are today the main focus of scientific studies, they are assumed to be innate, reflex-like circuits that cause a distinct and recognizable behavioural and physiological pattern, therefore, they are typically the target of film music [9]. It is believed that variations in rhythm, tempo and melody express the emotional attitude and are able to enhance the verbal message [3; 9; 12].

Accordingly, to study the peculiarities of construing negative emotions in the cinematic discourse, we use the methods of observing the speech material; semiotic analysis in order to reveal the interrelation between lingual, non-lingual and extralingual elements that serve to construe emotions in the English cinematic discourse; the method of intentional analysis of situations where negative emotions are actualized; the method of pragmalinguistic analysis of discourse. The film script texts employed for the analysis allow to determine the emotion type which the collective author plans to construe in the film and the way of its actualization.

Results and discussion The significant role of music in the cinematic discourse lies in its ability to construe

meanings through the generation of emotions and act as a symbol of emotions. Viewers react not only to the imaginary emotions of film characters, but at the same time they react with their own feelings to the meanings that the film music creates. All feelings and emotions have their “psychological basis”, that is, the mental complex on which they are based. The music-generated film characters’ emotions must always be based on some experience: fear is the fear of something, anger and disgust are anger and disgust for something. When viewers hear the film music and interpret it as a sign of reflection of their emotions, they assume that emotions arise as a result of certain experience and memories. The music helps to construe emotions, revealing this experience, linking episodes, actions into one dynamic whole. Thus, the music construes emotions in the film through audio “information” channel and at the same time affects the emotional sphere of viewers.

Music, images and words in the film are inseparably united. Music deepens the emotional expressiveness of the image, comments on on-screen events, adding some meaning or clarifying them. The film music produces the sense of reality, created by words, influencing emotionally. Due to its expressiveness, the film music causes the associations with events, experiences or feelings, making a certain atmosphere and helps to realise the film metaphors, intensifying their meaning.

The film music is characterized by the dual direction: at the film events and viewers. According to this aspect, music manifests itself as a diegetic one – that relates to the imaginary world of a film, and a non-diegetic one, which refers to the real world of viewers.

Diegetic or on-screen music is intra-shot, it has a double form of existence – it sounds both in the real world of viewers and in the imaginary world of the film and it plays an important role in construing the meaning of the emotion, transmitted through events on the screen. In the episode of the film *Music of the Heart*, Roberta, who is experiencing a difficult life situation, finds the job as a music teacher and teaches children from poor families to play the violin. One of her students, Guadalupe, has the affliction through which she can not hold the violin firmly. Roberta, upset by the future divorce, enters the classroom and finds Guadalupe there, playing the violin awfully and feeling sadness due to her disability. On-screen music helps to emphasize the general depressive atmosphere of a hopeless situation for both heroines.

Guadalupe sits on a chair in the empty room, struggling to set up her violin. Roberta enters, surprised to see her.

ROBERTA Guadalupe? What are you doing here?

GUADALUPE I can't get the stop sign.

ROBERTA Honey, your teacher's probably looking for you.

Guadalupe sighs, then hands Roberta the violin.

GUADALUPE I can't come anymore. It's too hard.

ROBERTA The violin is hard for everyone.

GUADALUPE But everyone else is better than me. I'll always be slow.

Roberta looks at her sadly and puts the violin in its case [8].

Non-diegetic music is off-screen, it is directed only at viewers. It complements or contrasts with the emotive

meaning construed by means of lingual or non-lingual semiotic systems, helping viewers to reconstrue it and performing the function of the emotional commentary. For example, in the episode when Brian, Roberta's close friend, comes to her room and they enjoy remembering their childhood at school. However, Roberta says sadly that she has already changed. The depressive atmosphere is emphasized by off-screen lyrical music, which lasts throughout the whole episode.

BRIAN Is this the same Roberta who got the orchestra to strike until they gave us new uniforms?

She laughs wistfully, then looks a little sad.

ROBERTA That Roberta's not around anymore [8].

In connection with its subjective character [4], that is realized through its ability to transmit different shades of meaning, the film music does not act as an individual means of construing emotions as verbal and nonverbal means can do. The film music provides the emotional support, a commentary that intensifies, complements or weakens the emotion, actualized by means of another semiotic system. Therefore, the music in the film is defined by its non-autonomous character, as it is always interconnected with the means belonging to other semiotic systems involved in construing the emotional meaning. The illustrative material shows that the film music can interact with the means

a) of the lingual semiotic system. In the episode when Brian angrily notes that Roberta fails to perform the role of a contractor in her house repair, his anger is actualized by a lexeme with a negative connotation "idiot". The lingual realization of anger is accompanied by "harsh", non-linear background music:

BRIAN You're an idiot! I told you -- you can't be your own contractor [8].

b) non-lingual semiotic system. In the episode of the film "Music of the Heart", the emotion of disgust is construed mimically and accompanied by the diegetic music. The music performed by children badly is the cause of Roberta's negative emotion and at the same time it complements the emotion construed by mimic non-lingual means.

The kids play "Twinkle Twinkle Little Star" and they sound awful. Roberta looks disgusted as she leads them.

ROBERTA Slow bows! Slow bows! Don't squeeze! Stop! Everybody stop! [8].

c) lingual and non-lingual semiotic systems. In the next episode, the emotion of anger, which is actualized with the lexeme "horrible" and prosodic means, is accompanied and intensified by the music extra-lingual means.

Roberta's screaming at the kids as they play "Twinkle Twinkle Little Star."

ROBERTA First finger on the E! Three -- two -- one -- open! (to a white girl with pigtails) Wrong string, Becky! We've done this fourteen times! And look at your nails! You're supposed to cut them for violin class! O.K, everybody stop! It sounds horrible! I can't believe how bad it sounds! [8].

The complex nature of the intersemiotic interaction of the film music with other semiotic systems of the cinematic discourse is determined by its multimodal and polycoded character. Semiotically-heterogeneous components which constitute the cinematic discourse

create the common meaning and make one perceptual flow and their interaction serves the construing of the cinematic meaning.

The film music is capable of not only amplifying and refining the emotion, but also it can contrast with the emotion actualized by means of another semiotic system. Thus, the interaction of music with means of other semiotic systems occurs in a congruent or non-congruent way. Under condition of congruence, the film music simultaneously actualizes identical emotive meanings, completing or concretizing them. In the following example, Roberta's son, Nick, blaming his mother for failing to build relationships with Brian, feels anger towards her mother. The emotion is realized verbally with the help of the adjective "mean", negatively characterizing her personal trait and combined with the film music – a terrible guy's violin playing, which emphasizes the negative emotional atmosphere of the situation.

While Lexi sets up his violin, Nick opens his violin case, takes out the violin and angrily starts playing, loudly and roughly.

ROBERTA What the hell are you doing?

NICK The problem with you is you're mean to everybody and then they don't want to be with you! [8].

The non-convergence of the film music lies in the fact that the music and means of another semiotic system simultaneously actualize various emotional meanings, which gives additional expressiveness to the emotions and makes the influence on the viewer more effective. In the episode of the film *Groundhog Day*, the meaning of anger is actualized with non-lingual prosodic means that contrasts with the musical extra-lingual code, which contributes to the reduction of the intensity of anger and adds a positive tone to the conversation. As a result of the quarrel between Rita, Larry and Phil, Larry is angry with Rita and feels annoyed because of her disagreement. However, the intensity of anger decreases with the help of the lyrical song "I Can not Get Started With You", which sounds off-screen.

RITA There's something so familiar about this. Do you ever have deja vu?

Phil smiles. Then Larry enters.

LARRY (irate, to Rita) I don't believe it. Someone bought every distributor cap in this town. We're going to be stuck here all night.

Over Phil's sympathetic look we hear the song, "I Can't Get Started With You" [6].

Conclusions. Thus, the music in the cinematic discourse is characterized by realism and expressiveness, symbolism and emotionality, ambiguity and dual direction. The film music, belonging to the extra-lingual semiotic system, plays an important role in construing the emotive meaning. Being inextricably linked with the image and speech, the film music is able to intensify or change the meaning of a shot, symbolizing its dynamics and conveying the inner experience of characters. Affecting the minds of the audience, the film music associates the film events with their emotional experience, which contributes to the reconstruing of the emotive meaning by the audience. The involvement of various types of the film music, diegetic or non-diegetic, on-screen or off-screen that interact with other semiotic systems in the congruent or non-congruent way allows film

authors not only to create the emotional atmosphere of the film, but also send emotional signals to viewers in order to form an adequate emotional response. The film music through its affectivity combines the diegetic film world with the real world of viewers, participates in the construing of emotions and helps the viewers to adequately

reconstrue it, immersing them into the imaginary world and enriching their emotional experience. The film music simultaneously symbolizes and provokes emotions, and emotions, in their turn, are the key to the inferential process.

REFERENCES

1. Barrett, L. F, Mesquita, B., Ochsner, K. N, Gross, J. The experience of emotion // *Annual Review of Psychology*. 2007. 58 (1): P. 373–403. doi:10.1146/annurev.psych.58.110405.085709.
2. Cohen, A. Music as a source of emotion in film // In Patrik, N. Juslin & John Sloboda (eds.). *Handbook of Music and Emotion: Theory, Research, Applications*. Oxford University Press. 2011. P.249-272.
3. Farnsworth, Paul R. 1969. *The Social Psychology of Music*. Ames, Iowa: The Iowa University Press.
4. Gorbman, Cl. *Unheard Melodies: Narrative Film Music*. Bloomington: Indiana University Press & London BFI Publishing. 1987.
5. Gorbman, Cl. *Narrative Film Music* // *Yale French Studies*. No. 60.1980. P. 183-203. doi: 10.2307/2930011
6. *Groundhog Day*. Available at: <https://www.imsdb.com/scripts/Groundhog-Day.html>
7. Izard, C. E. *The Psychology of Emotions*. New York : Plenum. 1991.
8. *Music of the Heart*. Available at: <https://www.imsdb.com/scripts/Music-of-the-Heart.html>
9. Kaminska, Z & Woolf, J. *Melodic Line and Emotion: Cooke Theory Revised* // *Psychology of Music*. 2000. P.131-147.
10. Stam, R., Burgoyne, R. & Flitterman-Lewis, S. *New Vocabularies In Film Semiotics : Structuralism, Post-Structuralism, And Beyond*. London/New York : Routledge. 1992. 239 P.
11. Patrik, N. Sloboda, J. & Sloboda, John. *Music and Emotion: Theory and Research*. New York: Oxford, University Press. 2001.
12. Peretz I. *Towards a neurobiology of musical emotions* // In Patrik, N., Sloboda Juslin & Sloboda John. *Handbook of Music and Emotion: Theory, Research, Applications*. New York: Oxford University Press. 2011. P.99-126.
13. Tomkins, S. S. *Affect as amplification: Some modifications in theory* // *Emotion: Theory, Research, and Experience*. Vol. I. New York : Academic Press, 1980. P. 153-159.

Дискурсивная специфика «Севастопольских писем» Н. И. Пирогова

Е. К. Куварова

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, г. Днепр, Украина
Corresponding author. E-mail: elkuvarova@gmail.com

Paper received 23.01.19; Accepted for publication 30.01.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-08>

Аннотация. В статье рассматривается дискурсивная специфика «Севастопольских писем» выдающегося русского врача, педагога, учёного Н. И. Пирогова. Показано, что в этих письмах представлены три типа дискурса: 1) эпистолярный дискурс частного письма, 2) дискурс отчёта, 3) дискурс журнала экспедиции. Синтез различных дискурсивных форм в эпистолярных текстах стал средством рефлексии учёного относительно его деятельности, основой для продолжения им письменного творчества и расширения жанрово-стилистического диапазона создаваемых текстов.

Ключевые слова: письмо, эпистолярный, дискурс, эпистолярный текст, дневник, жанр.

Введение. Закономерным продолжением изучения жанрово-стилистических, функционально-коммуникативных, лингвопрагматических параметров эпистолярных текстов стало рассмотрение эпистолярия в аспекте дискурсологии, которая помещает речевое произведение в широкий социальный контекст, включающий представление об участниках коммуникации, их взаимоотношениях, о процессах восприятия и интерпретации сообщения. Исследование писем как особого вида дискурса в настоящее время осуществляется в работах Н. Ю. Бусоргиной, С. В. Гусевой, Н. А. Ковалёвой, А. В. Курьянович, В. П. Мусиенко, Ю. Л. Науменко, Т. В. Радзиевской, О. С. Сыщикова, О. П. Фесенко и других языковедов.

Краткий обзор публикаций по теме. Анализируя разные подходы к выяснению статуса эпистолярия в современной лингвистике, О. П. Фесенко указывает на продуктивность рассмотрения переписки сквозь призму понятия дискурса [8, с. 140]. Согласно определению А. В. Курьянович, эпистолярный дискурс представляет собой «ряд текстов определенной жанрово-стилевой принадлежности в единстве их лингвистических и экстралингвистических аспектов рассмотрения, за которыми стоит одна и та же языковая личность автора» [2, с. 146]. Важным для нас здесь является, во-первых, представление о письме как о сложном коммуникативном явлении, языковая форма которого определяется целым комплексом внеязыковых факторов, включающих интенции, установки участников общения, различные обстоятельства, при которых осуществляется переписка, и т. п., а во-вторых, возможность объединить в целостный комплекс множество текстов как результат речевой деятельности одного и того же автора в определённой сфере коммуникации.

Благодаря универсальности эпистолярной формы, а также тому обстоятельству, что обмен письмами, будучи древнейшим способом дистантного межличностного общения, охватывает самые разные сферы человеческой деятельности, в русской культуре сформировались различные виды эпистолярного дискурса. Подходя к их типологии с жанрово-стилистической точки зрения, А. В. Курьянович выделяет эпистолярно-литературный, эпистолярно-научный, эпистолярно-деловой, эпистолярно-литературно-публицистический, эпистолярно-публицистически-деловой типы [3, с. 30–31]. Такая типология представляет собой результат высокого уровня обобщения; если же учесть всё многообразие ситуаций, в которых создаются эпистолярные тексты, то, по-видимому, мы получим более дробную классификацию,

охватывающую многие варианты синтеза разных речевых практик, освоенных человеком, в процессе создания текста. Выяснение специфики конкретного эпистолярного дискурса предполагает, в частности, выявление тех дискурсивных форм, в которых получает языковую реализацию замысел автора. Под дискурсивной формой мы, вслед за Т. В. Радзиевской, понимаем «комплекс лексических и синтаксических единиц, средств связности, речевых маркеров, обуславливающих специфику той дискурсивной практики, которую представляет текст» [6, с. 261].

Целью данной статьи является анализ дискурсивной специфики «Севастопольских писем» выдающегося русского врача-хирурга, писателя, педагога Николая Ивановича Пирогова.

Материалы и методы. Под названием «Севастопольские письма Н. И. Пирогова» в 1907 году были опубликованы письма к жене, Александре Антоновне, написанные врачом во время Крымской войны в 1854–1855 гг., когда он участвовал в обороне Севастополя, где занимался организацией медицинской помощи раненым. Именно эта деятельность и последующее осмысление и описание приобретённого опыта в работах «Начала общей военно-полевой хирургии» и «Отчёты о деятельности сестёр Крестовоздвиженской общины в Крыму» были положены в основу военно-медицинской доктрины Н. И. Пирогова, принятой военными врачами во всём мире [4, с. 80], значение же его писем для истории медицины было высоко оценено специалистами. «Севастопольские письма» после сверки с подлинниками были переизданы в 1950 г. в академической серии «Мемуары» [5], при этом, как отмечает автор комментариев, были устранены ошибки и неточности, допущенные в предыдущем издании [5, с. 503]. В этой книге в цикл «Севастопольские письма», кроме посланий, адресованных жене, были включены письмо Н. И. Пирогова к доктору медицины К. К. Зейдлицу, письмо к чиновнику Министерства юстиции М. И. Топильскому и семь писем к Е. М. Бакуниной, помощнице врача в Крыму. Вместе с тем в издании 1950 г. в текстах писем были сделаны некоторые купюры: опущены несущественные для основной темы приветствия, родственные пожелания, сведения о самочувствии автора писем и т. п. Однако то, что может показаться несущественным для историка или медика, имеет значение при лингвистическом анализе текста, поэтому мы будем ориентироваться на издание 1907 г. [7], в котором тексты писем опубликовались без сокращений, при этом цитаты приводим в современной орфографии.

Результаты и их обсуждение. Ценность «Севастопольских писем» определяется тем, что они дают представление как об организации Крымской военной кампании, о деятельности самого Н. И. Пирогова и руководимой им Крестовоздвиженской общины сестёр попечения о раненых и больных, впервые обеспечившей уход сестёр милосердия за пострадавшими прямо на театре военных действий, так и о присутствии автору письменном стиле, особенностях его речевой самореализации. Письма отражают и саму поездку из Москвы в Севастополь, путевые впечатления автора, и ход войны; содержат характеристику полководцев, руководивших обороной Севастополя, в частности главнокомандующего князя А. С. Меншикова; передают размышления Пирогова об общественном долге, в которых предстаёт образ автора – врача-гражданина, заботящегося в первую очередь о благе вверенных его попечению больных. В посланиях к жене, составляющих основу всего цикла «Севастопольских писем», представлены три типа дискурса: 1) эпистолярный дискурс частного письма, 2) дискурс отчёта, 3) дискурс журнала экспедиции. Речевая реализация каждого из этих типов дискурса в письмах Н. И. Пирогова будет рассмотрена ниже.

Эпистолярный дискурс частного письма реализует лично ориентированное неофициальное общение и характеризуется полифункциональностью [2, с. 146], диалогизацией [1, с. 10], сложной речежанровой структурой, включающей информативные, этикетные, оценочные, императивные речевые жанры [8, с. 139–141]. Специфика языковой реализации эпистолярного дискурса во многом определяется фактором адресата и тем, как этот фактор учитывается автором письма в процессе создания текста. Письма Н. И. Пирогова содержат традиционные для своего времени нежные обращения к жене: *милая Саши* (с. 57), *душа* (с. 58), *моя милая душка* (с. 84), *мой милый душиёнок* (с. 84), *мой душиёнок* (с. 86), *мой несравненный ангел* (с. 115), *моя милая, несравненная душка* (с. 116), *моя ненаглядная* (с. 122), *мой несравненный друг* (с. 130), *моя неоцененная* (с. 152) и т. п. Подписывал письма Пирогов чаще всего одним местоимением *Твой* (с. 57, 118, 147), иногда добавляя к нему распространитель: *Твой навсегда* (с. 97), *Твой вечно* (с. 136), *Твой навеки* (с. 153) или *Твой, как всегда* (с. 169). Как обращения, так и подпись адресанта интимизируют коммуникацию и свидетельствуют о глубоко личном характере переписки. В соответствии с эпистолярной традицией XIX века письма завершаются этикетными формулами, часто образующими целые блоки в концовке текста: *Прощай, береги себя, будь здорова, целую детей. Благословляю и целую вас всех* (с. 57); *Прощай, моя душка; Господь храни тебя и детей. Будь здорова и терпелива; не унывай, молись; целуй и благослови детей. Ещё раз прощай, моя неоцененная. Твой* (с. 152); *Кланяйся всем нашим; поцелуй Машу; благослови детей. Прощай, моя несравненная. Храни тебя и детей Господь* (с. 156).

Исследователи эпистолярики нередко квалифицируют частные письма как реализацию разговорно-бытового стиля языка на том основании, что они создаются в ситуации неофициального общения, когда коммуниканты практически ничем не регламентированы в выборе темы и языковых средств выражения мысли. В частных письмах нередко затрагиваются бытовые проблемы, с этим связано использование бытовизмов,

разговорной лексики, что наблюдается и в «Севастопольских письмах». Н. И. Пирогов рассказывает о транспорте, условиях поездки и быта, временном жилье, одежде, питании, употребляя лексику соответствующей семантики, например: ... *Мы твёрдо решили не расставаться с нашим тарантасом, снабдить его спутри войлоком и клеёнкою...* (с. 69); *Представь себе 5 молодых людей, встающих в одно время с полу, в комнате, в которой от чемоданов и ящичков и повернуться негде. <...> Фельдшера бегают из одной комнаты в другую, принося кому платье, кому сапоги. Я умываюсь морской водой, натягиваю сверх панталон большие мужицкие сапоги, купленные в Екатеринославе и ежедневно питаемые салом, надеваю мой дипломатический стюртук ... и сажусь пить кофе, иногда с молоком, а иногда и без молока, закусывая хлебом, не имеющим никакого притязания называться мягким. В 9-м часу крымский казак приводит четвёрку верховых кляч, я надеваю солдатскую шинель, купленную здесь у одного солдата и перешитую придворным портным, мундирную фуражку, взятую напрокат у Обермиллера, и сажусь на лошадь* (с. 76). При описании трудностей дороги, недобросовестных или глупых людей, с которыми приходилось так или иначе взаимодействовать, автор писем нередко использует сниженную, разговорную или даже просторечную лексику и фразеологию: *Один болтун только, который, несмотря на свои 50 лет, толковал только о девках и пакостях, надоедал мне по милости Витгенштейна, который его затащил к нам* (с. 57); *У Обермиллера была нога стёрта, так что чуть розга не прикинулась* (с. 57–58); *Наконец дотащились до Екатеринослава* (с. 58); *Доходило до того, что мы, видя бесполезность всех мер кротости, вытащили из глубины тарантаса трость <...> и начали ею валять встречного и поперечного на станции* (с. 63); ... *Другого средства в Севастополе нет передвигать ноги, как напавшими на них охотничьи сапоги* (с. 69); *Дурачьё не понял этого, а после хвастались в газете описанием глупого и трудного марша...* (с. 70).

Следует отметить, что разговорная лексика и фразеология используется Н. И. Пироговым ограниченно, в стилистических функциях, преимущественно для выражения экспрессивной оценки, и не является лингвостилистической доминантой анализируемых текстов. Письменная речь принципиально отличается от речи разговорной большей контролируемостью, возможностью предварительного обдумывания и тщательного отбора языковых средств, и обусловленные этим потенции письма Пирогов реализует эффективно, что подтверждается, в частности, проявлениями языковой рефлексии, когда автор, например, поясняет выбор номинативных средств: ... *трость, приобретую, по месту её происхождения, название швейцарки* (с. 63). Творческое отношение к языку проявляется в создании окказиональных слов: *телегокрушение* (с. 62), *реброкрушительный* («я дремлю после реброкрушительной прогулки по Бахчисарайскому шоссе...», с. 60); перифразических номинаций, например: *татарский вертоград* (о Бахчисарае, с. 67), *Провидение Севастополя* (с иронией, об А. Г. Меншикове, с. 73), эвфемистических замен: *мой дипломатический стюртук, уже порядочно пропитанный различными животными началами* (с. 76). Н. И. Пирогов использует в письмах различные изобразительно-выразительные средства языка: эпитеты (*сме-*

лая кисть какого-то иностранного артиста, с. 65), сравнения (раненые валяются, как собаки, с. 64), метафоры, как общеязыковые (театр войны, с. 67), так и индивидуально-авторские: *Врач и его помощник, один ординатор, оба безответные пешки торчали тут...* (с. 67); антономазио: *Он не может или не хочет сочувствовать солдатам, – он плохой Цезарь* (с. 74). Образованность и высокая степень языковой компетенции Пирогова проявляются в использовании им пословиц: *Человек предполагает, Бог располагает* (с. 117); фразеологизмов: *И мы, и союзники, у моря сидя, погоды ждём* (с. 93), *Нет, этому человеку я ни на волос не верю* (с. 110), *хотел бросить пыль в глаза* (с. 115); латинских и французских крылатых выражений: *nolens volens* (с. 74), *qui vivra, verra* (с. 108), иноязычных вкраплений. В письмах нередко доминантой авторского отношения к объектам повествования становится модус иронии, а языковым средством его реализации – стилистический контраст, сочетание в пределах одного предложения или абзаца разностилевой лексики. Вот как, например, повествует Пирогов о своей первой встрече с главнокомандующим сухопутными и морскими силами в Крыму князем А. С. Меншиковым: *В 6 часов вечера я дотащился кой-как до маленького домишка с грязным двором, где заседал главнокомандующий. Едва обо мне доложили, как дверь отворилась, и я стал перед ним, что называется, нос к носу. В конурке, аршина в три в длину и столько же в ширину, стояла, сгорбившись, в каком-то засаленном архалуке судьба Севастополя* (с. 71). Перифраза в книжном стиле *судьба Севастополя* контрастирует здесь со сниженной разговорной лексикой *дотащился, домишко, конурка*, а также с описанием одежды и осанки князя (*сгорбившись; в засаленном архалуке*). Таким образом, «Севастопольские письма» характеризуют их автора как элитарную языковую личность, человека, владеющего лексическими, фразеологическими, стилевыми ресурсами русского языка, проявляющего в текстах творческое отношение к языковым средствам.

Как было отмечено выше, специфика дискурса во многом определяется фактором адресата. «Севастопольские письма» были адресованы Н. И. Пироговым жене, однако адресат их сложнее, о чем сказано в одном из первых писем: *Пишу, милая Саша, не для тебя одной, а и для других добрых людей, а, главное, и для себя, может быть* (с. 60). В некоторых посланиях автор указывает жене, что их можно дать прочесть тем, кто интересуется (с. 64), в частности Н. Ф. Здекауеру (врач, ученик Пирогова), Б. А. Глазенапу (учёный моряк, писатель, друг Пирогова). Наряду с отчётами о деятельности Крестовоздвиженской общины сестёр милосердия, которые отправлялись Пироговым Великой княгине Елене Павловне, учредительнице общины, некоторую информацию для княгини врач передавал и через свою жену: *... Если Великая Княгиня пришлёт ещё к тебе узнать, то скажи, что сёстры до сих пор принялись с ревностью ухаживать за больными, так что 2 занемогли, но, надеюсь, выздоровят; до сих пор ничего не слышно о любовных интригах с офицерами, но, как об этом начали было поговаривать, то я запретил посылать сестёр к юнкерам, тем более, что между ними мало опасно раненых; 5 из них будут жить в Бахчисарае, а остальные все переедут в Севастополь...* (с. 85). Подобные фрагменты писем представляют собой *дискурс отчёта*.

Специфичность дискурса отчёта в письмах Н. И. Пирогова обусловлена теми задачами, которые он ставил перед собой: не только оперировать раненых, но и организовать систему медицинской помощи, включая сортировку, транспортировку больных и раненых, обеспечение их всем необходимым. Поездка Пирогова в Крым стала возможной благодаря Великой княгине Елене Павловне, которая настояла перед Николаем I на разрешении хирургу отправиться в Севастополь, чему препятствовали чиновники военно-медицинского ведомства и интендантства, опасавшиеся разоблачений воровства и неурядиц в госпиталях [5, с. 507], поэтому врач считал себя обязанным информировать княгиню, в первую очередь, о деятельности общины сестёр милосердия.

Отчёт, как правило, предполагает указание периода, за который он производится, перечисление того, что было сделано за это время, и освещение результатов этой деятельности. Соответствующие дискурсивные формы, включающие однородные члены предложения – глаголы с зависимыми от них актантами – находим в текстах писем: *Пробыв 12 дней в Севастополе, я успел в это время распределить больных по отделениям, отделить нечистые раны от чистых и оперировать почти всех запущенных с 24 октября* (с. 78); *... Сёстры до сих пор оказались так ревностными, как только можно требовать, день и ночь в госпитале. Двое занемогли; они поставили госпитали вверх дном, заботятся о пище, питье, просто чудо, раздают чай, вино, которое я им дал* (с. 86). Объектом отчёта становится всё то, что Пирогов наблюдал во время обороны Севастополя: ситуация на фронте, боевые действия, контакты с военачальниками, чиновниками, врачами. Перечисление как типичная форма отчёта нередко сопровождается числовыми данными, например: *В Севастополе теперь тысячи 3 слишком больных и раненых, в Симферополе 4, в Карасубазаре 700, в Бахчисарае 500, в Феодосии 1500, вывозу нет, (...) да ещё если к этому пришлют новое число раненых, то тогда уже Бог знает, как справиться* (с. 83). Во многих случаях автор писем не ограничивается описанием и перечислением фактов, а дополняет их прогнозом развития ситуации, предвидением трудностей, которые могут возникнуть, соображениями относительно того, как их предотвратить.

Ещё одним адресатом «Севастопольских писем» был сам Н. И. Пирогов, отметивший, что пишет их «и для себя, может быть». По-видимому, ещё во время поездки у него возник замысел использовать письма в последующем при написании очерка о Крымской войне или воспоминаний. Редактор и комментатор писем С. Я. Штрайх отмечал, что на этих письмах основана часть текста «Начал общей военно-полевой хирургии» [5, с. 506]. По приезду в Севастополь Пирогов начал писать «Журнал экспедиции», о чём сообщил жене в письме от 24 ноября 1854 г.: *Я начал писать журнал моей экспедиции и посылаю тебе первые 2 листка... Для тебя же должно знать, что я едва управляюсь с делом и возвращаюсь вечером усталый и потому журнал мой пишу отрывками* (с. 64). Две части журнала были отправлены жене вместе с письмами, окончание журнала написано на том же листе, что и письмо от 25 декабря 1854 г. Впоследствии же, по-видимому, на регулярные дневниковые записи времени у врача не оставалось, поэтому роль продолжения начатого текста играют фраг-

менты писем, которые могут быть охарактеризованы как **дискурс журнала экспедиции**.

Журнал экспедиции представляет собой по сути дневник, в который заносятся сведения о событиях, связанных с целью поездки, о соответствующей деятельности участников экспедиции, а также наблюдения за погодой, описание природы тех мест, куда отправились путешественники, их взаимодействия с местными жителями, условий жизни (жильё, продукты, цены и т. п.). Уже в первых посланиях, написанных по пути в Крым, Пирогов характеризует состояние дорог, почтового сообщения в южнорусских губерниях, делает некоторые обобщения, например: *Харьков в отношении образованности, несмотря на то, что университетский город, стоит, по моему мнению, гораздо ниже Екатеринослава* (с. 61). Письма из Крыма отражают впечатления их автора от местной природы: *Около 12 часов утра мы поднялись на гору и нам представился, наконец, Севастополь во всей красе. Местоположение великолепное. Море и горы. Особливо часть города, известная под именем Корабельной слободы, расположена живописно амфитеатром на горе. Нет сомнения, что нет в целом свете лучше Севастопольской бухты. Широкая (в 1¼ версты), глубокая, извилистая, с крутыми берегами, с изумрудной водой и окружённая со всех сторон горами* (с. 68), содержат описание погоды: *Погода здесь беспрестанно переменается: то вдруг тепло, как у нас в июле месяце, то вдруг ливень, морозов однако же до сих пор*

не было... (с. 82), записи о быте участников экспедиции, снабжении, продуктах питания: *Пороху мало, но провиант есть на 2 месяца. Я на случай и для себя заготовил сухарей на 6 недель, да 5 или 6 окороков; кофе вдоволь* (с. 120). Значительная часть текста писем посвящена профессиональной деятельности Пирогова и его коллег-врачей, отправившихся вместе с ним в Севастополь.

Выходы. Участие в обороне Севастополя было завершающим этапом врачебной карьеры Н. И. Пирогова, после чего основной его деятельностью стала научно-педагогическая. Опыт работы в Крыму, непосредственные впечатления о котором были зафиксированы в письмах, Пирогов позже обобщил и изложил в других своих произведениях, написанных в разных жанрах: «Начала общей военно-полевой хирургии», «Военно-врачебное дело», «Отчёты Обществу попечения о раненых и больных», «Дневник старого врача». Представляется, что письма, с их достаточно свободной формой и практически ничем не ограниченными возможностями передавать любое содержание, фиксировать самую разную информацию, стали важным средством формирования рефлексии относительно всего осуществлённого выдающимся врачом. Синтез различных дискурсивных форм в эпистолярных текстах послужил в известной мере подготовительным этапом и основой для продолжения письменного творчества учёного и расширения жанрово-стилистического диапазона созданных им текстов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белунова Н. И. Дружеские письма творческой интеллигенции конца XIX – начала XX в. (Жанр и текст писем). СПб: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2000. 140 с.
2. Курьянович А. В. Функциональные возможности эпистолярного дискурса как особой формы межличностной коммуникации // Вестник Томского педагогического университета. 2009. Выпуск 9 (87). С. 146–150.
3. Курьянович А. В. Динамика жанрово-стилистических особенностей русского эпистолярного дискурса носителей элитарного типа речевой культуры (XX–XXI вв.): автореф. дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.01 – русский язык / Анна Владимировна Курьянович. Томск, 2013. 40 с.
4. Мнихович М. В., Вернигородский С. В. и др. Наследие Н. И. Пирогова и его влияние на развитие современной ме-
5. дицинской науки (к 200-летию со дня рождения) // Медицинский курьер. 2010. № 5 (317). С. 78–83.
5. Пирогов Н. И. Севастопольские письма и воспоминания. М.: Изд-во АН СССР, 1950. 652 с.
6. Радзієвська Т. В. Дискурсивні простори: історико-лінгвістичний вимір: монографія. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2018. 323 с.
7. Севастопольскія пісьма Н. І. Пирогова 1854–1855. СПб. 1907. 231 с.
8. Фесенко О. П. Эпистолярный: жанр, стиль, дискурс // Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. 2008. № 23 (124). С. 132–143.

REFERENCES

1. Belunova N. I. The familiar letters of creative intelligentsia in the late XIX – early XX cent. (Genre and text of letters). SPb, 2000. 140 p.
2. Kurjanovich A. V. Functionalities of the epistolary discourse as a special form of the interpersonal communications // TSPU Bulletin. 2009. 9 (87). P. 146–150.
3. Kurjanovich A. V. Dynamics of genre and stylistic features of the Russian epistolary discourse of carriers of the elite type of speech culture (XX–XXI cent.): Abstract of tesis ... Dr. Filol. Sciences: 10.02.01 – Russian language / Anna V. Kurjanovich. Tomsk, 2013. 40 p.
4. Mnikhovich M. V., Vernigorodsky S. V. et al. Heritage of N. I. Pirogov and its Impact on Modern Medical Science (To 200 Anniversary of the Birth) // Medical courier. 2010. 5 (317). P. 78–83.
5. Pirogov N. I. Sevastopol letters and memoirs. M.: Academy of sciences of the USSR, 1950. 652 p.
6. Radziyev'ska T. V. Discursive spaces: historical and linguistic aspects. Kyiv, 2018. 323 p.
7. Sevastopol letters by N. I. Pirogov 1854–1855. SPb, 1907. 231 p.
8. Fesenko O. P. The epistolary: genre, style, discourse // Vestnik of Chelyabinsk state university. Philology. Arts. 2008. № 23 (124). P. 132–143.

Discursive specificity of the “Sevastopol letters” by N. I. Pirogov O. K. Kuvarova

Abstract. The article deals with the discursive specificity of the “Sevastopol Letters” of an outstanding Russian doctor, teacher, scientist N. I. Pirogov. It is shown that in these letters three types of discourse are presented: 1) the epistolary discourse of a private letter, 2) a report discourse, 3) an expedition journal discourse. Synthesis of various discursive forms in epistolary texts has become a means of reflection of the scientist regarding his activities, the basis for the continuation of his written work and the expansion of the genre-stylistic range of the texts created.

Keywords: letter, epistolary, discourse, epistolary text, diary, genre.

Phonosemantics: Ongoing Issues and Modern Perspectives

Z. Nasikan

Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine
Corresponding author. E-mail: znasikan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8427-1577>

Paper received 26.01.19; Accepted for publication 31.01.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-09>

Abstract. This paper deals with the most burning issues of phonosemantics, iconicity, and sound symbolism. The problem of iconic nature of a linguistic sign is capturing the attention of more and more linguists. Widening the perspectives of phonosemantics and studying it not only as phoneme semantics but as prosodic semantics as well, could open new challenges for the linguists in the future. As a matter of fact, segmental phonology has already gathered a vast majority of works dedicated to sound symbolism, whereas suprasegmental phonology lacks thorough investigations of the iconic nature of all the prosodic features.

Keywords: *phonosemantics, iconicity, sound symbolism, mimetics, semantics of prosody.*

Introduction. During the last decades, a central *Saussurean* hypothesis about the arbitrariness of a linguistic sign [34] was reinterpreted by a number of scholars due to rising amount of crucial cross-linguistic experiments in the field of semiotics, phonology, phonetics, and semantics. They have produced evidence for the fact that the linkage between the signifier and the signified can be arbitrary as well as natural [2; 6; 12; 15; 21; 22; 28; 30]. What is more, these two principles harmoniously intermingle and work well in any language and their both roles in this system are immense. This has produced a great number of works worldwide connected with iconicity which has also provoked various views on its theoretical foundations. That is why, **the aim of this paper** is to connect different traditions concerning the fundamental issues of phonosemantics and in connections with this to highlight its main perspectives for the future studies.

Methods of research include general scientific methods such as induction, deduction, analysis, synthesis, analogy and comparing. This has provided a solid ground for studying the current stage of the progress of phonosemantics, comparing its approaches, analysing them and suggesting the perspective directions for the development.

Review of publications on the subject. Empirical studies and experimental data accumulated till now show the great scientific potential of iconicity i.e., a natural resemblance of a meaning and a form in a language. Besides, some linguists argue that this is not just a marginal peculiarity but a fundamental feature of a language [15; 30] and it undoubtedly contributes to the general theory of a language origin [16].

It is commonly accepted that the terms *sound symbolism* and *mimetics* also refer to iconicity being used as synonyms and showing “properties of the external world” [8, p. 443], for example, onomatopoeia or synaesthesia. Talking about ideophones, they are considered as sound-symbolic units of mainly Sub Saharan African, East Asian, and Native American languages [35]. According to Voeltz and Hatz [38], ideophones, as a universal category, feign events, emotions, and perceptions by means of language but usually in oral speech and together with gestures.

Within the frame of this article, I would like to consider some theoretical issues concerning iconicity, sound symbolism, and phonosemantics. Indeed, West European and American linguistic traditions typically stick to the already well-developed term “sound symbolism” as a blanket notion for a motivated nature of a linguistic sign [30], while East European linguistics has already estab-

lished a new cross-linguistic study called Phonosemantics, which does not seem to be fully acknowledged by other scientists from Western Europe and the USA. This discipline combines the results of phonetics as well as semantics, lexicology, and stylistics [2] and studies sound iconic system of a language explaining the peculiarities of how sounds can express inherent meaning [13]. In his fundamental work, Voronin [2] outlines main theoretical bases including aim, subject, principles, and methods of phonosemantics. He also gives a sophisticated classification of sound imitative and sound symbolic subsystems of a language. Following Voronin’s scientific inheritance, a lot of linguists also treat phonosemantics as phoneme semantics [22; 13]. Furthermore, by now most of the phonosemantic works were dedicated to generally phonological means of segmental level i.e., phonemes or phonaesthemes and only a few [1; 3; 4] mentioned that suprasegmentals can also be studied within the phonosemantic theory.

Discussion. Referring to the great semantic potential of all prosodic features, I am completely sure that it’s high time to widen the horizons of phonosemantics and to investigate it not only as phoneme semantics but as prosodic semantics as well. Undoubtedly this would open up new perspectives in studying symbolic features of suprasegmental units and also contribute much to the general linguistics itself. Furthermore, all these features will only benefit from investigating them all together and forming a so-called phonosemantic complex.

The rich miming potential of suprasegmentals drew the attention of some American and West European scientists though. They argue that under certain conditions intonation or any other unit of prosodic phonology (tempo, speech melody, rhythm, pausation [33] can also exhibit some sound symbolic features [7; 27; 36]. It is really important to understand that symbolic potential of intonation lies in very close connection with lexical meaning, because the meaning of intonation actually superimposes on lexical meaning by either altering it or making it more vivid. Under the circumstances of close isomorphism of lexical meaning with prosodic meaning (and thus its formal representation), the iconicity of intonation becomes well-established. In other words, symbolic intonation expresses main meaning of a sentence directly through prosodic means. It makes an utterance also sound more natural. Hence, a linguistic sign becomes phonetically motivated if its lexical meaning directly correlates with its prosodic feature as well as a relation of signified and signifier.

Additionally it must be mentioned that isomorphism of a meaning and a form should not be searched in every word in a sentence, for it's essential to find a key word or words that are crucial for understanding of the whole utterance. Their semantics can correlate with some (usually not one) prosodic features which by means of their formal representation highlight a main gist of the utterance, making it sound more figurative, expressive and emotional.

Supporting the sound symbolic conception, in his serious research Perlman et al., [28; 29] shed light upon iconic features of **tempo** in speech. In particular, the linguists posit that speech rate as an iconic gesture can vary in accordance with the speed of actions and events they are depicting. It turns out that in spontaneous speech people intuitively tend to speak faster talking about quick events and to speak more slowly talking about slow and passive events, respectively. The inherent relation of semantics and tempo can be fully manifested in speech which describes the speed of events, actions etc. It accounts for the fact that together with asemantic, tempo can function as semantic characteristics of a syntagm, because of its rich potential to serve as an indicator of the meaning [5, p.136-137].

Significant results were gained by Nygaard, Harold and Namy [24] revealing that **speech melody** can intensify and disambiguate the meaning. According to their acoustic analysis, words produced in IDS (infant-directed speech) possessed consistent prosodic cues congruent to the meaning, for example, the usage of high fundamental frequencies, their greater variability, and high amplitude was characteristic of the positive meanings, while negative ones were expressed with lower fundamental frequencies, lower variability, and correspondingly lower amplitude. Thus, Nygaard et al., state that prosodic markers in speech work as signals that help to discern the meanings. With this connection, it's not surprising that most of declarative sentences possess falling intonation whereas for interrogative sentences it is usually rising. The explanation of it can be found in symbolic connection of rising intonation with rising of the eyebrows while asking. Falling tone can be attributed to the movement downward with a fist [39, p.12].

Similar conclusions about the association of **pitch** with vertical space were made by Clark, Perlman, and Falck [7]. They also make an attempt to explain why people tend to naturally link verbal gestures with particular ideas or concepts. And the reason for it may lie in the human's ability to perceive the world through conceptual metaphors that are connected with vertical space in particular [19]. Talking about the concept of size Perlman et al., [29] validate that it can also transmit iconicity in view of the fact that particular classes of speech sounds can build regular associations with the expressions of size. As an example, people usually correlate high pitch with smallness and low pitch with largeness [22; 26; 27]. Considering this from an ethological viewpoint, Ohala asserts that this phenomenon has got a connection with the animals' behaviour and namely, when an animal pretends to be or is really threatening, it uses low-pitched vocalizations, whereas submissive and not aggressive animals usually produce high-pitched vocalizations. Moreover, animals can use all the possible means of looking bigger (by hair or feather erection, raising the back, tail etc.) to threaten

their rivals and to show dominance. Contrary to this, if an animal wants to show submission, it will try to look smaller than he even can be (by hiding a tail, wings, ears and all other prominent parts of a body) [26].

Regarding a pause as a prosodic boundary [23], I assume that **pausation** can also bear non-arbitrary meaning. From this point of view, a pause becomes iconic in case of a zero signifier and a particular signified which meaning is close to the concept of SILENCE, for example. A well-developed theory of iconic pause is presented in the study of Ephratt [10; 11] calling it *eloquent silence*. In her research, Ephratt provides examples from Shakespeare's works and reveals that eloquent silence can express more than any words. It can usually stand for the meaning of joy, sorrow or other emotions and attitudes, the choice of the speaker to fall silent and even can possess the meaning of death. In dialogues, eloquent silence can display its iconic and pragmatic nature in the most effective way. Supporting this conception, the researcher strictly distinguishes among eloquent silence, stillness and pause. Ephratt [10] states that stillness must be regarded as the absence of sound, opposite to noise [18] and pauses are "defined not by their content or referents but by their sequential nature: arrests between specific actions" [10, p.1911]. In addition, pauses can be non-communicative if they are used for breathing and for psycholinguistic cultural purposes. On the contrary, eloquent silence is understood as "an active means chosen by the speaker to communicate his or her message" [ibid, p. 1913]. In my opinion, such distinction of above-mentioned terms (eloquent silence, pause, and stillness) is dictated by the mainly pragmatic point of view. Actually, pause in phonetics and phonology is not only restricted to drawing attention between actions or taking time to breathe. If we assume that prosody can have iconic nature than why pause cannot be iconic as well. Understanding eloquent silence as an iconic pause being a prosodic feature could allow us to add eloquent silence to the phono-semantic means of a suprasegmental level.

As far as **rhythm** is concerned, it is an inseparable part of the utterance and can also manifest its iconic nature in complex with the appropriate pitch movement, tempo or speech rate, pauses and syllable lengthening [31]. Prsrir argues that all abovementioned units contribute much to the rhythmic organization and, as a result, can reflect ideas expressed by the speaker. He claims that iconic interpretation of rhythm can be studied not only solely at a local (word or phrase) and a global (utterance or a series of utterances) level but also in combination of both of them as well. All the variations of prosody affect the way how one will interpret the meaning of the utterance. By engaging prosodic iconicity the speaker makes his discourse more attractive and memorable.

The iconic nature of **sentence stress** can be connected with the Effort Code of Gussenhoven [14]. It is supposed that a person puts more energy to those words in an utterance that he believes are important and bear informational meaning. In addition to this, I suppose that the natural resemblance between the form and the meaning can reveal itself in the cases when a key word in a sentence is connected with semantics, for example, close to the meaning of "stress" or "attack". In this way, it will cause a correlation of acoustic characteristics of a word with its

semantic side [1, p. 53] which will create all necessary conditions for the form to mime the meaning.

Undoubtedly, the investigation of a semantic side of sentence stress is hardly possible without taking into consideration the pitch span, pitch register, and also **loudness**. Its functioning in complex with other prosodic features can also show motivated linkage. The foundation for studying the iconicity of loudness can be built on the Ohala's theory of the Frequency Code [14; 27] which has got an outlook for future investigations. Close connection of sentence stress with loudness in creating prosodic symbolism is also corroborated by the fact that they both fulfill the same function of highlighting the most essential part of the intonation group. By functioning together they can also create an acoustic unity which will be isomorphic for its formal representation.

Finally, voice timbre or as it is called by most of English-speaking linguists **voice quality** is perhaps the most versatile prosodic feature. It reflects the emotional state of the speaker varying "from soft and gentle to harsh and unpleasant" [33, p. 35]. Though rich miming potential of voice quality is not properly investigated so far, it is clear that speakers rather frequently tend to subjugate their voice to the meaning of an utterance. This process involves active work of vocal organs where phonation (the use of laryngeal system) occupies the most vital part [20, p.184-200], for its different types can mime different semantic filling of an utterance. It is worth mentioning, the semantic potential of voice timbre can establish itself in a complex investigation of other prosodic characteristics. Being very dependent on the emotional side, any person can change his or her voice quality according to the message he or she is transmitting.

Unfortunately, special studies of iconic features of such suprasegmentals as loudness, voice timbre, and sentence stress are practically not presented till this day, but there is a strong belief that they all possess enormous potential to iconicity. I suppose that their thorough investigation could fully shed the light on the iconic potential (perspectives). Hypothetically, under certain conditions, all of them can show motivation and direct connection to the meaning. It will be expressed in a way that their formal features will mime the meaning i.e., the signified will influence the signifier by making him looking alike. This

opens new perspectives for the future of linguistics and forms new directions in the study.

Conclusion. The rising interest of some linguists to the semantic aspect of prosody has entailed new studies in the sphere of iconicity. The linguistic approaches to some issues in works of East Europe differ from these of America and West Europe which tells upon theoretical grounds of iconicity and creates some kind of ambiguity in the iconic terms. Although there are dozens of works dedicated to the problem of a natural resemblance of a meaning and a form, there is no general sophisticated theory that would include all the above-mentioned contributions into one. I strongly believe that introducing worldwide the discipline of phonosemantics which studies iconicity on both segmental and suprasegmental levels could help create one general theoretical basis for the linguists all over the world. In this paper, I have made an attempt to organize some linguistic researches into a unified theoretical plane and to build a bridge between Eastern and Western theory of iconicity. This could result in prolific cooperation and more works on the iconicity of suprasegmentals. In addition to this, the issue of building up a complex methodology of studying phonosemantic units still remains open to investigation and could also capture scientific attention in the future. In this article, I have argued that phonosemantic (iconic, sound symbolic) meaning emerges on the assumption of isomorphism of sound form and content. On the phonological level it may not necessarily involve only phonemes or phonaestemes since non-segmentals also possess a high potential to non-arbitrary iconic realisation. That is why they must be considered as phonosemantically relevant. Including suprasegmentals to the objects of phonosemantics could highly extend the possibilities of this study. Though the number of researches in suprasegmental phonosemantics is extremely low, it doesn't diminish its topicality. I made an attempt to show that speech melody, tempo, pausation, and rhythm can express the meanings through the unity of the signifier and the signified bearing natural resemblance. Although other prosodic features (loudness, voice timbre and sentence stress) haven't got the separate in-depth development of their iconic nature, it is only the matter of time to start investigating them which can also be the aim of future studies.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валігура О. Р. Фоносемантичний потенціал інтонації // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Україна і світ: діалог мов та культур", 11-13 квітня 2018 р. К.: Вид. центр КНЛУ, 2018, С. 51-53.
2. Воронин С.В. Основы фоносемантики: монография, 3-е изд., М.: ЛЕНАНД, 2009. 248 с.
3. Калита А. А. Фоносемантика у загальній системі фоносемантичного знання // "Наукові записки" Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, 1998. Серія 1, Т. 8, С. 130-135.
4. Пузырев А.В. О классификации фоносемантических средств языка // Материалы X межд. конгр. межд. общества по прикладной психолінгвистике, 26-29 июня 2013г. М: РУДН, 2013, С. 266-267.
5. Цеплитис Л.К. Анализ речевой интонации, Рига: изд-во "ЗИНАТНЕ", 1974. 272 с.
6. Bobicev, V., & Zidrasco, T. Estimating Word Phonosemantics // Paper presented at the 6th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC), Marrakech, Morocco, 2008, P. 1-7. URL: http://lrec-conf.org/proceedings/lrec2008/pdf/612_paper.pdf (accessed: 20.12.2017).
7. Clark, N., Perlman, M., & Falck, J. M. Iconic pitch expresses vertical space // Language and the creative mind / edited by B. Dancygier, M. Borkent, J. Hinnell, Stanford: SCLI publications, 2013. P. 393-410.
8. Crystal, D. A dictionary of linguistics and phonetics, 6th ed., Blackwell Publishing Ltd., 2008. 443 p.
9. Crystal, D. Sound Symbolism // The Cambridge encyclopedia of the English language. Ernst Klett Sprachen, 2004. P. 250-253.
10. Ephratt, M. The functions of silence // Journal of pragmatics, 2008. №40(11), P. 1909-1938. URL: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.03.009> (accessed: 13.10.2018).
11. Ephratt, M. & Müller, W. G. "Speechless Dialect": Silence in Shakespeare's Dramatic Works from an Iconic Perspective // Paper presented at the 11th International Symposium on Iconicity in Language and Literature, University of Brighton, UK., 2017. P. 44. URL:

- http://staff.brighton.ac.uk/ahs/Publicdocs/ILL_BOOK_OF_ABS_TRACTS_final.pdf (accessed: 07.09.2018).
12. Fischer, O. Iconicity in language and literature: language innovation and language change // *Neuphilologische Mitteilungen*, 1997. P. 63-87.
 13. Freeman, G. R. Experimental Methods in Phonosemantics: Preliminary Testing of the Antonymic Hypothesis as a Way of Mediating between the Arbitrary Nature of Linguistic Representation and Aspects of Iconism (Doctoral dissertation), 2009. 996 p. Retrieved from: ProQuest Dissertations and Theses database. (ERIC No. ED513832).
 14. Gussenhoven, C. Intonation and interpretation: phonetics and phonology // *Proceedings of the International Conference: Speech Prosody.*, 2002. P. 1-11. URL: https://pdfs.semanticscholar.org/35f8/78def1882418dc7a96ba681361d49f587e3e.pdf?_ga=2.20886136.131426535.1523365357-72148332.1522773112 (accessed: 10.12.2018).
 15. Hinton, L., Nichols, J., & Ohala, J. J. Sound symbolism. Cambridge University Press, 1994. 380 p.
 16. Jespersen, O. Language: its nature, development and origin. London: George Allen & Unwin LTD, 1922. 451 p.
 17. Jones M. & Vigliocco G. What sounds are truly round? A sweep of the English phonemic space // Paper presented at the 11th International Symposium on Iconicity in Language and Literature, University of Brighton, UK., 2017. P. 100-101. URL: http://staff.brighton.ac.uk/ahs/Publicdocs/ILL_BOOK_OF_ABS_TRACTS_final.pdf (accessed: 08.09.2018).
 18. Kurzon, D. Discourse of silence, Vol. 49, John Benjamins Publishing, 1998. 162 p.
 19. Lakoff, G., & Johnson, M. Metaphors we live by, London: University of Chicago press, 2003. 277 p.
 20. Laver, J. Principles of Phonetics, Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 736 p.
 21. Magnus, M. The Gods of the Word: Archetypes in the Consonants. Kirksville: Thomas Jefferson University Press, 1998. 204 p.
 22. Magnus, M. What's in a Word? Evidence for Phonosemantics (Doctoral dissertation), NTNU, 2000. 204 p. URL: <http://hdl.handle.net/11250/243679> (accessed: 11.10.2018).
 23. Männel, C., Schinke, C. S., & Friederici, A. D. The role of pause as a prosodic boundary marker: Language ERP studies in German 3- and 6-year-olds // *Developmental Cognitive Neuroscience*, 2013. Is. 5, P. 86-94. URL: <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2013.01.003> (accessed: 11.10.2018).
 24. Nygaard, L. C., Herold, D. S., & Namy, L. L. The semantics of prosody: Acoustic and perceptual evidence of prosodic correlates to word meaning // *Cognitive Science*, 2009. № 33(1), P. 127-146. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1551-6709.2008.01007.x> (accessed: 20.12.2018).
 25. Ohala, J. J. Cross-language use of pitch: an ethological view // *Phonetica*, 1983. Is. 40(1), P. 1-18.
 26. Ohala, J. J. (1997). Sound symbolism // Paper presented at the 4th Seoul International Conference on Linguistics [SICOL], Seoul, Korea, 1997. P. 98-103. URL: <http://www.linguistics.berkeley.edu/~ohala/papers/SEOUL4-symbolism.pdf> (accessed: 12.12.2018).
 27. Ohala, J.J. The frequency code underlines the sound symbolic use of voice of pitch // *Sound Symbolism / edited by L. Hinton*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. P. 225-247.
 28. Perlman, M., & Benitez, N. J. Talking fast: The use of speech rate as iconic gesture // *Meaning, form, and body / edited by F. Perrill, V. Tobin, & M. Turner*. Stanford, CA: CSLI Publications, 2010. P. 245-262.
 29. Perlman, M., Clark, N., & Falck, J.M. Iconic prosody in story reading // *Cognitive Science*, 2015. № 39(6), P. 1348-1368. URL: <https://doi.org/10.1111/cogs.12190> (accessed: 20.12.2018).
 30. Perniss, P., Thompson, R., & Vigliocco, G. Iconicity as a general property of language: evidence from spoken and signed languages // *Frontiers in psychology*, 2010. Vol. 1, № 227, P.1-15. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2010.00227> (accessed: 12.12.2018).
 31. Pršir, T., & Simon, A. C. Iconic interpretation of rhythm in speech // *Prosody and Iconicity*, 2013. № 13, P. 161-180. URL: <https://doi.org/10.1075/ill.13.09prs> (accessed: 16.11.2018).
 32. Roach, P. English phonetics and phonology. A Practical Course, 4th ed., Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 231 p.
 33. Roach, P. Phonetics. Oxford University Press, 2004. 116 p.
 34. De Saussure, F. Course in general linguistics. Columbia University Press, 2011. 236 p.
 35. Schmidtke, D., Conrad, M., & Jacobs, A. M. Phonological iconicity // *Frontiers in psychology*, 2014. Vol. 5, № 80. P. 1-6. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00080> (accessed: 16.11.2018).
 36. Simard, C. Prosody and function of “iconic lengthening” in Jaminjung // *SOAS Working Papers in Linguistics*, 2013. № 16, P. 65-77.
 37. Thompson, P. D. Phonetic symbolism for size, shape, and motion (Doctoral dissertation), University of Warwick publications, 2013. 176 p. Retrieved from: University of Warwick publications service & WRAP (No. 09530258).
 38. Voeltz, F. E., & Kilian-Hatz, C. Ideophones, John Benjamins Publishing, 2001. Vol. 44, 436 p.
 39. Wescott, R.W. Sound and Sense. Linguistic Essays on Phonosemantics Subjects, Lake Bluff, Illinois: Jupiter Press, 1980.
 40. Wichmann, S., Holman, E. W., & Brown, C. H. Sound symbolism in basic vocabulary // *Entropy*, 2010. Is.12(4), P. 844-858. URL: <https://doi.org/10.3390/e12040844> (accessed: 16.11.2018).
 41. Winter, B. & Perlman, M. “R” is for rough: Relative and absolute iconicity for touch concepts in English // Paper presented at the 11th International Symposium on Iconicity in Language and Literature, University of Brighton, UK., 2017. P. 102-103. URL: http://staff.brighton.ac.uk/ahs/Publicdocs/ILL_BOOK_OF_ABS_TRACTS_final.pdf (accessed: 07.09.2018).

REFERENCES

1. Tseplitis, L.K. Analiz rechevoi intonatsii [Analysis of speech intonation], Riga: “ZINATNE” publishing house, 272 p.
2. Kalyta, A.A. Fonosemantyka u zahalnij systemi fonosemantichnoho znannia [Phonosemantics in general system of phonosemantic realm] // *Research bulletin of the Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk*, 1998. Issue 1, Vol.8, P.130-135.
3. Puziriov, A.V. O klassifikatsii fonosemanticheskikh sredstv iazika [Towards the classification of phonosemantic means] // *Proceedings of the X International Congress of the International Society of Applied Psycholinguistics*, 26-29 July 2013. Moscow: RUDN, Institute of Linguistics RAN. P. 266-267.
4. Valigura, O. R. Fonosemantichnyi potentsial intonatsii [Phonosemantic potential of intonation] // *Proceedings of the International scientific conference: “Ukraine and world: dialogue of languages and cultures”*, 11-13 April 2018. K.: KNLU Publishing centre, 2018. P.51-53.
5. Voronin, S. V. Osnovy fonosemantiki [Fundamentals of Phonosemantics]: Monograph, 3rd ed., M.: LENAND, 2009. 248 p.

Концептуальна площина образу непохитної жінки у романі Джойс Керол Оутс “We were the Mulvaneys”

В. Г. Романенко

Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: by.vr08@gmail.com

Paper received 01.02.19; Accepted for publication 08.02.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-10>

Анотація. У статті фокусується увага на концептуальній площині художнього образу НЕПОХИТНОЇ жінки в романі сучасної американської письменниці Джойс Керол Оутс “We were the Mulvaneys”. Зроблено аналіз синонімічно-асоціативного ряду складових поняттєвої площини художнього концепту НЕПОХИТНІСТЬ. Виявлено лінгвальні засоби охудожнення досліджуваного концепту. Окреслено складові номінативного поля охудожненого концепту НЕПОХИТНІСТЬ.

Ключові слова: художній образ, охудожнений концепт, концептуальний простір, поняттєва площина концепту, номінативне поле охудожненого концепту.

Вступ. Теоретичне осмислення поняття “образ” бере свій початок ще в епоху античності, а сам термін “образ” походить від грецького слова *eidos* (ейдос), яким в античній філософії позначали форму відображення й освоєння людиною зовнішнього світу.

Словесні образи є важливими конститuentами художньої системи. Проте кожний “словесний образ” не існує сам собою, а є вписаним у семантичний простір текстового світу, який, своєю чергою, є частиною семіотичного простору культури [8, с.115].

Співвідносячи поняття словесного і художнього образу, дослідники (Ю.Б. Борев, В.А. Кухаренко, О.М. Мороховський) зазначають, що останній є набагато ширшим, адже в його основі лежить конкретно-чуттєва даність предмета відображення, відрізняючи його від такої форми відзеркалення, як “схема” (у повсякденному житті) або “поняття” (у науці) і має назву первинного або чуттєвого образу [3, с.97-98].

Розуміючи художній персональний образ [2, с.5] як лінгвокогнітивний конструкт і оперуючи даними попереднього інтерпретаційно-текстового аналізу сучасного американського прозового тексту з’ясовано, що в основі формування образу непорушної жінки лежать: 1) архетипи [9, с.306]; 2) прототипи під якими розуміють абстрактні образи, що втілюють схожі форми одного й того ж об’єкта, фіксують його типові властивості [7, с.245], за якими образ інтерпретується як “модельна особистість” [5, 87-88].

Основним вектором досліджень сучасної лінгвістики є лінгвальні засоби актуалізації гендерної ідентичності у постмодерністському дискурсі (А.А. Марчишина), вербалізації позиції жінки в американському суспільстві, що характеризується незалежністю, смаком, демократичністю, вірністю, відданістю, патріотизмом та вродою (Г.А. Сташко), становлення образу “нової жінки”, волелюбної, сильної, незалежної та сміливої жінки-героїні, яка не виділяється гарною зовнішністю, але дуже чемна, вихована та чесна, незалежна від чоловіків (М.П. Степанюк).

Образ НЕПОХИТНОЇ жінки все більше і більше набирає популярності в прозових текстах постмодерну. Жінка, яка пройшла труднощі, не зламалася, а навпаки, стала сильнішою, цікавить сучасних американських письменників. Цей образ створюють у своїх текстах такі видатні прозаїки США, як Сью Монк Кідд, Джойс Керол Оутс, Еліс Уокер, Емі Тан, Фенні Флегг, Тоні Моррісон.

Після ускладнення кризи “американської мрії” в лі-

тературі Сполучених Штатів починає свій розвиток тема “трагічної Америки”, де відчувався розпад особистісних цінностей і ускладнення відносин між суспільством. Американські письменники-реалісти межі XIX-XX століть (Т. Драйзер, С. Льюїс, Е. Сінклер, Ф.С. Фіцджеральд) висвітлювали проблеми трагічних конфліктів, що відбувались в американському суспільстві тих часів. Тема “трагічної Америки” є актуальною й у наш час. Саме занепад віри в “американську мрію”, виникнення феміністичного руху, довга боротьба за права жінок і породили образ НЕПОХИТНОЇ жінки у сучасній американській літературі, яка переживає руйнування власних мрій та будує нові цілі, досягає їх та стає сильною.

У контексті нашого дослідження ми звернулись до тексту роману “We were the Mulvaneys” сучасної американської письменниці Дж. Керол Оутс, яка з позиції жіночого погляду намагається проаналізувати складності сімейних цінностей і конфліктів, створити реалістичні жіночі образи, які проходять важкий життєвий шлях і випробування долі психологічного і фізичного характеру, та у процесі всіх перешкод загартовується їхній характер і відбувається становлення сильної, стійкої та витривалої особистості.

Аналіз публікацій за темою. Ураховуючи багатогранну специфіку, поняття “образ” завжди знаходиться у центрі лінгвокогнітивних і лінгвосеміотичних досліджень. За останні роки на перший план було винесено такі ключові питання, як когнітивні та лінгвостилістичні особливості словесних образів (Л.І. Белехова, Л.В. Димитренко), тропейні засоби вираження словесних образів (О.С. Маріна, Н.В. Ярова), їх парадоксальність (О.С. Маріна), синтаксичні засоби створення образів (С.В. Волкова, О.Й. Філіпчик), символіка образів (С.В. Волкова, Т.Ю. Горчак), голографічність образів (О.П. Воробйова), гендерна специфіка (Г.А. Сташко, М.П. Степанюк), типажні образи (С.В. Волкова, В.В. Дерев’янська, О.А. Дмитрієва, В.І. Карасик).

Проблемі вивчення типажних образів у лінгвістичному ключі присвячено праці, в яких схарактеризовано лінгвокультурні типажі (Л.А. Васильєва, О.А. Дмитрієва, В.І. Карасик, С.А. Любимова, Л.І. Макарова та інш.), етнокультурні типажі (С.В. Волкова), визначено критерії класифікації лінгвокультурних типажів (В.В. Дерев’янська, О.А. Дмитрієва, В.І. Карасик). Так, за критерієм реальності В.В. Дерев’янська виокремлює реальні й фікціональні типа-

жі. Реальні, у свою чергу, дослідниця поділяє на історичні і типи сучасної лінгвокультури [4, с.57].

Мета нашого дослідження полягає у виявленні й характеристикі складових концептуальної площини образу НЕПОХИТНОЇ жінки у романі Джойс Керол Оутс “We were the Mulvaneys”.

Матеріали та методи. Для характеристикі номінативних складових концептуальної площини образу НЕПОХИТНОЇ жінки у романі Джойс Керол Оутс “We were the Mulvaneys” у роботі застосовано низку методів. Методом лінгвокультурологічного аналізу з’ясовано історичне підґрунтя тих подій США, які лежать в основі створення сюжетних ліній роману і мають певний вплив на формування жіночих образів, в яких актуалізовано концепт НЕПОХИТНІСТЬ. Методом концептуального аналізу виявлено і систематизовано номінативні одиниці, які актуалізують цей концепт у тексті. У рамках концептуального аналізу використано дефініціювання; контекстуальний аналіз; етимологічний аналіз; аналіз синонімічних одиниць, які репрезентують концепт. Інтерпретаційно-текстовий аналіз використовувався для виявлення тих нарративних ситуацій, в яких актуалізується концепт НЕПОХИТНІСТЬ. Лінгвостилістичний аналіз застосовано для виявлення та дослідження лінгвальних

засобів охудоження концепту НЕПОХИТНІСТЬ.

Результати та їх обговорення. У романі “We were the Mulvaneys” домінують жіночі образи, серед яких образ непохитної жінки постає когерентною цілісністю, гешталтом (А.П. Мартинюк, І.Б. Морозова, Ф. Перлз, Дж. Скілтерс, Д. Хеффлер), що акумулює різні словесні образи, проте переважає їх суму за спільною смисловою значущістю. Як показав попередній інтерпретаційно-текстовий аналіз у такому образі актуалізується концепт НЕПОХИТНІСТЬ (RESILIENCE) і несе у згорнутому вигляді мотив формування її поглядів, інтересів і позиції в сучасному американському суспільстві.

У романі Дж. Оутс “We were the Mulvaneys” не знаходимо прямої номінації цього концепту, адже його маніфестацію закладено семантикою інших лексичних одиниць у різних композиційно-мовленнєвих формах, в яких розгортається і зміст образу непохитної жінки. Аналіз лексичних одиниць дозволив виявити ряд номінацій, які актуалізують концепт НЕПОХИТНІСТЬ (RESILIENCE) та які необхідні для розгляду поняттєвої площини художнього концепту, що актуалізується в образі НЕПОХИТНОЇ жінки (див.Табл.1).

Таблиця 1. Засоби актуалізації концепту НЕПОХИТНІСТЬ

№	Засоби актуалізації концепту НЕПОХИТНІСТЬ	Приклади
1.	Імпліцитні	A woman convinced against her will is of the same opinion still [14, с. 375].
2.	Експліцитні	Because nothing between human beings isn't uncomplicated and there's no way to speak of human beings without simplifying and misrepresenting them [14, с. 342]. For what are the words with which to summarize a lifetime, so much crowded confused happiness terminated by such stark slow-motion pain ...? [14, с. 182]
3.	Прямі	Marianne hadn't know she was strong enough but yes, she was [14, с. 256] ... she wasn't sure she was strong enough or courageous enough for this work after all... [14, с. 194] Always, you maintain your dignity [14, с. 175].
4.	Алюзійні	There was Corinne's proudly lettered, now slightly faded sign HIGH POINT FARM 1849 and yet more faded HIGH POINT ANTIQUES BARGAINS & BEAUTY! [14, с. 10]
5.	Конвергентні	In that way you recall, suddenly, sharply, in daylight , a trace of a dream of the previous night—but even as you recall it, it begins to fade [14, с. 235].
4.	Дивергентні	In a family, what isn't spoken is what you listen for [14, с. 241].

До прикладу, риторичне питання “For what are the words with which to summarize a lifetime, so much **crowded confused** happiness terminated by such **stark slow-motion pain**...?” містить у собі експліцитні засоби актуалізації концепту НЕПОХИТНІСТЬ. Автор метафорично характеризує НЕПОХИТНІСТЬ сім'ї Малвеніз, ототожнюючи життєвий шлях, що вона пройшла, з гострою біллю. Оповідач уживає епітети *crowded* і *confused* для неоднозначного визначення самого поняття щастя, яким воно є для членів цієї сім'ї, а також уточнює, що це щастя визначається гострою біллю уповільненої дії. Словесний образ *stark slow-motion pain* побудовано на метонімії, оскільки *pain* (біль) є втіленням всіх труднощів, перешкод, складнощів, які пройшла сім'я Малвеніз на своєму шляху до щастя. До алюзійних можна віднести референцію на 1849 рік, час громадянської війни в США. У цей час була побудована ферма. На якій працюють члени сім'ї Малвеніз. Все руйнується, коли йдуть бойові дії. Та стіни ферми вистояли. Предметний образ ферми, що вистояла, не зруйнувалась, продовжила своє існування як середовище, в якому живуть і працюють члени цієї сім'ї, маніфестує непохит-

ність і незламний дух її власників.

З опису автором стійких та вольових рішень героїні, як, до прикладу, у фрагменті “A woman **convinced against her will** is of the same **opinion still**”, виявляємо паралельні структури *against her will* :: *the same opinion still*, в яких експлікується НЕПОХИТНІСТЬ. Незважаючи на те, що жінку намагались переконати у судженні, вона проявила НЕПОХИТНІСТЬ та наполягала на своїй думці, вона їй вірна. Автор протиставить судження, яке намагалися нав'язати героїні та її власну думку, від якої вона ніколи не відмовиться. Також Дж. Оутс використовує римування слів *will* та *still* та повторює кінцевий склад –ill. Це привертає увагу читача саме на слові *will*, що є ключовими для концепту НЕПОХИТНІСТЬ, що неможлива без сильної та міцної волі, яка дозволить людині дійти до своєї мети та реалізувати свою мрію.

В авторському коментарі “... she wasn't sure she was **strong enough or courageous enough** for this work after all...” прямими засобами актуалізації концепту НЕПОХИТНІСТЬ постають епітети *strong enough* та *courageous enough*. На долю однієї з головних героїнь випало не мало випробувань і, перебуваючи у достат-

ньо молодому віці вона вагалася щодо НЕПОХИТНОСТІ свого характеру та волі. Саме робота, про яку йдеться у реченні, допомогла Маріанні відкрити у собі мужність та загартувати силу волі.

У романі “We were the Mulvaneys” налічуються також і конвергентні засоби актуалізації концепту НЕПОХИТНОСТІ. Услід за В.І. Арнольд, ми розуміємо стилістичну конвергенцію як групу з кількох елементів, що співпадають за функцією, об’єднані однако-вим синтаксичним відношенням до слова або речення, що їх підпорядковує [1, с.165]. Авторський коментар із тексту роману, що аналізується із конвергентними засобами актуалізації НЕПОХИТНОСТІ “In that way you recall, suddenly, sharply, in daylight, a trace of a dream of the previous night—but even as you recall it, it begins to fade” показує, що стилістична конвергенція [1, с.165] створена однорідними означеннями suddenly, sharply, in daylight, що, інтегруючись один з одним існують та діють в єдиній конвергентній зоні, тобто в одному реченні. У сні дуже часто ми бачимо реалізацію своєї мрії, яка з часом починає розчинятися у суворій реальності щоденного життя. Тільки НЕПОХИТНА та сильна людина може не зрестися своєї мрії, намагатися її досягнути та пронести її через все життя.

У фрагменті, описаним автором “In a family, what **isn't spoken** is what you **listen for**” використовується антитеза *говорити* – *слухати* для експлікації такої риси членів сім’ї, як мовчазність. Для них мовчання означає не руйнувати сімейні цінності, не розголошувати те, що відбувається у колі сім’ї. Дивергентні засоби (дієслова *говорити* та *слухати*) актуалізують концепт НЕПОХИТНОСТІ через протиставлення двох полярних дієслів із пізнавальним значенням *isn't spoken*, що наділено негативними характеристиками та *listen for*, що має позитивні характеристики.

Користуючись методом словникових дефініцій з’ясовуємо значення складових поняттєвої площини художнього концепту НЕПОХИТНОСТІ та їх синонімічно-асоціативного ряду.

Лексична одиниця *resilience* тлумачиться в Macmillan Dictionary як здатність людини бути здоровою, щасливою або сильною після хвороби, розчарування чи іншої проблеми – “someone’s ability to become healthy, happy, or strong again after an illness, disappointment, or other problem or difficulties” [12]. Семантика лексичної одиниці *resilience* включає: ABILITY + TO BECOME + STRONG + DIFFICULTIES.

У лексемі *ability* наявні такі семантичні ознаки: володіння засобами або вміннями щось робити – “possession of the means or skill to do something” [10], та її синонімічно-асоціативний ряд включає в себе номіна-тивні одиниці: skills, talent, willpower, will. Лексема *to become* має семантичні ознаки: зазнати змін або розвитку – “to undergo change or development” [15] та включає в себе синонімічно-асоціативний ряд понять – *to change, to develop, to get*.

Семантика лексеми сильний *strong* полягає у таких компонентах, як *will* і *decidedness*. *Will* у Cambridge Dictionary [10] тлумачиться як можливість контролювати власні думки та поведінку – “the ability to control your own thoughts and the way you behave”. Синонімічне поле цієї лексеми містить лексичні одиниці: *courageous, brave*. Номінативна одиниця *decidedness* аку-

мулює в собі поняття без сумніву або питань; безсумнівний “without doubt or question; definite” та охоплює синонімічний ряд таких елементів – *opinion, assertiveness, conclusiveness, purpose*, etc [16]. Лексема *difficulty* згідно словникової дефініції означає: помилку, проблему – “embarrassment, trouble, smth weak, disoriented” [13]. Синонімічно-асоціативний ряд понять цієї лексеми включає в себе такі номіна-тивні одиниці: *pain, to believe, complicated*.

Отже, номіна-тивне поле охудожненого концепту НЕПОХИТНОСТІ окреслюється завдяки визначенню зафіксованих у тлумачних та синонімічних словниках семантичних ознак, що входять до складу поняттєвої структури лексичної одиниці *resilience*.

У числі семантичних ознак шляхом дефініційного аналізу словникових тлумачень було виділено: 1) непохитність (*Resilience*) – тверда сила характеру, незламність; 2) воля (*Will*) – можливість людини зроби-ти вольове та сильне рішення; 3) біль (*Pain*) – відчуття прикрості, образи, смутку, що є певним каталі-затором сили та НЕПОХИТНОСТІ людини; 4) сила (*Strength*) – життєва енергія, життєдайність.

Лінгвокогнітивний аналіз фрагментів роману “We were the Mulvaneys”, у яких актуалізовано концепт НЕПОХИТНОЇ жінки осмислюється в групі концеп-туальних корелятивів (ВІРА, ЖИТТЯ, РОЗАЧАРУ-ВАННЯ, ЛЮБОВ).

У фрагменті “It was Corinn’s secret belief that her daughter was a far finer person than she was herself, a riddle put to her by God.” [14, 341] оповідач констатує любов та гордість Корін за свою дочку шляхом гіпер-болізації *far finer person* і метафоризації *a riddle put to her by God*. Також привертає увагу художня деталь *secret belief*. Віра в те, що її дочка є набагато більша, ніж просто хороша людина, схарактеризована як *secret* (таємна). Оповідач навмисно вживає саме цей епітет, оскільки саме він є алюзією на те, що Корін є людиною, що вірить у Бога. У внутрішньому її моно-лозі “I must become the mother deserving of such a daughter – is that it?” [14, 421] Корін упевнює себе в тому, що вона повинна бути такою матір’ю, яка за-слуговує на дочку, “поціловану” Богом.

Персоніфікація є одним із засобів актуалізації кон-цепту НЕПОХИТНОСТІ в аналізованому романі. До прикладу, у реченні “For once *life* begins to accelerate it goes faster and faster” [14, 465], в якому об’єктивовано концептуальну метафору ЖИТТЯ – ЦЕ РОЗВИТОК, життя набуває персоніфікації, оскільки йдеться про його власну акселерацію, яка з кожним роком все більше і більше набирає обертів і впливає на розвиток життя і становлення характеру людини. Характер людини еволюціонує й остійковується з розвитком життя. Таким є життєвий хізм всесвіту.

НЕПОХИТНОСТІ актуалізується тим, що Маріанна стала достатньо сильною, щоб не звертати уваги на людей, що намагаються її образити. Вона навчилася переживати усе, що їй надавала доля. Через певний час після пережитого згвалтування, вона навчилася простіше відноситися до людей і не засмучуватися через дрібниці. У відповіді дівчини *But you can’t disappoint me! I don’t love you* [14, 404] виявляється жорсткість, вона відкрито говорить, що їй неможливо розчарувати і вона більше не любить ту людину, яка принесла їй горе. Вона стала людиною зі стійким загартованим характером.

Висновки. Таким чином, у роботі виявлено складові концептуальної площини художнього образу НЕПОХИТНОЇ жінки в романі сучасної американської письменниці Джойс Керол Оутс "We were the Mulvaneys", зроблено аналіз синонімічно-асоціативного ряду складових поняттєвої площини художнього концепту НЕПОХИТНІСТЬ та схарактеризовано лінгвальні засоби охудоження концепту, що аналізується. Перспективою наших наукових розвідок вбачаємо в подальшому аналізі складників концептуального простору образу непохитної жінки та створення лінгвосеміотичної моделі цього образу на матеріалі сучасних мультикультуральних американських прозових текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. Москва: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
2. Волкова С.В. Концептуальні доміанти міфологічного дискурсу (на матеріалі амеріндіанських міфів, легенд і казок). Концепти и контрасты : монография / Н.В. Петлюченко, С.И. Потапенко, О.А. Бабелюк, Е.Л. Стрельцов и др. ; под. ред. Н.В. Петлюченко. Одесса: Издательский дом «Гельветика», 2017. С. 418-429.
3. Галич О.А. Теория литературы : Підручник для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти. Київ : Либідь, 2001. 486 с.
4. Дмитриева О.А., Мурзинова И.А. Теория лингвокультурных типов: Учебное пособие. М.: ЛитРес, 2016. 150с.
5. Дмитриева, О. А., Карасик, В. И., Лингвокультурный типаж: к определению понятия. Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажы. Сб. науч. Волгоград: Парадигма, 2005. 342 с.
6. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
7. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов. Москва : Филол. Ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. 245 с.
8. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетикокогнітивний аналіз : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04 / Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2008.
9. Юнг К.-Г. Архетипы и символ. Москва, 1991. 306с.
10. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/willpower> (дата звернення: 15.12. 2018)
11. English Oxford Living Dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/ability> (дата звернення: 15.12. 2018)
12. Macmillian Dictionary. URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/resilience> (дата звернення: 15.12. 2018)
13. Marriam Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/difficulty> (дата звернення: 15.12. 2018)
14. Oates J. We were the Mulvaneys. New York, 1997. 454 с.
15. The Free Dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com/become> (дата звернення: 15.12. 2018)
16. The Free Dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com/decidedness> (дата звернення: 15.12. 2018)

REFERENCES

1. Arnold I.V. Stylistics. Modern English: a textbook for universities. Moscow: Flint: Science, 2002. 384 p.
2. Volkova S.V. Conceptual dominants of mythological discourse (based on the material of the American Identity myths, legends and fairy tales). Concepts and contrasts: monograph / N.V. Petlyuchenko, SI Potapenko, O.A. Babelyuk, EL Sagittarius and others; under Ed. N.V. Petlyuchenko Odessa: Publishing House "Helvetika", 2017. pp. 418-429.
3. Halych O.A. Theory of Literature: A textbook for students of philological specialties of higher educational institutions. Kyiv: Lybid, 2001. 486 p.
4. Dmitrieva O.A., Murzinova I.A. The theory of linguo-cultural types: A manual. Moscow: Litres, 2016. 150p.
5. Dmitrieva, O. A., Karasik, V. I., Linguocultural type: to the definition of a concept. Axiological linguistics: linguistic and cultural types. Volgograd: Paradigm, 2005. 342 p.
6. Karasik VI Language circle: personality, concepts, discourse. Volgograd: Change, 2002. 477 p.
7. Kubryakova E.S. A brief dictionary of cognitive terms. Moscow: Faculty of Philology of Moscow State University. M. V. Lomonosov, 1997. 245 p.
8. Nikonova VG Conceptual space of tragic in Shakespeare plays: poetic-cognitive analysis: dissertation of the doctor of philological sciences: 10.02.04 / Kyiv National Linguistic University. Kyiv, 2008.
9. Jung K.-G. Archetypes and symbol. Moscow 1991. 306с.

Conceptual space of resilient woman character in novel by Joyce Carol Oates "We were the Mulvaneys"

V. Romanenko

Abstract. The paper focuses on the conceptual space of the RESILIENT woman character in novel by modern American writer Joyce Carol Oates "We were the Mulvaneys" (1996). The analysis of the components of the conceptual space of the artistic concept RESILIENCE and their synonymous and associative series is made. The lingual means of the analyzed concept are revealed. The nominative field of the articulated concept RESILIENCE is defined, which is defined by definition and summing up of semantic signs fixed in the interpretative and synonymic dictionaries.

Keywords: artistic image, artistic concept, conceptual space, conceptual plane of the concept, nominative field of the artistic concept.

Communicative intentions and pragmatic objectives realizing in the interview by its collective authors

O. O. Salamatina*, A. V. Markowska, O. V. Artyukhova, Zh. V. Ihnatenko

Mykolayiv National Agrarian University, Foreign Languages Department

*Corresponding author. E-mail: olga.salamatina555@ukr.net

Paper received 27.01.19; Accepted for publication 02.02.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-11>

Abstract. The article reveals the communicators' interaction specificity in modern publicistic interview. By analysis of the interviews in the modern English-language press the interviewer's and respondent's strategies are determined and compared: the speech strategies of information getting and granting, the point of view expression strategies which depend on desire or unwillingness to give the socially important information. Interviewer's and respondent's speech tactics, aimed at realizing their communicative intentions and pragmatic objectives have been characterized.

Keywords: *interviewer, respondent, communicative intention, speech tactics, pragmatic objective.*

Introduction. Modern science is characterized by the tendency to study publicistic texts of different genres as one of the main sources of society's information reception: newspaper sports discourse (A.V. Kikalo [5]), diagnostic news (D. Maynard [15]) and others. However an interview is one of the brightest speech genres in general and Publicism in particular, that help to distribute social information on the mass and distant located audience. But this kind of texts can not only be studied as a genre of Journalism as it has the accurately expressed communicative organization and pragmatic potential. So it can also be a view to exploring by Linguistics.

Brief publications overview on the topic. Expressive, emotional and estimating descriptions of publicistic interview (K.V. Oleksandrenko [6]) have acted as object of analysis lately; functional and stylistic features of interview in press (M. P. Podolyan [7], V. I. Provotorov [8]) in particular in correlation with other types of discourse (T. V. Bukhinska [4]) and cognitive signs of publicistic interview (L. R. Bezugla [2]) have also been studied.

Objective. Nowadays in spite of different linguistic researches of separate features in publicistic interview the problem of analysis of linguistic specificity of interview in press as a speech genre, taking into account its communicative and pragmatic signs, remains unresolved. So in the article we have to determine linguistic specificity of interview in press as a speech genre; to characterize and compare the interviewer's and respondent's speech tactics, aimed at realizing their communicative intentions and pragmatic objectives.

Materials and methods. The texts of interview from the modern English-language press chosen at random served as material base for the research. The main methods used in the work are: comparative method, method of linguistic observation, context-situational and pragmatic-semantic methods. They helped to segregate speech strategies and tactics of collective authors in the interview.

Results and their discussions. As interviewer and respondent pursue obvious and hidden aims in texts of interview, they are forced to use the certain pragmatic strategies, each of which consists of different speech tactics, that help to use these strategies during the interview. Pragmatic strategy is determined as planning of construction of speech interaction process depending on the certain conditions of dialogue, interviewer's and

respondent's personalities. The tactics of speech interaction is expressed by the certain speech actions which have for a purpose realization of influence on the other participant of communication on the certain stage of interaction. The orientation of various tactical receptions on achievement of certain pragmatic objective lines up in speech strategy [10, p. 163; 11, p. 96].

In the process of analyzing willfully selected texts in the interviews of the modern English-language press, a speech strategy of getting information by the interviewer was found the aim of which is to get the necessary data from the interlocutor. The "direct question" tactics has the task to help the interviewer to get some information about the problem which is posed. This tactics is most commonly used in the texts which are studied in this research. For example:

– Do you believe, that the visitors of our National Park will display the keen interest?

– Yes, I do (The Times Magazine). In addition, the interviewer sometimes uses tactics "hidden question", the task of which is to obtain information without disclosing interviewer's direct intentions [12, p. 94]. "Indirect question" is used when the direct request is not tactful toward interlocutor; the interviewer tries to make the respondent the initiator of disclosing the "awkward" topic. The tactics "joint forecasting" is to interpret mutually and to predict by interviewer and respondent the development of events in an interview [12, p. 95]. The tactical course of the interviewer is a proposal for the respondent to develop the proposed topic. The indicated "direct question" and "hidden question" tactics are sometimes combined with the tactics of "reincarnation" and "transference". The tactics "reincarnation" is in the fact that the interviewer in the modern English-language journalistic interview artificially establishes a gap in knowledge with the respondent; he asks what is already known in order to obtain more information from the respondent. The interviewer takes the ignorance of the main issue of the interview. Trying to disclose the views of the respondent as fully as possible, he should not argue or criticize his views [14, p. 1]; otherwise it will lead to an entirely opposite result. The respondent will get isolated and will not be able to continue the interview, or he will not respond frankly. If the speech act of the interviewer contains negative information about the interlocutor, which he must confirm or refute, the journalist applies to the tactics of "transference" [1]. In

today's English-speaking publicistic interview due to this tactics, the interviewer tries to avoid negative attitude to him on behalf of the respondent, leaving a positive self-presentation. He usually refers to the source of negative information and thus maintains his neutral status.

Investigating the interview in the modern English-language press, we came to the conclusion that in texts of this type the interviewer uses tactics that contribute to express his point of view on the problem which he asks to comment in order to influence the respondent [7, p. 15; 16, p. 239-240; 18, p. 391]. The pragmatic strategy of the point of view expression is represented by tactical courses: "convergence", "circumspection", "thought expression", "generalization", "concretization". The tactics "convergence" is used in the situation where the interviewer allegedly "comes closer" with the respondent, disguising himself to a person who has the same status as the respondent. Thus, the interview starts to resemble the conversation and allows the interviewer to inquire from the respondent as much information as possible.

The tactics "circumspection" was discovered by J. Bergmann [13] in a specialized institutional discourse: report of unpleasant medical news and diagnosis. In these cases, it is the interviewer, and not the respondent who knows much, and tactics of "circumspection" hides his awareness of the unpleasant facts associated with the respondent. The tactics "thought expression" is in the fact that the interviewer invites the respondent to express his point of view, and then issues his own opinion on the topic [15, p. 165; 17, p. 592], receiving control over the way of the interview. Tactics "generalization" and "concretization" are used if the interviewer tries to direct the respondent's answer in his wishful direction [17, p. 592].

The respondent's speech strategies in the modern interview have been also determined: the speech strategy of information granting and the point of view expression. In this work we need to consider the features of the respondent's strategies on the example of interview in the modern English-language press, and also to define general descriptions of speech tactics, used by respondent in order to achieve his pragmatic objective.

The peaceful speech strategy of information granting is connected with respondent's desire to give useful information to the interviewer. For realization of this strategy interviewer uses several tactics. The tactics "direct answer" can be connected with a joke, it helps respondent to facilitate the process of communication. In some cases respondent can't or does not want to reply "yes" or no" to the interviewer's question. That's why he uses the tactics "unwrapped answer", giving detailed information. Using the "unwrapped answer", respondent enables interviewer to estimate the propositional content of the question from point of reality or authenticity. Sometimes respondent can use the tactics "management". Such tactics is an exchange of roles between interviewer and respondent, respondent obtains possibility to change the role of listener on the role of speaker. It can be expressed by the rhetorical question for introduction of the new information which is reported by the speaker. Respondent asks for permission to explain the opinion. Question "May I explain?" appeals to the personal interest of interlocutor with the purpose of paying his attention to the next report. Respondent wishes to prove the answer, to give as much information as pos-

sible. The analysis of interview in the modern English-language press displayed that the tactics "management" is more or less widespread in the texts of interview, but within the limits of one text respondent usually elects this tactics only in one minimum dialogue unit which is explained by the social roles of interaction participants and institutional nature of the interview of press.

As it was mentioned above, unlike interviewer respondent does not always use peaceful speech strategies. Let's consider the conflict speech strategy of information granting. It is explained by unwillingness of respondent to give information or discuss a certain problem. In texts of interview it is presented by several tactics. One of them is the tactics "instructions on irrelevance of a question". Evading from the direct answer of the question respondent marks that the question is not appropriate in the present situation ("at the wrong door"). Negative sentence testifies to it. Sometimes respondent can use the tactics "short answer" answering just "yes" or "no". Such tactics demonstrates the unwillingness of respondent to continue the conversation on the offered theme. Respondent's speech motion which is a simple sentence testifies to it. An interviewer can not be satisfied with such answer, as he expects the detailed information. As the analysis of the researched interviews of the modern English-language press testifies, interviewer may use the tactics "counter question", for example:

– Are you happy now?

– And you? (Financial Times). Such tactics allows respondent to ignore the interviewer's question. It specifies on the respondent's unwillingness to answer the question of intimate character; he tries to remove the moment of answering it. The other conflict tactics of the information granting strategy is the tactics "ignoring", when respondent does not know the answer of the interviewer's question and that is why repeats phrases which have already been said.

The speech strategy of the point of view expression is used by respondent as a reaction upon hidden request of information. Reacting on speech motion of interviewer, respondent expresses his point of view-attitude to the certain situation or point of view-explanation of reasons, phenomena and facts, expressed by interviewer. The peaceful strategy of the point of view expression is represented by several speech tactics. The tactics "direct consent" is represented by the complete coincidence of the partners' aims of the dialogue, interviewer's and respondent's informative volumes of remarks. In this case the interviewer's remark can be examined as the hidden inquiry of confirmation of the information correctness. The respondent's remark expresses confirmation and shows the correctness of interviewer's information. The tactics "explanation" foresees respondent's explanation of the interviewer's initial remark content. Respondent expresses the explanation of the phenomenon, which interviewer specifies in. Such explanation can concretize the content of the interviewer's initial remark or summarize it. Let's consider the example:

– When you were called a moral historian, I think what was also meant was that there is a sense of morality running through your work.

– Good writers have to be moralists. You must have values. Without values you can't write. I can't think of a good writer who has not been a moralist (Newsweek).

In this minimum dialogue respondent uses the tactics "explanation". It is set between subject nominations replacing the personal pronoun "you" with a noun with the summarizing value "good writers".

The conflict speech strategy of the point of view expression is also represented by several tactics. During communication interviewer's and respondent's positions appear to be opposite quite often. Under the tactics "opposition" we understand a type of dialogical cooperation where the separate elements of answer are matched against the separate elements of initial remark on the basis of equation of most elements which are included in both remarks [9]. In the field of contrasting the tactics "full discrepancy" and "partial discrepancy" have been realized. The tactics "disagreement explanation" of respondent explains, why exactly respondent disagrees with the interviewer's claim, for example:

– You have spoken too much about death.

– You have misunderstood me. I have only mentioned that I am afraid of death. I'm not going to die, I'm happy to live (The Times).

The conflict speech strategy of the point of view expression can be realized by the tactics "displaced answer", which is related to the forced or relaxed inadequate interpretation of interviewer's communicative intention and propositional content of the initial remark. The result of interpretation inadequacy is violation of logical motion of the dialogue. The tactics "instructions on irrelevance of the statement" specifies on irrelevance and absurdity of the interviewer's remark content. The respondent's purpose is to stop talking on a certain theme or changing its character. Respondent sometimes uses the tactics "silence". Under "silence" we understand the communicative meaningful silence which executes a certain sign function in verbal communication. It should be noted that in the researched texts of interview in the modern English language press "silence" is rarely used, it isn't typical for this kind of discourse.

Findings. Analysis of the texts of interview from the modern English-language press chosen at random displayed, that the strategies, used in interview by its collective authors may be either peaceful [3, p. 115], or conflict [12, p. 92] in dependence on respondent's and interviewer's interaction method: by cooperation or through a conflict. Thus, respondent uses peaceful or conflict communicative strategies in texts-interviews. They depend on his desire or unwillingness to give the public information to interviewer and on positive or negative attitude to the interviewer's remark. Depending on his communicative objective respondent chooses the speech strategy of information granting or the point of view expression. The speech strategy of information granting is represented by such peaceful tactics: "direct answer", "unwrapped answer", "management" and by the conflict tactics: "instructions on irrelevance of a question", "short answer", "counter question" and "ignoring". The point of view expression is presented by the peaceful speech tactics: "direct consent", "explanation", and also by the conflict tactics: "opposition", "full discrepancy", "partial discrepancy", "disagreement explanation", "displaced answer", "instructions on irrelevance of the statement" and "silence". Interviewer as compared with respondent is aimed at getting as much information from his interlocutor as possible, so it is disadvantageous for interviewer to set respondent against. That's why his speech strategies of getting information and the point of view expression are peaceful. The speech strategy of getting information is presented by the peaceful speech tactics: "direct question", "hidden question", "indirect question", "joint forecasting", "reincarnation", "transference". The pragmatic strategy of the point of view expression of the interviewer is represented by tactics: "convergence", "circumspection", "thought expression", "generalization" and "concretization". All the tactics, which are used by interviewer and respondent in the modern English-language press, are directed on realization of their communicative intentions and pragmatic objectives. The results of this work can be used for subsequent linguistic researches of the communicative and pragmatic features of texts of different types.

ЛИТЕРАТУРА

1. Апалат Г. П. Структура, семантика і прагматика текстів інтерв'ю (на матеріалі сучасної англомовної преси) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Апалат Ганна Павлівна. – К., 2002. – 203 с.
2. Безугла Л. Р. Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Безугла Лілія Ростиславівна. – Х., 2008. – 428 с.
3. Бендецкая М. Е. Стратегии и тактики речевого убеждения / М. Е. Бендецкая // Стратегии коммуникативного поведения : междунар. науч. конф., 3-4 мая 2001 г. : тезисы докл. – Минск, 2001. – С. 115–118.
4. Бухінська Т. В. Розмір та частота вживання різних типів речень у німецькій мові (на матеріалі художньої прози та публіцистики) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Бухінська Тетяна Вікторівна. – Ч., 2007. – 250 с.
5. Кікало А. В. Комунікативно-прагматичні особливості спортивного тексту французької преси : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 / Кікало Анжеліка Василівна. – Ужгород, 1995. – 154 с.
6. Олександренко К. В. Екстралінгвістичні фактори створення експресивності у газетній комунікації / К. В. Олександренко // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – Вип. 3. – С. 94–96.
7. Подолян М. П. Публіцистика як система жанрів / Подолян М. П. – К. : Наукова думка, 1998. – 220 с.
8. Провоторов В. И. Очерки по жанровой стилистике текста (на материале немецкого языка) / Провоторов В. И. – Курск : изд-во РОСИ, 2001. – 288 с.
9. Саламатіна О. О. Мовленнєвий жанр «інтерв'ю» в сучасній німецькомовній та україномовній пресі: функціональні та прагматичні ознаки : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.015 / Саламатіна Ольга Олександрівна. – Одеса, 2011. – 228 с.
10. Семенцова І. М. Комунікативна стратегія як елемент теорії комунікації / І. М. Семенцова // Мовні концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К. : Прайм-М, 2002. – № 6. – С. 161–166.
11. Сысоева Т. А. Реализация стратегий автора в текстах массовой коммуникации / Т. А. Сысоева // Стратегии коммуникативного поведения : междунар. науч. конф., 3-4 мая 2001 г. : тезисы докл. – Минск, 2001. – С. 95–99.

12. Чайка Л. В. Питальні висловлювання у комунікативному аспекті (на матеріалі англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Чайка Лариса Василівна. – К., 1998. – 165 с.
13. Bergmann J. R. Veiled morality : Notes on discretion in psychiatry / J. R. Bergmann // *Talk at Work : Interaction in Institutional Settings*. – London and New York : Longman, 1992. – P. 137–162.
14. Heritage J. Grammar and institution : Questions and questioning in the broadcast news interview / J. Heritage, A. L. Roth // *Research on Language and Social Interaction*. – 2005. – Vol. 28, № 1. – P. 1–60.
15. Maynard D. W. The perspective-display series and the delivery and receipt of diagnostic news / D. W. Maynard // *Talk and Social Structure* / [Ed. by D. Boden and D. H. Zimmerman]. – Cambridge : Polity Press, 1991. – P. 164–192.
16. Mishler E. G. The interactional production of narrative accounts / E. G. Mishler // *The Construction of Professional Discourse* / [Ed. by B.-L. Gunnarsson, P. Linell and B. Nordberg]. – London and New York : Longman, 1997. – P. 223–244.
17. Rapley M. “What do you think about...?” Generating views in an interview / M. Rapley, Ch. Antaki // *Text*. – 1998. – Vol. 18, № 4. – P. 587–608.
18. Trinch Sh. L. Narrating in protective order interviews : A source of interactional trouble / Sh. L. Trinch, S. Berk-Seligson // *Language in Society*. – 2002. – Vol. 31, № 3. – P. 383–418.

REFERENCES

1. Apalat H. P. Structure, semantics and pragmatics of the texts-interview (on the material of the modern English press) : thesis for a candidate degree in philology, speciality : 10.02.04 / Apalat Hanna Pavlivna. – K., 2002. – 203 p.
2. Bezuhla L. R. Cognitive-pragmatic characteristics of implicit meanings in the German-speaking discourse : thesis for a doctor degree in philology, speciality : 10.02.04 / Bezuhla Liliia Rostyslavivna. – Kh., 2008. – 428 p.
3. Bendetskaya M. E. Strategies and tactics of speech persuasion / M. E. Bendetskaya // *Strategies of communicative behavior : The Intern. Scientific Conf., May 3-4, 2001 : Abstracts of the reports*. – Minsk, 2001. – P. 115–118.
4. Bukhinska T. V. The size and frequency of the use of different sentences types in German (on the basis of artistic prose and journalism) : thesis for a candidate degree in philology, speciality : 10.02.04 / Bukhinska Tetiana Viktorivna. – Ch., 2007. – 250 p.
5. Kikalo A. V. Communicative-pragmatic features of the sports text in the French press : thesis for a candidate degree in philology, speciality : 10.02.05 / Kikalo Anzhelika Vasylivna. – Uzhhorod, 1995. – 154 p.
6. Oleksandrenko K. V. Extralinguistic factors of expressiveness in the newspaper communication / K. V. Oleksandrenko // *Actual problems of philology and perseverance : Collection of Scientific Works*. – Khmelnytskyi : KhNU, 2007. – Edition. 3. – P. 94–96.
7. Podolian M. P. Publicism as a system of genres / Podolian M. P. – K. : Naukova dumka, 1998. – 220 p.
8. Provotorov V. I. Essays on the genre style in the text (on the material of the German language) / Provotorov V. I. – Kursk : izd-vo ROSI, 2001. – 288 p.
9. Salamatina O. O. Speech genre “interview” in the modern German-language and Ukrainian-language press: functional and pragmatic features : thesis for a candidate degree in philology, speciality: 10.02.015 / Salamatina Olga Oleksandrivna. – Odesa, 2011. – 228 p.
10. Sementsova I. M. Communicative strategy as an element of communication theory / I. M. Sementsova // *Language conceptual pictures of the world : Collection of Scientific Works*. – K. : Praim-M, 2002. – № 6. – P. 161–166.
11. Syisoeva T. A. Implementation of the author’s strategies in the texts of mass communication / T. A. Syisoeva // *Strategies of communicative behavior : The Intern. Scientific Conf., May 3-4, 2001: Theses of the Report*. – Minsk, 2001. – P. 95–99.
12. Chaika L. V. Quotes in the communicative aspect (on the material of the English language) : thesis for a candidate degree in philology, speciality : 10.02.04 / Chaika Larysa Vasylivna. – K., 1998. – 165 p.
13. Bergmann J. R. Veiled morality : Notes on discretion in psychiatry / J. R. Bergmann // *Talk at Work : Interaction in Institutional Settings*. – London and New York : Longman, 1992. – P. 137–162.
14. Heritage J. Grammar and institution : Questions and questioning in the broadcast news interview / J. Heritage, A. L. Roth // *Research on Language and Social Interaction*. – 2005. – Vol. 28, № 1. – P. 1–60.
15. Maynard D. W. The perspective-display series and the delivery and receipt of diagnostic news / D. W. Maynard // *Talk and Social Structure* / [Ed. by D. Boden and D. H. Zimmerman]. – Cambridge : Polity Press, 1991. – P. 164–192.
16. Mishler E. G. The interactional production of narrative accounts / E. G. Mishler // *The Construction of Professional Discourse* / [Ed. by B.-L. Gunnarsson, P. Linell and B. Nordberg]. – London and New York : Longman, 1997. – P. 223–244.
17. Rapley M. “What do you think about...?” Generating views in an interview / M. Rapley, Ch. Antaki // *Text*. – 1998. – Vol. 18, № 4. – P. 587–608.
18. Trinch Sh. L. Narrating in protective order interviews : A source of interactional trouble / Sh. L. Trinch, S. Berk-Seligson // *Language in Society*. – 2002. – Vol. 31, № 3. – P. 383–418.

Лінгвальні особливості засвоєння іспанських запозичень англійською мовою США

Ю. О. Шовкопляс

(Запорізький національний університет)

Corresponding author. E-mail: ardour-lu@yandex.ru

Paper received 23.01.19; Accepted for publication 28.01.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-12>

Анотація. У статті розглянуто лінгвальні особливості засвоєння іспанських запозичень та їх функціонування в англійській мові США. Проаналізовано основні лексико-тематичні групи іспанських запозичень в американській англійській. Визначено типи іспаномовних запозичень та критерії їх засвоєння в АМА. Окреслено дериваційні можливості іспанських запозичень та механізми семантичної деривації.

Ключові слова: запозичення, типи запозичень, лексико-фразеологічна деривація, семантична деривація.

Вступ. Мова – це динамічна система, яка не може існувати ізольовано та самостійно, тому однією з проблем мовної взаємодії є процес засвоєння іншомовної лексики. Запозичення чужомовних слів є результатом міжкультурних та мовних контактів. Разом з цим, запозичення – це один із засобів збагачення словникового складу мови за рахунок як слів, так і елементів іншої мови (слів, морфем, синтаксичних конструкцій тощо), перенесених внаслідок мовних взаємин, різноманіття яких залежить від ступеня впливу однієї мови на іншу.

Огляд публікацій за темою. Динамічний розвиток мов, розширення мовних контактів в умовах інтенсивної глобалізації та запозичення слів однієї мови іншою активно вивчаються багатьма лінгвістичними науками. Сучасні дослідження інтеграції іспанських запозичень в англійську мову США (далі – АМА) набувають особливого значення, зважаючи також на збільшення іспаномовного населення США за рахунок масової імміграції з країн Латинської Америки. Студіюванню іспанських запозичень приділяли увагу як українські (Ю. Жлуктенко, В. Казаріна, А. Наумовець, С. Федорець), так і зарубіжні вчені (О. Ахманова, О. Барфільд, Дж. К. Лінкольн, Н. Фірсова). Крім того, наукові праці А. Ахмад, С. Радєєвої та К. Рябко спрямовані на аналіз іспано-англійських контактів та дослідження їх впливу на сучасну англійську мову. Окреме місце займають студії, присвячені особливостям білінгвізму та диглосії на різних мовних рівнях у тегаському регіональному варіанті англійської мови та виявленню структурних і функціональних особливостей, які є результатом ситуації мовного дисбалансування (Т. Скроб), використанню та вживанню іспанської лексики в американській лінгвокультурі (С. Мірошник). М. Мельничук досліджує взаємозв'язок англійської та іспанської культур, спираючись на теорію міжкультурної комунікації, та розглядає особливості функціонування англійської мови в середовищі «гетерогенної культури», тобто в іспаномовному лінгвокультурному просторі США. **Актуальність** теми статті зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення особливостей інтеграції іспанських запозичень у лексико-семантичну систему АМА.

Мета. Мета статті полягає у встановленні лінгвальних особливостей впливу іспанських запозичень на АМА. Згідно з поставленою метою, необхідно виділили такі **завдання:** з'ясувати місце та роль іспанських запо-

зичень у лексико-семантичній системі АМА; виокремити основні семантико-тематичні групи іспанських запозичень в АМА, визначити їх типи та критерії засвоєння, що відтворюють лінгвальну специфіку функціонування іспанських запозичень в АМА.

Матеріали і методи. Матеріалом для дослідження стали іспанські запозичення в АМА, зафіксовані у словниках іншомовних слів за останні десятиліття, які функціонують у ЗМІ з 2000 р. і до цього часу. **Предметом** дослідження є особливості лексико-фразеологічної та семантичної адаптації іспанських запозичень в АМА.

Під час аналізу іспаномовних запозичених слів було використано такі методи: описовий, метод зіставлення та спостереження за мовними явищами, метод семантичного аналізу для дослідження семантико-змістових характеристик запозичень з іспанської мови.

Методологічною та теоретичною основою нашого дослідження є праці вчених-лінгвістів Л. Щерби, В. Заботкіної, Н. Фірсової, С. Урисона, Bates L. Hoffer, P. Gardner-Chloros, P. Durkin, які займалися проблемою типів мовних контактів та визначенням критеріїв їх засвоєння.

Одним із аспектів є також питання засвоєння та асиміляції іншомовної лексики. Необхідно зазначити, що в результаті взаємодії двох мов можуть відбуватися як незначні зміни виключно на лексичному рівні, так і зміни, що охоплюють різні мовні рівні. При запозиченні іншомовної лексики трансформації зазнають лексична, граматична, фонетична системи мови-реципієнта, модифікується семантичне та стилічне забарвлення лексичних одиниць. На нашу думку, під час з'ясування лінгвальних особливостей функціонування іспанських запозичень в АМА доцільно визначити тип запозичення (повне (інтегральне) або часткове (модифіковане)) та критерії засвоєння запозичених слів: дериваційні можливості запозичень (лексико-фразеологічна та семантична деривація), механізми семантичної деривації (генералізація, спеціалізація, метафора, метонімія, деградація, елевація): Беручи до уваги те, що мова може запозичувати не тільки слова, а й словотвірні елементи (Н. Фірсова), необхідно зосередитись і на утворенні нових слів на основі продуктивних запозичених словотвірних моделей іспанської мови.

Результати та їх обговорення. Найбільш активно процес запозичення відбувається на лексичному рівні, що пов'язано з необхідністю номінації нових реалій, понять і явищ у мові-реципієнті [2, с. 217]. Іспанізм в

АМА – це лексичні одиниці, які були запозичені та вживаються до цього часу з метою позначення специфічних елементів іспанської культури, що відсутні в АМА і заповнюють у ній мовні лакуни. За лексичним значенням іспанські запозичення, що зберегли своє первісне значення в АМА, можна віднести до таких лексико-тематичних груп:

- флора: *papaya* «хлібне дерево та його фрукт», *cacao* «какао-боби», *potato* «картопля», *tomato* «помідор»;

- фауна: *tuna* «тунець», *puma* «пантера», *coyote* «степовий вовк», *picudo* «жук-довгоносик», *machancho* «ядовита перуанська змія», *arrau* «велика черепаха, що живе в р. Амазонка»;

- продукти харчування: *burrito* «пшеничний корж», *nachos* «чипси з тортильї», *chili* «гострий перець», *enchilada* «млинець з гострою м'ясною начинкою», *tortilla* «тонкий корж із кукурудзяного або пшеничного борошна»;

- дозвілля та розваги: *flamenco* «народний іспанський танець», *tango* «латиноамериканський танець»; *sandunga* «мексиканський парний танець», *canacasta* «гра в карти», *cine* «кінотеатр»;

- ландшафт: *altiplano* «пласкогір'я», *chapparal* «обширна долина в Південній Америці, вкрита травою і чагарниками», *laguna* «озеро»;

- політика, війна, злочинність: *junta* «рада», *grenade* «граната, гранатний вистріл», *escalade* «військовий штурм», *matador* «убивця», *escalade* «військовий штурм».

Слова вищезазначених тематичних груп демонструють повне запозичення АМА іспанізмів на лексичному, фонетичному та графічному рівнях. При цьому слова, які належать до цих груп, характеризуються семантичною самостійністю і регулярним вживанням у мові США.

У мові-реципієнті запозичення зазнають процесу асиміляції – адаптації слова до іншої мовної системи, що виражається у зміні вимови, написання, граматичних властивостей і часто – у зміні семантики [3, с. 203]. Семантичні зміни в запозичених лексичних елементах є найбільш цікавими, бо вони можуть бути досить значними, але не помітними без глибокого аналізу.

Процес асиміляції запозичених слів відбувається неоднаково, внаслідок чого слова характеризуються різним типом запозичення:

I. Повне або інтегральне запозичення – запозичення, при якому з однієї мови в іншу входить лексична одиниця повністю (значення й експонент), тобто план змісту і план вираження збігається. АМА повністю та однозначно переймає з іспанської форму та всі значення слова. У цій категорії ми виділяємо:

1) повне запозичення значення: *cafeteria* «кафетерій», *telenovela* «мильна опера, телевізійний серіал», *ramada* «навіс із гілок», *cilantro* «коріандр», *buckaroo* «ковбой», *Chihuahua* «чіхуахуа» (порода невеликих декоративних собак); *pronto* «швидко», *vamoose* «забиратися»;

2) запозичення виразів: *mano a mano* «сам на сам (у безпосередньому поєдинку, конфлікті)», *hasta luego*, *hasta la pasta* «до зустрічі», *adios* «прощавай»;

3) запозичення-професіоналізми: *alternator* «генератор змінного струму», *capacitor* «конденсатор».

II. Часткове або модифіковане запозичення – запозичення, що зазнало певних змін форми або значення в мові-реципієнті. До цієї категорії належать:

1) лексеми, що перейняли не всі значення з мови-донора: *enchilada* (ісп.) «1. млинець з кукурудзяної муки з начинкою, приправлений чилі, 2. роздратування, злість – *enchilada* (АМА) «млинець з гострою м'ясною начинкою»; *taco* (ісп.) «1. згорнутий у трубочку маїсовий млинець, 2. перешкода, 3. велика кількість чогось, 4. коротун, товстун 5. страх, острах» – *taco* (АМА) «гарячий згорнутий маїсовий млинець з начинкою»; *burrito* (ісп.) «1. чуб, 2. смажена кукурудза, 3. кукурудзяний млинець з начинкою, 4. прасувальна дошка (для рукавів), 5. підставка для сідла» – *burrito* (АМА) «коржик з начинкою з м'яса, сиру або бобів»; *macho* (ісп.) «1. чоловічий; чоловічої статі; 2. міцний; сильний; 3. самець; 4. гачок (на одязі); 5. справжній чоловік» – *macho* (АМА) «справжній, мужній чоловік»;

2) лексичне калькування (заміна слів або їх частин корелятами іншої мови): *refried beans* (АМА) = *rijoles refritos* (ісп.) «пересмажені боби», *killer whale* (АМА) = *ballena asesina* (ісп.) «хижий чорно-білий кит з великим спинним плавником»;

3) фразеологічне калькування (переклад ідіоматичної фрази): *blue-blood* (АМА) = *sangre azul* (ісп.) «аристократичне походження», *fifth column* (АМА) = *quinta columna* (ісп.) «організована зрада всередині країни», *blonde from the cost* (АМА) = *rubia de la costa* (ісп.) «вид маріхуани»;

4) морфологічне калькування (переклад морфемами іншої мови): *the moment of truth* (АМА) = *el momento de la verdad* (ісп.) «момент істини», *macho wine* (АМА) = *vino macho* (ісп.) «міцне вино», *bullfight* (АМА) = *corrida de toros* (ісп.) «бій биків»;

5) семантичне калькування (поява у мовній одиниці нового значення під впливом іншомовного корелята цього слова через схожу форму графічного вираження): *cape* (АМА) «плащ матадора» від *capea* (ісп.), *pass* (АМА) «рухи матадора» від *paso* (ісп.), *plate* (АМА) «старовинна іспанська монета» від *plata* (ісп.);

6) морфологічне запозичення (запозичення морфем), зокрема запозичення суфіксів: іспанський суфікс **-eria** та його варіанти **-eteria**, **-eria**, **-ateria** зі значенням «самообслуговування»: *lunch* (анг.) «обід» + *eteria* (ісп.) = *luncheteria* «їдальня», *clean* (анг.) «чистка» + *eteria* (ісп.) = *cleaneteria* «хімчистка», *garment* (анг.) «одяг» + *eria* (ісп.) = *garmenteria* – «магазин одягу», *shoe* (анг.) «взуття» + *eteria* (ісп.) = *shoeteria* – «магазин взуття», *candyteria*, *pastreria*, *honeyteria*, *icecreamateria*, *chocolateria*, *caketeria* – назви магазинів, що займаються продажем солодощів, *vaieteria* – «заклад, в якому можна почистити та відремонтувати одяг», *shaveeria* – «самообслуговна циркульня», *restauraneria*, *roadeteria* – «придорожній ресторан», *healtheteria* – «вегетаріанський ресторан» тощо; **-aroo**, **-eroo**, **-roo**, **-oo**: *flopperoo* «невдача»; зменшено-пестливий суфікс **-ino**: *lookingino* «красуня»; **-o**, **-ola**, **-ado**: *fatso* «товстун», *crapola* «сміття», *desperado* «відчайдушна людина»;

7) запозичення словотвірних моделей, зокрема шляхом поєднання означеного артикля іспанської мови *el* із лексичною одиницею, що має суфікс **-o** (*el cheapo* «дешева, неякісна річ», *el stupido* «дурень») або з влас-

не англomовними одиницями (*el fish* «риба», *el building* «будівля»);

8) гібридні запозичення: *ten-gallon hat* (АМА) «ковбойський капелюх» утворилося шляхом транслітерації та калькування іспанської фрази «*un sombrero tan galán*», де «*tan galán*» позначає «дуже галантний» або «дійсно гарний», а «*sombrero*» – капелюх.

Необхідно зазначити, що модифіковані запозичені іспанізми в мові США у процесі асиміляції зазнають лексико-фразеологічної та семантичної деривації.

Лексико-фразеологічна деривація – це процес творення у мові-реципієнті похідних слів та фразеологізмів на основі запозичених лексем унаслідок лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів через модифікацію у семантиці. Вона відбувається шляхом конверсії, афіксації та утворення фразеологізмів:

1) шляхом **конверсії** з'являються форми з тотожним значенням, але з іншою синтаксичною функцією. Наприклад, іспанізм «*rodeo*» в обох мовах є іменником зі значенням «змагання ковбоїв», але в АМА це слово зазнає лексико-фразеологічної деривації, яка характеризується появою неперехідного дієслова «*to rodeo*», що має значення «зганяти худобу». (*The rodeo (noun) will honor military service members and first responders who gave their lives in the line of duty* (Sandiegouniontribune.com, 24 May 2018). – *His father, who rodeoed (verb) around Wisconsin in his spare time, raised cattle for dairy farms*(San Antonio Express-News, 11 Feb. 2018). Подібної деривації зазнав й іменник «*barbecue*». В АМА слово «*barbecue*» існує як іменник зі значенням «пікнік; м'ясо для приготування на відкритому вогні, гаряча дівчина» та дієслово зі значенням «готувати шашлики». (*During the trip, the family would play games and have barbecues (noun) on the islands* (Town & Country, 30 Sep. 2018). – *On Thursday night, at a birthday dinner for one of the camp's founders, the menu included charcuterie and barbecued (verb) ribeye that the 140 diners chased down with 60 bottles of Krug Grande Cuvée* (Town & Country, 17 Dec. 2012));

2) за допомогою **афіксації** у мові-реципієнті слова творяться від запозичень шляхом додавання афіксів. В АМА відбувається явище асиміляції іспаномовної запозиченої кореневої морфемі шляхом творення похідних частин мови за допомогою додавання притаманних англійській мові словотвірних суфіксів. Маємо, зокрема, іменник «*vertigo*», який як в іспанській, так і в АМА має значення «запаморочення; просторова дезорієнтація». Разом з ним в АМА існує утворене від нього дієслово «*to vertiginate*» зі значенням «паморочитися» та прикметник «*vertiginous*» на позначення «того, що кружляє» за допомогою додавання суфіксів -n, -ate, -ous. (*These patients are having problems with blurriness, light sensitivity and reading. They have difficulty hearing voices in a noisy background and problems with vertigo (noun) and they were told for years that nothing was wrong* (Medical Xpress, 17 Oct 2017). – *The Telescope also and Microscope may much assist the Rye in this Inquiry; thus the Body of the Sun has been found to vertiginate (verb) on its Axis* (The Posthumous Works of Robert Hooke). – *On the island of Ischia, near Naples, stands a fortress, a formidable set of battlements and turrets that seem to shoot out of sheer rock, with a vertiginous (adj) drop to the sea below* (New York Times, 1 June 2018)). Яскравим прик-

ладом, який демонструє явище лексико-фразеологічної деривації на рівні афіксації, може бути слово або коренева морфема «*cannibal*» (канібал, людоджер) в ісп. = «*cannibal*» (канібал, людоджер) в англ. Додаванням словотвірних суфіксів -ic, -ish, -istic утворюються прикметники «*cannibalic*», «*cannibalish*», «*cannibalistic*» (канібальський), а за допомогою суфіксів -ism, -ization утворюються іменники «*cannibalism*» та «*cannibalization*» (людодїдство, канібалізм). (*The Bad Batch – June 23 A woman settles in with a band of cannibals – presumably the bad batch in question – in the dystopian wastelands of Texas* (Red Eye Chicago, 11 May 2017). – «*Time course*» analysis of the *cannibalic* activity carried out by Lcs from centenarians: electron micrographs show a the «embrace» of the *cannibalic* cell to its «victim», b followed by the engulfment of the «victim», c, d the progressive digestion of the internalized cells, e finally leading to the dissolution of the ingested cell (Survival features of EBV-stabilized cells from centenarians: Morpho-functional and transcriptomic analyses by A. Tinari). – *The hope is that now a possible mechanism for recurrence has been explained, a treatment could be found that would keep those cannibalistic cells dormant, and doing no harm, for the rest of the person's life* (News-Medical.net, 16 Nov, 2016). – So this could be seen as a form of *cannibalism* by space aliens (Fox News, 31 July 2018). – ... he discusses the ritual of communion, which, in its call to Christians to consume and thus incorporate the body of Christ, secretly gestures to older rituals of incorporation through *cannibalization* (Twentieth Century Literature, Mar 2017);

3) **утворення фразеологізмів**. Остаточною асиміляцією на лексичному рівні є поява фразеологізмів (ідіом, фразеологічних єдностей, фразеологічних сполучень). Іспаномовні запозичення набувають метафоричного переосмислення у складі новоутворених фразеологізмів (*been to the rodeo* – досвідчений, *yodeling in a canyon* – «безцільно розмовляючи», *to be knee-high to a mosquito* – «під стіл пішки ходити» (бути дуже малим, малою дитиною), *to toss one's tacos* – «блювати») або сталих виразів (*tornado juice* – «віскі», *a tornado of words* – «потік слів», *a great tornado of cheers* – «буря оплесків») (*Don't think I'll fall for that old trick; I've already been to the rodeo and back, you know* (Farlex Dictionary of Idioms). *You are just yodelling in a canyon if you think I really care about it* (McGraw-Hill's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions). *Fred stepped over to the bushes and raucously tossed his tacos. Yuck! He tossed his cookies in the backseat!* (McGraw-Hill's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions). *I was making out with her while you were tossing your tacos in the bathroom. This 'tornado juice' smells like antifreeze* (McGraw-Hill's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions)).

Іспаномовні запозичення беруть участь і в утворенні професіоналізмів («*barbecue mode*» – режим, при якому космічний апарат повільно обертається у просторі, щоб отримати рівномірний розподіл температури під сонячним випромінюванням, «*barbecue spin*» – обертання літака навколо поздовжньої осі, «*mosquito-craft*» – торпедна ракета, «*cannibalisation effect*» – зниження вартості виробництва енергоносіїв до такого рівня, коли оптові ціни на них стають негативними), сталих слово-

сполучень («*toll plaza*») – пункт стягування платні за проїзд, «*urban plaza*») – міська площа, «*shopping plaza*») – мол; «*wise hombre*») – розумник, компетентна людина; самозакохана людина, «*one tough hombre*») – крутий чоловік та складних слів із запозиченим словом («*mosquito-borne*») – такий, що передається комарами) (*Astronauts say, they plan to fly the space shuttle in the 'barbecue mode' on its next voyage, with the sun shining continuously on one side for up to 80 hours to test its ability to withstand temperature extremes* (Gadsden Times, Jan 22, 1982). *A barbecue spin on other dishes – nachos piled high with jalapeños and smoky, cheddar cheese – can also be ordered.* (www.ajc.com/travel/barbecue-and-blues-exploring-the-soul-memphis). *The need for studying the effects of cannibalization and its importance has been established in the literature, especially, since an assessment of the expected cannibalization effect of a new product can help in deciding on suitable times for new product introduction and promotions* (Marketing Intelligence & Planning). *But during a test drive in July 2013 the cow lit up and wailed in Manhattan, even when the car was nowhere near a toll plaza. The City replaced them in most commercial areas with three separately defined spaces: the urban plaza, the sidewalk widening, and the open-air concourse. Today, every highway, cul-de-sac, curb, and shopping plaza is directly influenced by the speed, turning radius, wheel height, and fuel range of the average automobile.*

Семантична деривація – це процес появи у слова семантично похідних значень, семантичних конотацій. Вона відбувається за рахунок зміни у детонації та конотації шляхом:

1) **генералізації (розширення значення)**. Типовим прикладом іспанських запозичень, що зберегли своє первісне значення, а також зазнали семантичного розвитку в АМА, є іспанське «*melon*», яке в іспанській мові тлумачиться як «диня», а в АМА може позначати два поняття: «диня» і «кавун». Наступним прикладом може бути слово «*mustang*», яке в іспанській має значення «напівдикий кінь», а в АМА набуває ще й додаткового значення «офіцер, який дослужився до теперішнього звання». В основі цього метафоричного переосмислення лежить схожість денотатів (*Here the mustangs are free to run in a wilderness that has not changed since their ancestors arrived* (Sandiegouniontribune.com, 16 June 2018)) – *In an attempt to bring attention to these career officers, the Navy Mustang Association was formed* (Navy Mustang: From Seaman to Officer, a Quarter Century in the United States by Edgar Delong). Семантичної деривації шляхом розширення значення зазнало й слово «*bolero*». В іспанській мові воно позначає танець, а в АМА, крім традиційного, набуло ще й значення «жакет, накидка». Отже, відбулася підміна денотата (*This bejewelled bolero looks great on Ross, who wore it over a draped black dress* (The Cut, 5 Mar. 2018)). – *There were the rhythms of tango and bolero and cumbia* (Philly.com, 23 Apr. 2018)). Явище генералізації відбулося й зі словом «*plaza*». Іспанізм «*plaza*» зі значенням «ринок, торговельна площа» в АМА набув значення «пункт обслуговування автівок; торговельна площа; торговельний центр; пляж» (*They put his statue in the town's plaza. – When the expansion was being planned, Mrs. Heyman, who lives mostly in Palm Beach, invited the*

museum to pick a sculpture from her Connecticut lawn to anchor the outdoor entrance plaza (WSJ, 28 Dec. 2018) – *Free family programming is held in the outdoor plaza by Taqueria El Jefe and Cafe Grace at the Mayfair Collection from 10:30 to 11:30 a.m. July 10 and 24* (Milwaukee Journal Sentinel, 29 June 2018));

2) **спеціалізації (звуження значення)**. В іспанській мові слово «*barrio*» позначало «міський район, квартал міста», а в АМА внаслідок звуження значення воно почало вживатися для позначення «житлового кварталу з іспаномовним населенням у США» (*While the barrio was racially mixed, segregation ruled* (Arizona Daily Star, 2017)). Спеціалізація значення може відбуватися і шляхом заміни денотата зі зміною частини мови. Таким прикладом може бути слово «*bronco*». В іспанській мові це прикметник зі значенням «дикий», в англійській – іменник, що має значення «напівдикий кінь». Слово «*bronco*» зазнало структурних змін і перейшло в іменник без зміни своєї форми (*Niggling grievances mount, like a seed stuck in your tooth or the burr in the saddle that sets off the bronco* (latimes.com, 24 Mar. 2018));

3) **переосмислення:**

а) **метафоричного переосмислення**. Зазначені приклади демонструють, що різновидом переосмислення дійсності та переносного значення тієї чи іншої понятійної сфери є **метафора**. Згідно з Є. Вершиніною, метафора виконує дві основні функції – функцію характеристики і функцію номінації індивідів та класів об'єктів, і існує два основних підвиди метафори – когнітивна й образна [1, с. 34]. Якщо головною функцією когнітивної метафори є відображення реальної або уявної подібності декількох предметів, то образною ми називаємо метафору, яка візуалізує предмет. Під час процесу метафоризації більшість іспанських запозичень в АМА набувають відтінків та значень, розширюючи або звужуючи значення слова.

На основі когнітивної метафори набуло нового значення іспанське запозичення *plaza*. Реальна та уявна подібність трансформували значення іспанського слова «*plaza*» (площа), яке в АМА набуло значення «торговий центр» та «придорожній сервісний центр».

В АМА синтез когнітивної та образної метафор став підґрунтям для появи нових значень в іспанських запозиченнях *barbecue, playa, marina, chaps*. В іспанській мові слово «*barbacoa*» позначає решітку для приготування м'яса, риби тощо. В АМА, зазнавши графічних змін, слово «*barbecue*» набуває трьох значень: «приєм їжі на свіжому повітрі», «м'ясо для приготування на відкритому вогні» та «гаряча дівчина». Іспанське запозичення «*playa*», яке в іспанській мові має значення «пляж», в АМА позначає два поняття: «мілководний басейн в пустелі» і «жиголо, альфонс». В іспанській мові «*marina*» позначає морську прогулянку, в АМА – пристань для яхт. В іспанській мові «*chaparreras*» має значення «шкіряні гамаші», а АМА, трансформуючись у скорочену форму «*chaps*», позначає ще й бандитське угруповання.

Обсяг семантики слів може розширюватися за рахунок загальної зовнішньої схожості з первинним значенням або наявності певної подібної зовнішньої риси (*plaza, barrio*), причому перенесення відбувається як з неістоти на істоту (*barbecue*), так і навпаки (*chaps*).

Підставою для метафоризації також можуть бути певні асоціації, які викликає первісне значення (*marina*);

б) метонімічного переосмислення. Обсяг семантики запозиченого іспанізму в АМА може розширюватися й за рахунок метонімічного переосмислення у складі складених слів. Наприклад, слово «*chili*» у словосполученнях «*chili boots*» (мексиканські чоботи) та «*chili food*» (мексиканська кухня) набуває значення «усе, що пов'язане з Мексикою» (*Chili Shark Boots are made with real shark skin and feature a full neoprene sole built for the hardest working cowboys. – Discover chili food in New Jersey: Learn more about Chili cook-offs, festivals and restaurants.*) Внаслідок семантичної деривації шляхом метонімічного переосмислення іспанізм «*tejano*» зі значенням «джинси» в АМА набув значення «техасець, стиль музики» (*The day will also reportedly be marked as 'Selena Day' in a second ceremony that evening, attended by the mayor of Los Angeles and actress Eva Longoria. # Considered by her fans as the 'queen of Tejano music' (Fox News, 20 Oct. 2017) – Since the early 20th century, Tejano has been more broadly used to identify a Texan Mexican American. It is also a term used to identify natives, as opposed to newcomers, in the areas settled. Latino people of Texas identify as Tejano if their families were living there before the area was controlled by Anglo Americans (Wikipedia);*)

4. деградації (погіршення значення). Іспанізм «*chili*» у словосполученні «*chili bowl*», яке вживається на позначення нечупари, бовдура, набуває негативної конотації. Також суміжним з цим поняттям є значення «стрижка під горщик» (*I feel like the curtains and the chilli bowl aren't that different from the undercut stuff that we have going on in fashion right now. Different generation's version of the same thing, imo. Yep its a chili bowl because you could (or at least it looks like you could)*)

literally put a bowl on your head and cut around the edge.);

5) елевації (покращення значення). Явище елевації спостерігається у слові «*mustang*». Відтінок «напівдикий» набуває значення «витривалий», і в АМА запозичення «*mustang*» позначає «офіцера, який дослужився до теперішнього звання».

Висновки. Лексичні іспаномовні запозичення займають значне місце у словниковому складі АМА. Головною причиною появи іспанізмів в АМА є необхідність номінації нових реалій, понять і явищ, відсутніх у мові США. За лексичним значенням їх доцільно систематизувати в такі лексико-тематичні групи: флора, фауна, продукти харчування, дозвілля та розваги, ландшафт, політика, війна, злочинність. Іспаномовні запозичення в АМА характеризуються різним типом засвоєння. До інтегральних запозичень належать слова, вирази та професіоналізми, які повністю засвоїли лексичне значення з іспанської мови. Групу модифікованих іспаномовних запозичень в АМА становлять лексеми, що перейняли не всі значення з мови-донора, кальки (лексичні, фразеологічні, морфологічні, семантичні, «псевдокальки»), морфологічні запозичення, засвоєння словотвірних моделей, гібридні запозичення. У процесі асиміляції засвоєні іспанізми стають продуктивним джерелом поповнення лексичного складу мови США за рахунок лексико-фразеологічної та семантичної деривації. Найбільш продуктивними механізмами лексико-фразеологічної деривації є конверсія, афіксація та утворення фразеологічних сполук різного типу. За допомогою таких процесів, як генералізація, спеціалізація, метафоричне та метонімічне переосмислення, деградація та елевація, значення реалізується під час творення похідних іспанізмів в АМА.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вершинина Е. Г. Влияние субстратных и адстратных факторов на формирование лексики национальных вариантов испанского языка Кубы, Пуэрто-Рико и Доминиканской Республики : дис. ... канд. филол. н. : 10.02.05. Москва, 2002. 194 с.
2. Кудряшова С. Механизмы морфологической адаптации англо-американских заимствований в испанском языке. *Международный научно-исследовательский журнал. Филологические науки*. 2012. Вып. 5. С. 91–93.
3. Маслов Ю. С. Введение в языкознание. Москва, 1987. 272 с.
4. Фирсова Н. М. Языковая вариативность и национально-культурная специфика речевого общения в испанском языке : учеб. пособие. М. : РУДН, 2000. 128 с.
5. Corpus of Contemporary American English. URL: <https://corpus.byu.edu/coca> (дата звернення: 21.01.2019).
6. Durkin P. Borrowed Words: A history of Loanwords in English. NY. : Oxford University Press. 2014. 365 p.
7. Hoffer B. L. Language Borrowing and Language Diffusion: an Overview. *Intercultural Communication Studies*. XI:4. 2002. URL: <http://web.uri.edu/iaics/files/01-Bates-L.-Hoffer.pdf> (дата звернення: 21.01.2019).
8. Gardner-Chloros P. The Metaphor of Borrowing: Implications for a Theory of Language Evolution. A Response to Henriette Walter // *Current Issues In Language and Society*, 2010. P. 224–226.

REFERENCES

1. Vershina, EG. The influence of substrate and adstrate factors on the formation of the vocabulary of the national variants of the Spanish language of Cuba, Puerto Rico, and the Dominican Republic: diss. ... k. filol. n : 10.02.05. Moscow, 2002. 194 p.
2. Kudryashova S., Mechanisms of morphological adaptation of Anglo-American borrowings in Spanish // *International Scientific Research Journal. Philology*, 2012. Vol. 5, p. 91–93.
3. Maslov, Yu.S. Introduction into linguistics. Moscow, 1987. 272 p.
4. irsova N. M. Language variability and national-cultural specificity of verbal communication in Spanish : textbook. M. : RUDN, 2000. 128 p.

Linguistic features of the adaptation of Spanish borrowings in American English

Yu. A. Shovkoplis

Abstract. The article deals with the linguistic features of the adaptation of Spanish borrowings and their functioning in American English. It is presented information about the main lexical and thematic groups of Spanish borrowings in AmE. It is paid attention to determining the types of Spanish borrowings and the criteria for their assimilation in AmE. The derivation potentialities of the Spanish borrowings and the mechanisms of semantic derivation are described.

Keywords: borrowing, types of borrowings, lexical-phraseological derivation, semantic derivation.

Фразеологізми біблійного походження у Додатковому томі Словника української мови в 11 томах

М. М. Вергальюк

Національна академія наук України, Інститут української мови
Corresponding author E-mail: mari.vergalyuk@ukr.net

Paper received 28.01.19; Accepted for publication 06.02.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-13>

Анотація. Додатковий том до 11-томного Словника української мови (далі – СУМ), найавторитетнішого на сьогодні тлумачного Словника української мови, – це реєстраційно-нормативний словник тлумачного типу. У статті розглянуто, як у Додатковому томі репрезентовано фразеологізми біблійного походження української мови, їх значення, відтінки значень, особливості вживання, не зафіксовані в попередніх 11-ти томах СУМ.

Ключові слова: біблеїзм, біблійна фразеологічна одиниця, біблійний фразеологізм, Додатковий том до Словника української мови, Словник української мови, трансформація, фразеологізм біблійного походження.

Будь-яке дослідження базується на достатній кількості зібраного і певним чином систематизованого матеріалу. Оптимальним способом опису будь-якої мовної одиниці, безумовно, є створення спеціальних словників, тому багатий фонд біблеїзмів (синонімами цього терміна в тексті є: біблійний фразеологізм (далі – БФ), біблійна фразеологічна одиниця (далі – БФО), фразеологізм біблійного походження) української мови детально вивчався і збирався в тлумачних, фразеологічних словниках, а в останні десятиліття – і безпосередньо в спеціальних словниках БФ української мови.

Окрім словників та довідників, у період після Незалежності й до наших днів побачили світ праці, присвячені аналізу БФ. Це дослідження таких українських лінгвістів, як: Г. В. Баран [2, 3, 4], Г. В. Бурдіна [5], В. В. Денисюк [7], Л. І. Коломієць [8], Т. С. Маркотенко [9], Л. М. Марчук [10], В. В. Німчук [12], М. Я. Олійник [13], М. В. Скаб [14] та інші. Названі науковці у своїх студіях розглядають БФ як складник української фразеологічної системи, який пройшов довгий шлях адаптації. Українські лінгвісти вважають, що біблеїзми на українському ґрунті зазнали фразеологізації, переосмислення, набули нових конотацій.

Останнім часом особливо зросло зацікавлення БФ української мови. У зв'язку з цим збільшилася кількість словників та довідників, присвячених цьому пласту фразеології.

У ході дослідження матеріалу за допомогою методу аналізу словникових дефініцій було детально проаналізовано БФ, окрім українських фразеологічних словників і словників крилатих слів та висловів, у Додатковому томі до СУМ: простежено їх значення, відтінки значень, особливості вживання, не зафіксовані в попередніх 11-ти томах СУМ.

Основою, на яку спиралися та від якої відштовхувалися укладачі Додаткового тому був, безперечно, Словник української мови в 11-ти томах.

Корпус Додаткового тому сформований словами, їх значеннями, які відсутні у СУМ. Щодо БФ, у Додатковому томі відображено не засвідчені в СУМ БФО, а також ті значення біблеїзмів, що розвинулися після його опублікування або з певних причин не були в ньому зафіксовані. Насамперед, це не нові, але не охоплені 11-томником БФО:

◇ **Як отчен'аш [знати, розка́зувати і т. ін.]** –

дуже добре, впевнено. *Я люблюся з тебе [Ілька] і як отченаш знаю тебе* (В. Винниченко, Краса і сила, 1989, 51) [16: 2, с. 559];

◇ **Святий гнів** – справедливе обурення. – *Ти, брат Василь Іванович, дуже круто береш! Я розумію – святий гнів з приводу неподобства. Але ж переперчив, переперчив!* (О. Бердник, Вогнесміх, 1988, 99); [16:1, с. 233];

БФО – це не застигли мовні одиниці, вони, як і будь-які інші мовні одиниці, підлягають певним змінам, зумовленим новими обставинами життя, потребами комунікації тощо. У динаміці біблеїзмів помітну роль відіграє трансформація.

На думку О. І. Молоткова, уживання стійких словосполучень у новому значенні спричинене, насамперед, порушенням звичайних зв'язків слів і відношень у висловлюванні, можливістю сполучення ФО зі словами такого лексичного ряду, із якими у межах норми фразеологічний зворот як мовна одиниця поєднуватися не може [11, с. 124].

Індивідуально-авторське перетворення стійких словосполучень завжди зумовлене конкретною стилістичною метою. Трансформація фразеологізмів як один із найпоширеніших стилістичних прийомів у художніх творах не тільки сприяє певному перетворенню усталеної фразеологічної системи, а й стає потужним поштовхом до оновлення її виражально-зображальних засобів.

Узагальнивши різні підходи до тлумачення цього явища у межах фразеологічних одиниць (далі – ФО), вважаємо, що трансформацією фразеологізмів варто називати зміну семантики загальномовних стійких сполук, найчастіше пов'язану з видозміною компонентного складу ФО, унаслідок чого виникають протиставлення узуальної форми фразеологізму її оказіональній формі. Трансформації стійких сполучень слів – це свідоме авторське перетворення їхньої структури для надання додаткової експресії та досягнення певного стилістичного ефекту.

Аналіз фразеологізмів біблійного походження у Додатковому томі до СУМ переконує в тому, що чільне місце в ньому належить трансформованим БФО. Модифікуючи форму біблеїзмів, автори текстів прагнуть подолати абстрактність, оновити і розширити образ, надати фразеологізму яскравого стилістичного забарвлення.

БФ подано у найрізноманітніших трансформаціях:

а) заміни компонентів стійкого вислову:

♦ **Блудлива овечка**, *книжн., ірон.* – людина, яка збилася з правильного життєвого шляху, провадить сумнівний із загальноприйнятих поглядів спосіб життя [16: 1, с. 78];

♦ **Війчий суд** – тс. **Божий суд** (*див. суд*). *Як же по-статти мені перед вищим судом, О правосудний, о грізний і невимовний, Несповідимий, могутній Боже усіх!* (І. Драч, Храм сонця, 1988, 86) [16:1, с. 144];

♦ **Глитнути гóря з півної чáші** – **Сьорбну́ти лі́ха** (*див. сьорбну́ти*). *Хто глитнув горя з повної чаші так, як упиваються ним на Україні? Ніхто* (О. Довженко, Україна в огні, 1990, 231) [16:1, с. 230] та ін.

б) розширення компонентного складу:

♦ **Бо́же (мі́й) мі́лий!**, *виг., розм.* – виражає захват, подив, розпач і т. ін.; **Дуже мі́ло!** *виг., розм.* – виражає подив, незрозуміння; **За мі́лу ду́шу**, *у знач. присл., розм.* – із задоволенням, охоче; **Мі́ле ді́ло!**, *виг., розм.* – виражає подив, обурення з приводу чого-н. [16: 1, с. 84] та ін.

Аналізуючи ілюстративний матеріал словника, бачимо уживання сталих виразів біблійного походження з певною стилістичною метою. Автори творчо обіграють їх семантику, вдаючись до зміни семантико-стилістичних та структурно-семантичних моделей

стійких висловів. Письменники оновлюють, увиразнюють семантику БФ, вдаючись до граматичних та лексичних модифікацій; заміни окремих компонентів, що входять до складу фразеологізму; вводять нові слова, які впливають на значення ФО.

Отже, Додатковий том Словника української мови – це своєрідний підсумок у традиційній академічній лексикографії, який разом з 11-ма томами СУМ може служити базою для створення нового академічного словника тлумачного типу. Порівняно зі СУМ, у Додатковому томі змінився принцип подання БФ, додався новий компонент – особливості вживання, а саме: у переносному або образному значеннях; розширився список джерел ілюстративного матеріалу тощо.

Уживання фразеологізмів біблійного походження із деякими модифікаціями, але при збереженні основної семантики змісту, вимагає від авторів неабиякої майстерності у володінні словом та позначене творчою оригінальністю. Проаналізовані фразеологізми біблійного походження у Додатковому томі свідчать про емоційно-експресивний потенціал цих одиниць і виступають засобом оновлення мови. Отже, за результатами дослідження, фразеологізми біблійного походження – це особливий шар лексики, що відіграє значну роль у корпусі Додаткового тому до СУМ. Це дієвий засіб досягнення виразності та експресивності, засіб емоційно-зображувальної функції мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубева Н. А. Прецедентные единицы в грамматике: традиции и новаторство / Н. А. Голубева // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 5. – С. 47–49.
2. Баран Г. В. Мова віршованої молитви Тараса Шевченка / Г. В. Баран // Матеріали III Всеукраїнської науково-методичної конференції «Слово Т. Г. Шевченка в полікультурному середовищі» (27–28 квітня, 2006 р.). – Сімферополь, 2006. – С. 89–94.
3. Баран Г. В. Мова Шевченкової молитви / Г. В. Баран // Педагогічні обрії. – 2005. – № 1. – С. 39–54.
4. Баран Г. В. «Стою. Молось. Так тихо-тихо скрізь...»: Мовостиль віршованої молитви Павла Тичини / Г. В. Баран // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2006. – № 4–5. – С. 161–168.
5. Бурдіна Г. В. Вплив Біблії та конфесійного стилю на збагачення української лексики й фразеології / Г. В. Бурдіна // Матеріали наукової конференції «Християнство й українська мова» (5–6 жовтня, 2000 р.). – Львів: Видавництво Львівської Богословської Академії, 2000. – С. 258–265.
6. Голубева Н. А. Прецедентные единицы в грамматике: традиции и новаторство / Н. А. Голубева // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 5. – С. 47–49.
7. Денисюк В. В. Роль сакральних текстів у засвоєнні біблійної фразеології / В. В. Денисюк // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Збірник наукових праць / наук. ред. Бунчук Б. І. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. – Вип. 509 – 511: Слов'янська філологія. – 320 с. – С. 41–48.
8. Коломієць Л. І. Традиційно-книжна фразеологія / Л. І. Коломієць // Історія української мови: Лексика і фразеологія / За ред. В. М. Русанівського. – К.: Наукова думка, 1983. – 741 с. – С. 516–519.
9. Маркотенко Т. С. Відображення православної віри у фразеологічних одиницях родильної обрядовості / Т. С. Маркотенко // Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції (5–6 жовтня 2000 р.) – Львів: Видавництво Львівської Богословської Академії, 2000. – С. 266–272.
10. Марчук Л. М. Релігійність як стильова ознака української мови (на матеріалі поезії Ліни Костенко) / Л. М. Марчук // Духовна і науково-педагогічна діяльність І. Огієнка (1882 – 1972) в контексті українського національного відродження: Наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18–19 лютого 1997 р.): До 115-річчя від дня народження. – Кам'янець-Подільський – Київ, 1997. – С. 206–208.
11. Молотков А. И. Основы фразеологии русского языка [Текст] / А. И. Молотков. – Ленинград: Наука, 1977. – 284 с.
12. Німчук В. В. Українська мова – священна мова В. В. Німчук // Людина і світ. – 1992. – №11/12. – С. 28 – 32; 1993. – № 1. – С. 35 – 39; № 4/5. – С. 14 – 19; № 6/7. – С. 26 – 32; № 8/9. – С. 20 – 24; № 10/12. – С. 26 – 31.
13. Олійник М. Я. Бути на Божій правді: Фразеологізми зі значенням “померти” у гуцульських говірках / М. Я. Олійник // Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції (5–6 жовтня 2000 р.) – Львів: Видавництво Львівської Богословської Академії, 2000. – С. 279–288.
14. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: Монографія. – Чернівці: Рута, 2008. – 560 с.
15. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства / за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
16. Словник української мови в 11 томах. Додатковий том: у 2-х кн. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – Кн. I. А–Л. – LXVIII+556 с.; Кн. 2. М–Я. – 576 с.

REFERENCES

1. Golubeva NA Precedent Units in Grammar: Traditions and Innovation / N. A. Golubeva // Higher Education Today. – 2008. – No. 5. – P. 47-49.
2. Baran G.V. The language of the verse prayer of Taras Shevchenko / G.V. Baran // Materials of the Third All-Ukrainian Scientific-Methodical Conference "The Word of T. Shevchenko in a Multicultural Environment" (April 27-28, 2006). – S., 2006. – P. 89-94.
3. Baran G.V. The Language of Shevchenko's Prayer / G.V. Baran // Pedagogical Horizons. – 2005. – No. 1. – P. 39-54.
4. Baran G. V. "I Stand. I pray So quiet and quiet everywhere ...": Style of the verse prayer of Paul Tychyna / G. V. Baran // Ukrainian language and literature in secondary schools, gymnasiums, lyceums and colleges. - 2006. – No. 4- 5. – P. 161-168.
5. Burdina G.V. Influence of the Bible and Confessional Style on the Enrichment of Ukrainian vocabulary and phraseology / G.V. Burdin // Materials of the scientific conference "Christianity and Ukrainian language" (5-6 October 2000). – L.: Publishing House of the Lviv Theological Academy, 2000. – pp. 258-265.
6. Golubeva NA Precedent Units in Grammar: Traditions and Innovation / N. A. Golubeva // Higher Education Today. – 2008. – No. 5. – P. 47-49.
7. Denisyuk V.V. The role of sacral texts in the assimilation of biblical phraseology / VV Denisyuk // Scientific Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University: Collection of scientific works / Sciences. edit Bunchuk B.I. – Ch. : Chernivtsi National University, 2010. – Vp. 509-511: Slavic philology. – 320 s. - P. 41-48.
8. Kolomiets L.I. Traditional-book phraseology / L.I. Kolomiets // History of the Ukrainian language: Lexics and phraseology / Ed. V.M. Rusanivsky. – Kyiv: Scientific Opinion, 1983. - 741 pp. – P. 516-519.
9. Markotenko T. S. Reflection of the Orthodox faith in the phraseological units of maternal rituals / T. S. Markotenko // Christianity and Ukrainian language: Materials of the scientific conference (October 5-6, 2000) – Lviv: Publishing House of Lviv Theological Academy, 2000. - S. 266-272.
10. Marchuk L.M. Religiosity as a stylistic feature of the Ukrainian language (based on the material of poetry Lina Kostenko) / L. M. Marchuk // Spiritual and scientific and pedagogical activity of I. Ogienko (1882 - 1972) in the context of the Ukrainian national revival: Scientific reports Second All-Ukrainian Scientific and Theoretical Conference (February 18-19, 1997): To the 115th anniversary of birth. – Kamyanets-Podilsky – Kyiv, 1997. – P. 206-208.
11. Molotkov AI Fundamentals of the phraseology of the Russian language [Text] / AI Molotkov. – L. : Nauka, 1977. – 284 p.
12. Nimchuk VV Ukrainian language – the sacred language V.V.Nemchuk // Man and the world. – 1992. – №11 / 12. - S. 28 - 32; 1993. - № 1. - P. 35 - 39; No. 4/5. - P. 14 – 19; No. 6/7. – S. 26 - 32; No. 8/9. - P. 20 - 24; No. 10/12. - S. 26 - 31.
13. Oliynyk M. Ya. Being in God's Truth: The phraseologisms with the meaning of "die" in Hutsul dialects / M.Ya. Oliynyk // Christianity and Ukrainian language: Materials of the scientific conference (October 5-6, 2000) – Lviv: Publishing house Lviv Theological Academy, 2000. – pp. 279-288.
14. Skab MV Regularities of conceptualization and linguistic categorization of the sacred sphere: Monograph. – Ch. : Ruta, 2008. – 560 pp.
15. Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. / Academy of Sciences of the USSR. Institute of Linguistics / ed. I. K. Belodid. – K. : Scientific Opinion, 1970-1980.
16. Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. Additional volume: in 2 books. – K. : Publishing House Dmitry Burago, 2017. – Book 1. A–L. – LXVIII+556 p.; Book 2. M–Я. – 576 c.

Biblical phraseological units in the Additional volume to the Ukrainian Dictionary

M. M. Vergalyuk

Abstract. An additional volume to the 11-volume Dictionary of the Ukrainian Language, the most authoritative today's Ukrainian Glossary, is a standardized explanatory dictionary. The article examines how the phraseology of the Biblical origin of the Ukrainian language is represented in the supplementary volume, their significance, the nuances of the meanings, the peculiarities of use, which were not recorded in the previous 11 volumes of the Ukrainian Dictionary.

Keywords: *Bibleism, Biblical phraseological unit, Biblical phraseology, Additional volume to the Dictionary of the Ukrainian language, Ukrainian language dictionary, transformation, phraseologism of biblical origin.*

Концепты экотекста в романе Т.К. Бойла «Занавес из тортильи»

Н. Ю. Жлуктенко

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко; Киев, Украина
Corresponding author. E-mail: nataliazhl@hotmail.com

Paper received 27.01.19; Accepted for publication 06.02.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-14>

Аннотация. Статья посвящена характеристике ведущих концептов экокритического анализа, их функций в структуре романа современного американского прозаика Т.К. Бойла «Занавес из тортильи». Доказано, что организующая роль в раскрытии морально-философских, в частности, экофилософских идей текста принадлежит концепту Апокалипсиса.

Ключевые слова: экокритика, экотекст, концепт, идиллия, апокалипсис, новый регионализм..

Цель исследования – определить специфику экотекста в современном романе, автор которого ориентируется на принципы экологического сознания и воплощает актуальные проблемы реального мира в экологическом контексте. Наибольший интерес к таким проблемам характерен для экологической критики – направления литературно-критического анализа, которое сформировалось в 1990-х годах и продолжает развиваться как самостоятельная критическая школа, а также взаимодействует с другими новейшими практиками характеристики литературного процесса.

Термин “экокритика” возник в Соединенных Штатах, где заменил понятие «environmental criticism», бытовавшее в дискурсе литературных кафедр некоторых американских университетов еще с 1960-х гг. Поначалу эта тенденция проявлялась в целенаправленном интересе исследователей к проблеме «человек и природная среда». В настоящее время ряды специалистов-гуманитариев, увлеченных экокритикой, растут, созданная ими Ассоциация литературных студий в сфере экокритики (ALSE) обеспечивает живой обмен идеями и появление новых сфер исследования, и участие экокритиков в образовательной и научной деятельности становится все заметнее.

Англоязычная экокритика по обе стороны Атлантики тесно взаимодействует с экологическим движением в науке и общественной практике – в Великобритании она является активным компонентом так называемых «зеленых студий» (Green Studies). Однако один из теоретиков новой литературно-критической стратегии Грег Гаррард справедливо заметил, что не следует отождествлять эти сферы деятельности: проблемы экологии в широком смысле требуют собственных методик и экспериментов в системе естественнонаучного и социального анализа. Изучение же экологических проблем в культуре – предмет гуманитарных исследований, целью которых является пересмотр ценностей общественной и индивидуальной морали. Интенсивность и успех таких исследований определяется уровнем развития экологического сознания в том или ином ареале и по-разному проявляется в зависимости от историко-культурных условий [см.: 11, p.18-19].

Экокритика активно развивается в Японии, есть ее последователи в русской американистике: в частности, всесторонний и глубокий анализ эволюции экологического сознания в литературе США принадлежит Е. Стеценко [8]. В украинский научно-критический контекст экокритика входит недостаточно активно, хотя попытки использовать имеющийся западный опыт в

этой сфере не прекращаются. Для современного поколения филологов важен обзор задач экокритики, предлагаемый Питером Барри [2]; с методологией Черилл Глотфелти знакомит украинский перевод фрагмента ее статьи «Литература в эпоху экологического кризиса» [4]. Принципиально важно, что среди экологических катаклизмов конца 20 века, которые обусловили растущий интерес к проблемам окружающей среды, Ч. Глотфелти называла последствия Чернобыльской катастрофы. Между тем, собственно экокритическое направление в украинском литературоведении только формируется, хоть привлекает специалистов разных литературоведческих школ [см.:12; 7; 3; 9; 5]. Гуманитарная составляющая экокритических исследований в украинском литературоведении очевидна, и развитие этого направления остается актуальной задачей.

Понятие «экотекст» применительно к дискурсу экокритики не требует специального комментария, но за пределами «канона зеленых студий» термин используется все еще редко. Следует подчеркнуть, руководствуясь практикой его употребления, что к этой категории сначала относили достаточно специфичные литературные тексты, жанровую доминанту и художественную идею которых всецело определял мотив опасность существующей (или возможной) экологической катастрофы. Среди них, как правило, упоминают повесть-притчу Рейчел Карсон «Тихая весна» (Rachel Carson, Silent Spring, 1962), в которой автор представила катастрофические последствия химического загрязнения природных ресурсов. Сходными принципами руководствовался в романе «Экотопия» Эрнест Калленбах (Ernest Callenbach, «Ecotopia», 1975): американский прозаик и критик мыслил более широкими категориями, призывая радикально пересмотреть современное потребительское отношение к ресурсам Земли. Э. Калленбах намеревался создать альтернативу консьюмеризму в области религии, философии и социальной практики. Авторы этого типа экотекстов нередко используют естественнонаучную информацию, тяготеют к литературной утопии и антиутопии, оперируют также кодами теологического дискурса (последнее особенно характерно для Э. Калленбаха)

К другому типу экотекстов принадлежат произведения, художественный замысел которых обусловлен антиглобалистскими настроениями – в этих литературных проектах человек и окружающая среда представлены в конкретном, к тому же, узнаваемом времени и пространстве. Нередко в основе таких текстов – рассказ о путешествии, в процессе которого персонаж переосмыслива-

ет свое видение контакта человека с природой. Показательным примером может быть роман известного нидерландского автора В.Ф. Херманса «Больше никогда не спать» (1966), повествующий об изменениях в сознании молодого голландского геолога во время путешествия на север Норвегии. Об открытии необычного и трансцендентного в привычном мире писала американка Анни Диллард в документальной повести «Пилигрим в Тинкер Крик» (1974): ее работа, к тому же, сопоставима с течением «нового регионализма», о возрождении которого в литературе США последней трети XX в. не раз упоминала критика. В текстах «нового регионализма» нередко возникает мотив ответственности человека за «кочок земли величиной в почтовую марку», соответственно, в них нередко отражается целый комплекс современных экологических проблем.

Связь экотекстов с историко-культурным контекстом отслеживает большинство экокритиков, – Г. Гаррард, К. Стеценко, авторы антологии, составленной Ч. Глотфелти. В то же время в монографических статьях интерпретация экотекста происходит в системе полижанрового анализа. Выбирая объектом критического анализа «Занавес из тортильи» (1995) Томаса Коррагессена Бойла, констатируем, что для раскрытия экофилософской доминанты этого текста, в фокусе жанровых характеристик приходится учитывать также и другие аспекты творческой стратегии автора.

Томас Коррагессен Бойл (р. в 1948 г.) – опытный американский литератор, а роман «Занавес из тортильи» справедливо называют поворотом в его творческой практике. Т.К. Бойл начинал как профессиональный рок-музыкант и взялся за литературное творчество в конце 1970-х гг. [см.: 13]: его дебют и в прозе, и в драматургии оказался успешным. В украинской американистике несколько публикаций Бойлу посвятила Марта Коваль, в частности, роману «Конец света», удостоенному в 1988 г. премии Фолкнера [6]. Т.К. Бойл сохранил интерес к экологическим проблемам также после публикации «Занавеса из тортильи» (в романе «Друг Земли» и в рассказах сборника «Зуб и коготь»)[см.:7]. Замысел «Занавеса из тортильи»[10] возник на основе личного опыта автора: Бойл долго жил на северо-востоке Америки, и «открытие» Калифорнии оказалось для него мощным стимулом для решения новых творческих задач. Автор избрал такой ракурс воспроизведения полиэтничного пространства этого региона, в котором реалии повседневного опыта вынуждают задуматься о метафизических проблемах.

О связях данного текста с «новым регионализмом» свидетельствует и название: тортилья – мексиканская лепешка из кукурузной муки, и испанское заимствование адресует читателя к пограничному пространству, откуда попадают на калифорнийскую землю мексиканские мигранты-нелегалы. Читатель начала XXI века, который открывает роман спустя два десятилетия после описанных в нем событий, оказывается в центре тех сложных процессов, которые в настоящее время безуспешно пытается урегулировать с помощью стены между США и Мексикой американский президент Дональд Трамп. Текст Бойла близок также американской прозе «калифорнийской школы» – выбор выразительно-эпиграфа из романа Дж. Стейнбека «Гроздь гнева» предвосхищает социальные темы «Занавеса из тор-

тильи». Дж. Стейнбек еще в ранней повести «Квартал Тортилья-Флет» и в рассказах обращался к факту мексиканского присутствия в Калифорнии, и о его лирико-драматической трактовке этой темы напоминает линия Кандидо и Америки в романе Т.К. Бойла.

Название «The Tortilla Curtain» на паратекстуальном уровне вызывает также ассоциации с идиомой «the iron curtain»: эта политическая реалья середины XX ст. имплицитно передает чувство бесправия и несвободы. Бойл саркастично обыгрывает прямое значение образа «железного занавеса», и это задает роману тональность, которую автор в детальном интервью 2000 г. назвал горько-ироничной или откровенно сатирической. В комментарии замысла этого «несмешного» романа, в целом нетипичного для его прежней практики, Бойл раздумывал над природой комического в современном восприятии, вспоминал европейские образцы трагической иронии (например, у И.Во), но также и ее американскую версию, в частности, в текстах Фленнери О’Коннор. Эта ассоциация важна не только в оценке стилистических маркеров прозы Бойла, а и для предлагаемой транскрипции концептов экотекста в его произведении. Прозу Фл. О’Коннор, писательницы южной школы, пронизывает трагическое предчувствие Апокалипсиса, и именно этим мотивом обусловлен вектор раскрытия экологических проблем в анализируемом романе.

В последнее время едва ли не каждый год среди других природных катаклизмов мировые медиа пишут о масштабных пожарах в Калифорнии. Именно такое испытание станет центром конфликта в романе Бойла. В теоретических размышлениях об эпистемологии экотекста уже упомянутый Грег Гаррард неоднократно ссылается на Библию, на отраженный в ее постулатах путь от идилии к Апокалипсису. Концепт Апокалипсиса как один из ведущих в англоязычной коммуникации в сфере экотематики рассматривает и современная лингвистика [см.: 1]. Этот образный концепт полифункционален и охватывает разные аспекты человеческого опыта. Очевидно, этим можно объяснить его значение как в художественных экотекстах рубежа XX-XXI столетий, так и в композиции романа Бойла.

По замыслу автора, в социальном и природном пространстве вблизи каньона Топанга, недалеко от Лос-Анжелеса, существуют две семьи. Эколог Дилени Моссбахер, его вторая жена Кира и пасынок Джордан живут в собственном доме на территории поселка Арройо Бланко (Белый ручей). Как и их соседи, Моссбахеры принадлежат к поколению успешных «юппи» и стремятся быть ближе к природе и подальше от цивилизации, прежде всего, от мегаполиса Лос-Анжелеса. На этом полюсе конфликта как будто царит идиллия. Территория Арройо Бланко идеально обустроена – перед читателем новейший вариант «сабурбии», модель быта среднего класса, весьма популярная в американской литературе и культуре. Надежно и демократично действует местное самоуправление, возглавляемое юристом-профессионалом, и его расистские по существу взгляды никого не беспокоят, поскольку все проблемы он решает быстро и умело. Поселок окружен изгородью из мелкой металлической сетки, которая не мешает Дилени созерцать пейзаж – его профессиональные функции эколога сводятся к тому, чтобы свои рефлексии по поводу природных явлений воплощать в специальной

колонке еженедельной местной газеты. В семейной идиллии Моссбахеров безо всяких осложнений состоялась смена гендерных ролей. Семью содержит Кира, успешно торгуя такой же изысканной недвижимостью, как ее собственные дом и участок. Все же домашние хлопоты – удел «либерального гуманиста» Дилени: воспитание и обучение Джордана, организация семейного быта и отдыха, заботы о здоровой, вкусной и полезной пище, с размышлений о которой начинается почти каждый раздел в линии Моссбахеров.

С мысли о еде, а точнее, с острого чувства голода, боли и дискомфорта начинается каждый день другая супружеская пара. В глухом закутке каньона Топанга неподалеку от поселка Арройо Бланко, возле того самого Белого ручья, вода в котором воняет гнилью, нелегальные мигранты – мексиканцы Кандидо и его юная беременная жена Америка – готовят примитивную еду на костре, боясь выдать свое присутствие дымом. Здесь не столько живут, сколько прячутся, бесправные и беззащитные не только перед миграционной службой, но и перед белыми американцами, как, впрочем, и перед своими криминализованными соотечественниками. На основе традиционного приема параллелизма Т.К. Бойл выстраивает образ жизни двух семей, умело акцентирует моменты сходства и контрасты. Избранная им форма контрапункта, в которой автор обходится без комментариев, благодаря полижанровой структуре романа позволяет автору объединить социальные, национальные, политические уровни конфликта.

Бойл напрямую сталкивает два центральных образа – Дилени случайно сбивает Кандидо на автострате. Двадцать долларов компенсации от невнимательного Моссбахера не могут залечить травм мексиканца, как не способны заглушить и угрызений совести «либерального гуманиста». Случайный инцидент на трассе запускает между тем особый механизм энтропии – шаткий баланс между мирами нарушен, и какие бы стены, границы, завесы не пытались возвести обе стороны, чтобы защитить свою идиллию, это оказывается невозможным: «загрязнение» стремительно нарастает и достигает масштабов Апокалипсиса.

Упомянутый нами Г. Гаррард не случайно оперирует экологической категорией «*pollution*», руководствуясь многозначной семантикой латинского глагола «*polluere*», среди значений которого – согрешить морально против принципов мироустройства [Garard 2004, 8]. Бойл же экстраполирует такой подход, испытывает его на разных уровнях структуры романа. Под давлением происходящего спадает маска либерала с Дилени: постепенно чувство его вины перед Кандидо перерастает в гипертрофированную агрессию против простодушного бедняка-неудачника, в котором он видит Чужого, Другого. Бизнес-леди Кира, сосредоточенная прежде только на собственных коммерческих делах, со страстью включается в проект возведения вокруг Арройо Бланко высокой и надежной ограды, глухая кладка которой должна защитить поселок и от койотов, повадшихся нападать на домашних любимцев, и от мексиканцев, которых «стало слишком много». Рушится идиллия и на другом полюсе конфликта – теряет веру в мужа искренняя и наивная Америка, близок к фатальному срыву и сам Кандидо – гротескный симулякр персонажа повести Вольтера, именем которого наделил его автор.

Человеческая комедия, по замыслу экотекста, неизменно влияет на жизнь природного окружения: в этой перспективе автор переосмысливает категорию природного ландшафта. Воспринимая природу не только как естественный фон действия, автор наделяет ее функцией самостоятельного и разрушительного феномена. Крах условной идиллии приводит к образованию пустыни (*wilderness*) – при этом современный американский прозаик отказывается от романтического восприятия природы как средоточия гармонии, воссоздавая образ грядущего Апокалипсиса. Длительная жара настолько высушила землю, воздух и растения, что одной искры от костра Кандидо и Америки в день Благодарения оказывается достаточно, чтобы запылало соседнее дерево, и огонь молниеносно охватил весь каньон. От природного бедствия жителей поселка Арройо Бланко не защитит никакая стена: паника во время их массовой эвакуации под звук полицейских сирен, беспомощность всей «достойной» публики стремительно трансформируется в слепое бешенство разъяренной толпы, готовой линчевать кого бы то ни было, на кого падет подозрение в поджоге.

Не только убежище мексиканцев уничтожил огненный вихрь – толстый слой пепла покрыл поселения, которые расположены далеко от выгоревшего каньона. Согласно законам природного равновесия, на смену обезвоженной воздушной массе приходят атмосферные фронты с сильнейшими ливнями. Бойл, изображая эту природную закономерность, обходится без комментариев, но развитие сюжета на самом деле обусловлено объективными природными процессами. На покрытых пеплом участках, согласно научным данным, возрастает степень абсорбции водных масс. Долгие и щедрые дожди над Арройо Бланко обернутся новой катастрофой – появлением селевых потоков и разрушительных грунтово-оползней.

Роман Бойла стремительно приобретает черты «романа катастроф». Развитие мотива природного Апокалипсиса меняет и нарративную структуру финала. Основная часть романа представляет собой монтаж точек зрения главных персонажей. Несобственно-прямая речь, внутренние монологи, элементы ретроспекций, нередко с ироническим подтекстом, передавали личностные реакции на вызовы окружающего мира. Но в заключительной части автор неслучайно заменил стиливую многоплановость всезнающим, гетеродиегетическим нарратором. Повествование отчужденно воспроизводит движение селевого потока, который сносит все на своем пути: вырывает из рук Америки ее новорожденную слепую дочь, но все же прибывает беспомощную женщину к Кандидо, и им удается выбраться на крышу местной почты. Две дрожащие фигурки, оцепенев от пережитого кошмара, замирают на спасительном островке. Однако в момент, когда из потока, несущегося мимо них, внезапно возникает лицо белого, а за крышу цепляется его рука, Кандидо молча протягивает навстречу свою руку. Собственно, этот жест – единственный намек на возрождение человечности в пост-апокалиптическом мире. Он важен не так на уровне персонажной сферы – доверчивый Кандидо не раз проявлял чувство ответственности не столько за себя, сколько за других. Символический жест, которым Бойл завершает повествование, можно интерпретировать в более широком смысле.

В полижанровой структуре романа «Занавес из тортильи», на первый взгляд доминируют социальные и этнокультурные компоненты конфликта, но в нем изначально присутствует скрытый концепт апокалипсиса. Последний существует не только в сознании чуткого читателя: автор по-своему использовал другие категории экофилософии – концепты идиллии и пустоши (wilderness). Идиллия в контексте романа условна, и Бойл последовательно развенчивает ее, ибо жители благополучного Арройо Бланко так же не осознают фальши в основах своей формы существования, как и цепляющиеся за эфемерную надежду на удачу завтрашнего дня обитатели каньона Топанга. Поэтому концепт «wilderness» в экофилософском понимании – не только пустоши, но и духовной пустыни, присутствует не только в пространстве и времени катастрофы, но имплицитно

проходит через весь текст. Бойл не приемлет романтического понимания природной среды, которая призвана очищать тело и душу: Дизайнерские проекты Киры, демагогия Дилени, добрые намерения и искренние иллюзии мексиканской пары не способны противостоять стремительному перерождению основ бытия. Следует все же отметить, что в трактовке природного апокалипсиса, интерпретируя ее как метафизическую расплату человеческого сообщества за моральное падение, Т.К. Бойл все же воздерживается от фатализма – именно об этом свидетельствует открытый финал философского конфликта в анализируемом тексте. На рецептивном уровне организующая роль в раскрытии морально-философских, в частности, экофилософских идей текста принадлежит концепту Апокалипсиса.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бабире О.В. Концепт «Апокалипсис» у текстах на екотематичку // Мовні та концептуальні картини світу. Зб. наук. праць. – Вип.46. – Ч.1. – К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2013. – С. 112-124.
2. Баррі, Пітер. Екокритика.// Баррі, П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / Пер. з англ. О.Погинайко; наук.ред. Р. Семків. – К.: Смолоскип, 2008. – С. 292 - 319.
3. Горболіс Л.М. Екокритичні виміри української літератури: доцільність і прийнятність застосування (на прикладі «Лисові пісні» Лесі Українки) // Філологічні трактати. – 2011. – Т.3, №3. – С. 5-10.
4. Глотфелті, Черілл. Літературознавство в добу екологічної кризи / Пер. Ю. Войтенко // Надлітературність: сучасна західна теорія / пер.з англ.; за ред. О. Собчука. – К.: НаУКМА; Аграр Медіа Груп, 2012. – С.10-27.
5. Жлуктенко Н.Ю. Структури екотексту в романі Т. Коррагессена Бойла «Завіса з тортильї» // Літературознавчі студії. Зб. наук. праць – Вип. 37; ч.1 – К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2013. – С.287-295.
6. Коваль, Марта. Травматична пам'ять і семантика страждань у романі Т.Коррагессана Бойла «Кінець світу» // Від бароко до
- постмодернізму. Зб.наук.праць. – Вип.ХІ. – Дніпропетровськ, 2007. – С. 203-208.
7. Коваль, Марта. *All the wrecks I've crawled out of*: наративна поліфонія короткої прози Т.К. Бойла // Американські літературні студії в Україні. Вип.7. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – С.172-181.
8. Стеценко Е.А. Экологическое сознание в современной американской литературе.– М.: ИМЛИ РАН, 2002. – 302 с.
9. Ткачук, Микола. Людина і природа в українській літературі крізь призму екокритики // Дивослово. – 2011. – № 6. – С. 52-56.
10. Boyle T. Coraghessen. *The Tortilla Curtain*. – London: Bloomsbury Publ., 1995. – 355 p.
11. Garrard, Greg. *Ecocriticism*. – London: Routledge, 2004. – 224 p.
12. Sukhenko I. From nature beliefs to the politicized ecocriticism: a brief glance on Ukrainian eco-imperatives formation // Вісник Дніпропетровського ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки» – 2015 – №2(10) – С.33- 38.
13. T. Coraghessen Boyle, interviewed by Elizabeth E. Adams // *Paris Review*. – Summer 2000. – No. 155.

REFERENCES

1. Babyre O.V. Concept of Apocalypse in the Texts on Environmental Issues // Linguistic and Conceptual Images of the World. – Issue 46. – P.1. – Kyiv: Kyiv University Press, 2013. – pp.112-124.
2. Barry Peter. Ecocriticism // Barry Peter. An Introduction to Literary and Cultural Theory / Trans. by O. Pohynayko. – Kyiv: Smoloskip, 2008. – pp. 292 -319.
3. Horbolis L. Ecological Dimensions of Ukrainian Literature: Reasons for and Acceptability of Implementation (On the Example of *Lisova pisnia* by Lesia Ukrainka) // Philological Tractate. – 2011. –V.3. – No.3. – pp. 5-10.
4. Glotfelty, Cheryll. Literary Studies in the Age of Environmental Crisis / Trans. by Julia Voytenko // *Overlitterariness: Recent Western Theory*. – Kyiv: National Kyiv Mohyla Academy; Agrarian Media Group, 2012. – pp. 10-27.
5. Zhluktenko N.Yu. Structures of Ecotext in *The Tortilla Curtain* by T.K.Boyle // *Literary Studies*. – Issue 37. – P.1 – Kyiv: Kyiv University Press, 2013. – pp. 287-295.
6. Koval, Marta. Traumatic Memory and Semantics of Suffering in T.C. Boyle's Novel *World's End* // *From Baroque to Postmodernism*. – Vol. XI. – Dnipropetrovsk, 2007. – pp. 203-208.
7. Koval, Marta. *All the Wrecks I've Crawled out Of*: Narrative polyphony in T.C.Boyle's Short Stories // *American Literary Studies in Ukraine*. – Issue 7. – Kyiv: Publishing house «Kyiv-Mohyla Academy», 2012. – pp. 172-181.
8. Stetsenko E.A. Ecological Consciousness in the Contemporary American Literature. – Moscow: IMLI RAN, 2002. – 302 p.
9. Tkachuk M. Human and Nature in Ukrainian Literature in the Perspective of Ecocriticism // *Wonderword*. – 2011. – No.6. – pp. 52-56.

Concepts of ecotext in T.C. Boyle's novel *The Tortilla Curtain*

Н. Ю. Zhluktenko

Abstract. The article is based on the principles of ecocriticism as a relatively new tendency in literary studies in Ukraine. A novel by a present-day American writer T. Coragessen Boyle *The Tortilla Curtain* has been treated in the perspective of ecocritical interpretation, with a stress on the concepts of ecophilosophy. It is proven that the concept of apocalypse is the most important structural element that influences the implementation of the novel's message – an appeal to human responsibility and to global revision of understanding the cause of ecological catastrophes.

Keywords: *ecocriticism, ecotext, concept, idyll, apocalypse, new regionalism.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu